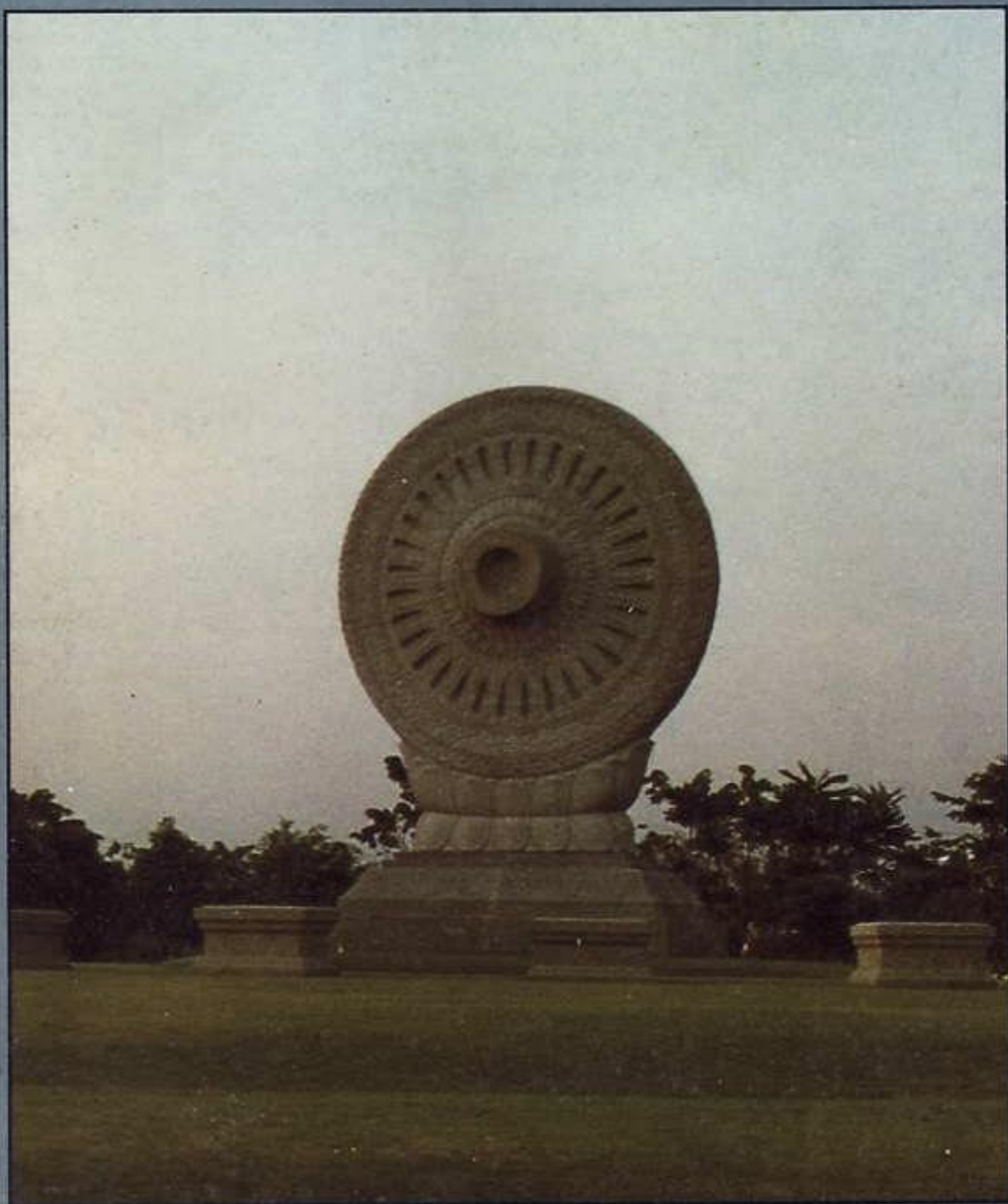

ทำนองคลองธรรม

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ชิตตมาโณ)

วัดบวรนิเวศวิหาร

เรียบเรียง

ทำนองคลองธรรม

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ)

วัดบวรนิเวศวิหาร

เรียบเรียง

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

พิมพ์เผยแพร่

คำปรารภ

หนังสือเรื่อง “ทำนองคลองธรรม” เล่มนี้ เป็นการรวบรวมเรื่องต่าง ๆ ที่เคยเขียนขึ้นและพิมพ์เผยแพร่มาแล้วต่างกรรมต่างวาระกัน แต่ละเล่มขาดคราวไปนานแล้ว เมื่อนำมาอ่านดูพบว่า หลักธรรมแต่ละเรื่อง คงเป็นความจริงอยู่เสมอ หาเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาแต่ประการใดไม่ นั่นคือความเป็นอกาลิโกของพระธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และทรงแสดงไว้ จึงได้ตัดสินใจนำเอาหนังสือทั้งสามเล่มมาพิมพ์รวมกันในเล่มเดียวกัน ในชื่อใหม่ว่า “ทำนองคลองธรรม” เพื่อเน้นย้ำให้เห็นว่า ในความเป็นจริงแล้วการสืบสานความดีงามต่าง ๆ ในสังคมนั้น ท่านจะหาข้อยุติกันที่เรื่องนั้น ถูกตรง “ตามทำนองคลองธรรม” หรือไม่ หาได้ใช้ความเห็นของปัจเจกชนเป็นหลักอย่างปัจจุบันไม่ หลักธรรมในหนังสือเล่มนี้ เป็นการนำเอาหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในกรณีนั้น ๆ นำมาอธิบายขยายความ จากสารัตถะแห่งพระธรรมข้อนั้น ๆ ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว เป็นการรวบรวมเรียบเรียงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นเอง

เรื่องที่ปรากฏในเล่ม คือสารัตถะแห่งธรรม, กรรม กับชีวิต, สมณศักดิ์เป็นอาภรณ์หรือสิ่งผูกพันสำหรับพระสงฆ์ แต่เรื่องสมณศักดิ์นี้ จากการสังเกตติดตามกระแสความคิด

ข

ของสังคม รู้สึกว่าส่วนหนึ่งกลายเป็นเรื่องส่งเสริมค้นหา มานะ
ทิฎฐิ กันมากขึ้น จนมีข่าวคราวการวิ่งเต้น การจ่ายเงินทอง
เพื่อให้ได้มาซึ่งสมณศักดิ์ จะจริงหรือไม่จริงก็ตาม แต่ข่าว
คราวเกิดขึ้นต่อเนื่องยาวนานมาหลายปีแล้ว ถ้าเรื่องนี้เป็น
ความจริงก็แสดงว่า เจตนารมณ์เดิมของการมีสมณศักดิ์ใน
แง่ของศาสนา สังคม ได้เลื่อนไปจากเดิมมากอยู่

ด้วยเหตุนี้ จึงได้เพิ่มสมณศักดิ์ในด้านเนื้อหา ตาม
พระบาลีพุทธวจนะ ที่ทรงแสดงไว้ในที่ต่าง ๆ นำมาเสนอ
เพิ่มเติมขึ้น เพื่อบัณฑิตทั้งหลายจะได้ศึกษา พิจารณา รักษา
สถานภาพของสมณะในส่วนเนื้อหา อย่างน้อยในระดับที่คง
ภาพลักษณ์ของความเป็นสมณะ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง
ไว้ในโอวาทปาติโมกข์ว่า

น หิ ปพฺพชิตฺโต ปรูปฆาตี, สมโณ โหติ ปรี
วิหฺเรยนฺโต ผู้ฆาตรีอื่นไม่ชื่อว่าบรรพชิต ผู้เบียดเบียน
สตรีอื่นไม่ชื่อว่าสมณะ

คุณลักษณะของความเป็นสมณะ หรือสมณศักดิ์ที่เป็น
เนื้อหา คือท่านที่ดำรงตนอยู่ในหลักของศีล สมาธิ ปัญญา
หรือสะอาด สงบ สว่าง อย่างน้อยต้องเป็นคนไม่กล่าวร้าย
ไม่ทำลาย จากหลักนี้คุณลักษณะของสมณะ จึงกระจายออก
ไปครอบคลุมวิถีชีวิตของคนดีทั้งหลาย เพราะคนดีทั้งหลาย
ย่อมไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียน ดังนั้น สมณศักดิ์ จึงเกิดขึ้นจาก

ค

๒ ทาง คือเกิดจากการบรรพชาอุปสมบทตามหลักการวิธีการที่ทรงบัญญัติไว้ และสมณศักดิ์ที่เกิดจากการแต่งตั้งของราชการ โดยอาศัยพระบรมราชโองการ แต่ทั้งสองกรณีสรุปรวมอยู่ที่ท่านเหล่านั้นจะต้องสามารถสะท้อนความรู้ ความคิด ความสามารถ และคุณธรรม ที่เหมาะสมแก่สมณศักดิ์ทั้งก่อนเป็น ขณะเป็น จนสามารถวางตนเป็นหลักให้แก่คนอื่นได้ก็จะเป็นการดี

สภาพต่าง ๆ ภายในสังคม ที่ไม่เคยหยุดนิ่ง มีความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตลอดมา และตลอดไปนั้น เป็นปัญหาที่จะต้องร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไข ทั้งส่วนตนเอง ครอบครัว สังคม ตลอดถึงประเทศชาติ และต้องเป็นสำนักรับผิดชอบร่วมกันตามสมควรแก่ฐานะนั้น ๆ

การเผยแพร่ศาสนธรรมด้วยเอกสาร หนังสือ ผู้ทำงานรับผิดชอบในเนื้อหาสาระของหลักธรรมที่ตนนำมาเสนอ รับผิดชอบในกระบวนการในการเรียบเรียง ตรวจสอบ คำพิมพ์และการเผยแพร่ออกไป ผลจากการเผยแพร่จะบรรลุเป้าหมายหรือไม่นั้น เป็นเรื่องของผู้รับหนังสือไปว่า เขาจะใช้ประโยชน์หรือไม่เป็นสำคัญ

ในฐานะของผู้รวบรวมเรียบเรียง มีความมั่นใจในเนื้อหาสาระของหลักธรรมที่นำมาเรียบเรียงในหนังสือเล่มนี้ว่า ตรงตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ จึงหวังว่าหากท่าน

ม

ผู้รับหนังสือมาได้อ่าน คงได้รับประโยชน์ อย่างน้อยระดับ
เพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ ได้ตามสมควร

ในการพิมพ์คราวนี้ ได้แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน
ส่วนหนึ่งพิมพ์ด้วยกองทุนไตรรัตนานุกภาพ เพื่อการศึกษา
การเผยแผ่ และการพิทักษ์ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา
ส่วนนี้พิมพ์เผยแผ่เป็นธรรมบรรณการแก่ท่านผู้สนใจ และ
มีอุปการคุณต่อกองทุนไตรรัตนานุกภาพ

ส่วนที่ ๒ พิมพ์จำหน่ายด้วยราคาเผยแพร่ โดยศูนย์
ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ซึ่งตั้งอยู่ ณ พระ-
ตำหนักกลาง วัดบวรนิเวศวิหาร

หวังว่าเจตนารมณ์ในการจัดพิมพ์ของกองทุนไตรรัตนานุกภาพ และศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย คงได้รับการตอบสนองด้วยดีจากพุทธศาสนิกชนตามสมควร และหวังว่าเนื้อหาสาระจากหนังสือเล่มนี้ คงสามารถให้ความรู้ ความเข้าใจ ในเนื้อหาสาระของหลักธรรม เหตุผลในเรื่อง นั้น ๆ ได้ตามสมควร

ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย ได้โปรดดลบันดาล อภิบาลรักษาให้ทุกท่านที่มีอุปการคุณต่อองค์กรกุศลทั้งสอง และท่านที่ได้รับหนังสือเล่มนี้มาจะโดยวิธีใดก็ตาม ให้ประสบ ความสุขกายสบายใจ ปราศจากทุกข์โศก โรคภัย มีความ เจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรง

ประกาศแสดงไว้ดีแล้ว ตลอดกาลนาน

กองทุนไตรรัตนานุภาพ

เพื่อการศึกษา การเผยแผ่ และการ
พิทักษ์ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

พระตำหนักกลาง วัดบวรนิเวศวิหาร

โทร. ๒๕๑-๒๑๓๙

สิงหาคม ๒๕๓๘

สารัตถะแห่งธรรม

พุทธศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา มีอยู่จำนวนไม่น้อยที่มีความรู้สึกว่ ธรรมะในพระพุทธศาสนามีมากเกินไป จนไม่อาจศึกษาให้จบสิ้นได้ บางคนมีความเข้าใจว่า หลักธรรมยากเกินไปที่จะเรียนรู้ได้ ยิ่งมีการกล่าวถึงคำสอนในทางพระพุทธศาสนาว่ามี ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรีด้วยแล้ว ทำให้คนขยาดที่จะเรียนรู้หลักธรรม ขยาดที่จะเข้าวัด ฟังเทศน์ ขยาดที่จะอ่านหนังสือธรรม เพราะฟังใจว่ายากมาก อ่านลำบาก

ความฝืดใจที่เคยเก็บไว้นานนี้เอง ทำให้บางคนรู้สึกว่ พระพุทธภาษาพระ ไม่ใช่ภาษาที่คนทั่วไปจะรู้ได้ แม้แต่การที่พระจะกล่าวถึงธรรมะ ด้วยการยกศัพท์บาลีมา ในขณะที่เดียวกันก็แปลให้ฟังด้วย ถ้าเป็นคำยากก็จะอธิบายด้วย ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องหลักวิชา ที่จะต้องพูดอย่างมีหลักเกณฑ์ ทำให้บางคนกลัวต่อความยาก ซึ่งที่จริงหาได้ยากอะไรมากนักไม่ เพราะถึงจะกล่าวเป็นภาษาบาลีก็ยังมีคำแปลให้ทราบ คนปัจจุบันเอาภาษาอังกฤษมาพูดในชีวิตประจำวัน ทั้ง ๆ ที่ผู้ฟังก็ไม่ทราบความหมายเหมือนกัน และเป็นการไม่ทราบอย่างแท้จริง เพราะผู้พูดจะไม่แปลให้ทราบ คนฟังกลับรู้สึก ยินดีและภาคภูมิใจที่จะฟังและพูด

ถ้าจะถามว่า ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

คำตอบ คือความพึงใจที่แตกต่างกัน

คนบางคนมีความพึงใจว่า หลักธรรมเป็นเรื่องยาก คนที่เข้าวัดคือคนแก่ แม้แต่คนที่สนใจเรื่องธรรมะ ก็มักมีการเรียกกันด้วยคำที่ฟังแล้วรู้สึกเขิน ทั้งเป็นที่หัวเราะเยาะของคนอื่น ในขณะที่เดียวกัน ความพึงใจเรื่องภาษาอังกฤษ คนบางพวกมีความรู้สึกว่าการพูดภาษาอังกฤษได้ หรือการฟังภาษาอังกฤษออก แสดงว่าเป็นผู้มีความรอบรู้ ฐานะทางสังคมของบุคคลเช่นนี้เป็นที่ยอมรับนับถือของคนบางพวก ความรู้สึกขัดแย้ง เมื่อมีคนมาพูดด้วยภาษาต่างประเทศ เช่นภาษาอังกฤษ จึงไม่มี ทั้งที่ความจริงตนไม่ทราบความหมายยิ่งกว่าภาษาบาลีที่พระนามากล่าว เพราะผู้พูดไม่แปลให้ฟังเหมือนพระผู้นำภาษาบาลีมากล่าว เสร็จแล้วแปลและอธิบายให้ฟัง

คนทุกคนไม่อาจปฏิเสธได้ว่า

“ต้องการการยอมรับนับถือ ต้องการฐานะที่สังคมยอมรับยกย่อง อันเป็นทางมาของโลกธรรม ส่วนที่คนชอบคือลาภ ยศ สรรเสริญ และความสุข”

แต่ถ้าคนได้หยุดคิดสักหน่อย ก็จะพบว่า การยอมรับนับถือและฐานะที่สังคมให้ นั้น คืออะไร ? และสังคมไหนเป็นผู้ยอมรับและให้ฐานะนั้น ๆ

คนมีหลายระดับ ความคิด ความประพฤติ สติปัญญา
พระพุทธศาสนาจึงมุ่งสอนให้คนยินดีการยอมรับนับถือฐานะ
ทางสังคมที่ตนได้รับจากบัณฑิตเท่านั้น

ทั้งนี้เป็นเพราะอะไร ?

เพราะว่าบัณฑิตจะยกย่องคนที่ควรยกย่อง ทำหิ
คนที่ควรทำหิ มาตรฐานในการยกย่องและทำหิ ทำน
วัดกันด้วยความมีและไม่มีศีลธรรม โดยไม่ใส่ใจถึงตระกูล
ยศ อำนาจ ถ้าหากจะมีสิ่งนั้นเข้าไปเกี่ยวข้องในการยกย่อง
ทำหิด้วย ก็จะเป็นเพียงเครื่องประกอบเท่านั้น

นักปรัชญากล่าวว่า “มนุษย์คือสัตว์ที่มีเหตุผล”
เป็นการยอมรับว่า มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง ความแตกต่าง
ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ทั่วไป คือมนุษย์สามารถใช้เหตุผลใน
การดำรงชีวิต ตัดสินปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ถ้าคนไม่อาจ
ใช้เหตุผลในการดำรงชีวิตแล้ว จะเอาอะไรมาวัดถึงความ
แตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์เล่า ?

พระพุทธศาสนานั้น มีแนวความคิดเช่นเดียวกับ
นักปรัชญา แต่ลึกซึ้งกว่า เพราะท่านได้แสดงลักษณะของ
มนุษย์ไว้ว่า

มนุษย์คือผู้มีจิตใจสูง และมนุษย์คือผู้รู้ว่าจะไร
เป็นประโยชน์ ไม่เป็นประโยชน์

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นความจริงที่มี

ปรากฏอยู่ในโลกของมนุษย์ มีอยู่ในตัวของมนุษย์ ธรรมะจึงเป็นเรื่องของมนุษย์ คือตรัสรู้และสั่งสอนโดยมนุษย์ เพื่อมนุษย์โดยแท้

ด้วยความสำนึกที่สมเหตุผลอันเป็นสัญลักษณ์ของมนุษย์ ทำให้คนเข้าใจว่า การศึกษาทำความเข้าใจหลักธรรมในศาสนา นั้น เป็นความจำเป็นชนิดที่จะขาดเสียไม่ได้ของมนุษย์ทุกคน เพราะนั่นคือ การเรียนรู้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อตน

คำสอนในพระพุทธศาสนา มากจนเรียนไม่หมดจริงหรือ ?

ถ้าจะนับจำนวนคัมภีร์ที่เขียนเรื่องพระพุทธศาสนาแล้ว ต้องยอมรับว่าเป็นความจริง เพราะจำนวนตำราในทางพุทธศาสนา มากมายนัก มากจนไม่อาจจะเรียนให้จบด้วยชีวิตเดียว

แต่ถ้าว่าถึงเจตจำนงของคำสอนแล้ว จะพบว่าคนอาจทำความเข้าใจโครงสร้างของพระพุทธศาสนา ด้วยการใช้เวลาเพียงไม่เกิน ๕ นาทีเท่านั้น คืออย่างไร ?

คือการทำคามเข้าใจหลักคำสอนอันเป็นหัวใจของศาสนา คำสอนในพระพุทธศาสนา ท่านจัดเป็น

- **ปริยัติธรรม** คือสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ให้เข้าใจ

- **ปฏิบัติธรรม** คือการนำเอาสิ่งที่เรียนนั้นมาปฏิบัติ
- **ปฏิเวธธรรม** คือผลที่จะเกิดจากการปฏิบัติที่คนเหล่านั้นจะทราบด้วยตนเอง

เรื่องที่จะต้องเรียนรู้ เป็นเรื่องของศีล สมาธิ ปัญญา การปฏิบัติและผลที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติ จึงเป็นเรื่องของศีล สมาธิ ปัญญา เช่นกัน

การที่จะให้เกิดผลในทางปฏิบัติ และความเข้าใจที่ถูกต้องจนได้รับผลตามเป้าหมายอย่างแท้จริง จำเป็นต้องรู้ในด้านอื่น ๆ ด้วย พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอน โดยกำหนดเป้าหมายไว้ ๓ ประการ คือ

๑. ทรงสั่งสอน เพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริง ในสิ่งที่แต่ละคนควรรู้ ควรเห็น

๒. ทรงสั่งสอนมีเหตุผล ที่ผู้ฟังขอเพียงใช้ปัญญา และเหตุผลของความเป็นมนุษย์ก็สามารถเข้าใจ ยอมรับนับถือได้ เพราะ

๓. ทรงมีการสอน คำสอนที่อัศจรรย์ คือผู้ปฏิบัติจะได้รับประโยชน์ตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ

จะอย่างไรก็ตาม เมื่อว่าถึงการศึกษาแล้ว สิ่งที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจ ก็ไม่มากจนเรียนไม่ไหวอย่างที่บางคนมีความรู้สึกกัน เพราะว่าหลักสูตรที่จะต้องศึกษานั้น เมื่อจัดเข้าเป็นกลุ่มแล้วก็อยู่ในแนวของอริยสัจ ๔ ประการนั่นเอง

คือ

- สิ่งที่จะต้องเรียนรู้ เมื่อรู้แล้วก็เพียงแต่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรเท่านั้น ท่านเรียกว่า **ปริยญาต์พพธรรม** คือธรรมะที่รู้แล้วควรกำหนดรู้ไว้

ธรรมกลุ่มนี้จะพบว่า โดยปกติแล้วจะไม่ดีไม่ชั่วด้วยตนเอง แต่อาจจะดีจะชั่วได้ด้วยการถูกแทรกแซงครอบงำด้วยกุศลหรืออกุศล ในอริยสัจ ๔ ประการที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น ข้อที่ว่าด้วยความทุกข์ เช่นเกิด แก่ ตาย โศกเป็นต้น สิ่งเหล่านั้นไม่ดีหรือชั่วด้วยตัวเอง แต่อาจเป็นผลของความดีความชั่วได้ ที่เป็นทุกข์ เพราะเป็นผลของตัณหา กิเลส อุปาทานเท่านั้น ในที่แห่งหนึ่ง ได้ทรงแสดงชั้นที่ ๕ คือ **รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** ว่าอยู่ในกลุ่มนี้ เพราะสิ่งที่เรียกว่าสุข ทุกข์ อันปรากฏที่รูปเป็นต้นนั้น หาได้เกิดจากชั้นที่ ๕ โดยเฉพาะไม่ แต่เกิดจากจิต ซึ่งมีความยึดติดในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ดังที่ทรงแสดงไว้ว่า **“จิตที่ยึดติดในชั้นที่ห้าเป็นทุกข์”**

ความสุข ความทุกข์ ที่เกี่ยวกับชั้นที่ ๕ จึงอยู่ที่จิตว่าจะยึดหรือไม่ยึดนั่นเอง เพื่อความเข้าใจง่าย ดังท่านได้กล่าวไว้เป็นคำกลอนในอุทานธรรมว่า

สุขทุกข์อยู่ที่ใจมิใช่หรือ
ถ้าใจถือก็เป็นทุกข์ไม่สุขใส

ใจไม่ถือก็เป็นสุขไม่ทุกข์ใจ

เราอยากได้ความสุขหรือทุกข์นา

คำสอนในเรื่องเหล่านี้แม้จะมีการขยายออกไป เป็นเรื่องของการให้คนพยายามหาความจริงของสิ่งเหล่านี้ คือ ฆันธ์ทั้งห้าเป็นของปฏิกูล น่าเกลียด ไม่สวยงาม ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นเรื่องที่สอนให้รู้ เรียนให้รู้ แล้วกำหนดรู้ไว้เท่านั้นเอง จะไปแก้ไขอะไรให้เป็นไปตามที่ตนต้องการไม่ได้

การทำความเข้าใจชั้น ๕ อาจจะไป ท่านสรุปไว้ให้บุคคลกำหนดรู้ความจริงอย่างแท้จริงของรูปนาม เพราะสรรพสิ่งในโลกนี้ ย่อมประมวลลงในรูปนามทั้งนั้น เมื่อคนเข้าใจในจุดหนึ่งตามความเป็นจริงแล้ว ก็จะเข้าใจแม้ในจุดอื่นซึ่งมีฐานะในรูปนามเหมือนกัน เรื่องจำนวนที่มากของสิ่งที่ควรกำหนดรู้ จึงหาได้เป็นอุปสรรคในการทำความเข้าใจธรรมกลุ่มที่รู้แล้วควรกำหนดรู้ไว้แต่ประการใดไม่

สิ่งที่ต้องเรียนรู้ เมื่อรู้แล้วให้ละเสีย ในกลุ่มนี้ทรงหมายเอาสรรพกิเลสที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันออกไป แต่จะเรียกชื่ออย่างไรก็ตาม ล้วนแล้วแต่มีอวิชชาเป็นมูล คือเกิดจากจิตที่ประกอบด้วยอวิชชาทั้งนั้น อวิชชาจึงเป็นสิ่งที่ทรงสอนให้ละพร้อมๆ กับภวตัณหา เพราะอวิชชาเป็นเหมือนรากของต้นไม้ เมื่อทำลายรากของต้นไม้ได้ ต้น ก็ ใ

ย่อมถูกทำลายลงไปเช่นเดียวกัน ฉันใด บุคคลผู้รู้วิชา และภาวัตถ์หาจนละได้ สรรพกิเลสทั้งหลายย่อมถูกละไปด้วยเช่นเดียวกัน ฉะนั้น

อวิชา ความหลงไม่รู้จริง หรือรู้ไม่จริง

ภาวัตถ์หา แปลกันว่า ความทะยานอยากในความมีความเป็น ติดใจพอใจในความมีความเป็น และโครงสร้างของภพที่ตนมีความเข้าใจว่า ประณีต เป็นสุข ทำให้คนต้องการ “เป็น” ในฐานะ ตำแหน่ง ภพ ที่ตนมีเจตจำนงมุ่งหมายนั้น ๆ

เป็นความจริง ที่ชีวิตประจำวันของคนทุกคนต้องประสบความทุกข์จนถึงสังสารวัฏ คือต้องเวียนว่ายตายเกิดในชาติภพต่าง ๆ เพราะแรงผลักดันของกิเลสกับกรรม ทำให้คนรับผลในรูปแบบต่าง ๆ

กิเลส กับ กรรม คืออะไร ?

กิเลส คืออวิชา **กรรม** คือภาวัตถ์หาตนเอง

เมื่อคนต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์ ก็ต้องทำลายสิ่งที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ คืออวิชาและภาวัตถ์หา ด้วยเหตุนี้ กลุ่มของอกุศลกรรมกิเลสจึงเป็น **ปหัตัพพธรรม** คือธรรมที่ควรศึกษาให้รู้ เมื่อรู้แล้วให้ละเสีย ทำลายเสีย

การที่ทรงสอนให้ทำลายอวิชาและภาวัตถ์หาเช่นนี้ เป็นการประมวลสิ่งที่ต้องทำลาย ให้เกิดผลถาวร เพราะ

เป็นการทำลายต้นตอของสรรพกิเลส โดยไม่ต้องพะวงกับจำนวนหรือชื่อของกิเลสทั้งหลาย ผลที่เกิดขึ้นจากการทำลายอวิชชาภาวตัณหา ทำให้ขบวนการแห่งกิเลส กรรม ถูกทำลายไปโดยสิ้นเชิง เป็นการยุติทุกข์กรรมตาจนถึงทุกข์ในสังสารวัฏ

ธรรมกลุ่มที่ ๓ ทรงแสดงว่าเป็น **สังฆิกาทัพพธรรม** คือธรรมที่ควรทำให้แจ้ง ทรงหมายเอาธรรม ๒ ประการ คือ วิชา กับ วิมุตติ

อันที่จริง วิชา วิมุตติ เป็นไวยากรณ์กัน คือคำกล่าวที่มีความหมายถึงสิ่งเดียวกัน รวมทั้งนิพพาน นิโรธ สันติ วิสุทธิ เป็นต้น อันหมายถึงจิตที่บรรลุลผลแห่งการปฏิบัติตามวิปัสสนากรรมฐานกับสมถกรรมฐานในขั้นต่าง ๆ เป็นลักษณะของความดับกิเลส

บุคคลผู้เกิดมาในโลก ต้องหมุนวนไปตามกงล้อของวัฏฏะ คือ กิเลส กรรม วิบาก จนไม่อาจจะทำลายกงล้อของวัฏฏะได้ พระพุทธศาสนามุ่งสอนให้บุคคลทำตนให้หลุดพ้นจากกระแสหมุนวนของวัฏฏะ อันเป็นจุดหมายปลายทางของพระพุทธศาสนา คือ “นิพพาน” เพราะพระนิพพานเป็นบรมธรรม บรมสุข อยู่เหนือการสมมติบัญญัติ แต่คนจะสัมผัสได้อย่างแท้จริง ก็ด้วยการทำพระนิพพานให้แจ้ง

กลุ่มธรรมที่เป็นสังฆิกาทัพพธรรม คือรู้แล้วควร

ทำให้แจ้ง จึงเป็นเป้าหมายที่จะต้องก้าวให้ถึง การที่จะเข้าถึงเป้าหมายที่สมบูรณ์นั้น จุดสำคัญจริง ๆ อยู่ที่ภาเวตัพพธรรม คือธรรมที่ควรทำให้มีให้เกิดขึ้น อันเป็นกลุ่มที่ ๔

ธรรมกลุ่มที่ ๔ ทรงแสดงว่าเป็น ภาเวตัพพธรรม คือธรรมที่ควรรู้แล้วกระทำบำเพ็ญให้เกิดขึ้น ทรงแสดงธรรมะ ๒ ประการ คือสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน

สมถกรรมฐาน คือการทำอย่างไร ?

สมถกรรมฐาน คือการทำใจของตนให้สงบเป็นสมาธิ หรืองานปรับปรุงจิตใจให้เข้าถึงความสงบปราศจากนิเวรทั้งห้าประการ สิ่งหรืออารมณ์ของสมถกรรมฐานนั้นทรงแสดงไว้ถึง ๔๐ อย่าง ที่แสดงไว้มากเช่นนั้น มิได้หมายความว่า จะต้องปฏิบัติทั้งหมด ให้เลือกเป็นจุดสำหรับทำใจของตนให้สงบเพียงอย่างเดียว โดยเลือกเอาข้อที่ถูกต้องกับจริตอัธยาศัยของตนที่จะช่วยให้ใจของตนสงบได้เร็ว อารมณ์ ๔๐ ประการ เป็นการเสนอให้เลือกตามอัธยาศัยของคนที่แตกต่างกันเท่านั้นเอง

เรื่องสมถกรรมฐานเป็นงานของสมาธิ อันจำเป็นที่จะต้องมึศีลสนับสนุน จะกล่าวไว้หรือไม่ได้กล่าวไว้ก็ตาม เหมือนกล่าวว่า “สร้างบ้าน” จะบอกการปรับพื้นที่ตอกเข็มไว้หรือไม่ ก็ต้องปรับพื้นที่และตอกเข็มก่อนฉะนั้น

เรื่องศีล สมาธิ ปัญญา บุคคลจะต้องทำให้มีให้

เป็นขึ้น โดยมีการสนับสนุนกันและกันอยู่ ตามที่พระพุทธ-
องค์ทรงแสดงไว้ว่า “ศีลที่บุคคลอบรมดีแล้ว ย่อมทำสมาธิ
ให้มีผลมาก สมาธิที่อบรมดีแล้ว ย่อมทำให้ปัญญา มีผล
มีอานิสงส์มาก

ถ้าจะมีปัญหายกขึ้นว่า สมถกรรมฐานต้องทำให้มีให้
เป็นขึ้นทำไม ?

ข้อนี้จะพบความจริงว่า จิตของคนเรานั้นโดยปกติจะ
ทำหน้าที่หรือคุณสมบัติในการรับ จำ คิด รู้อารมณ์ต่าง ๆ
เป็นเหตุให้เกิดกรรม ตัณหา สัญญาของคนจึงมีความวิจิตร
ได้ต่าง ๆ แต่เพราะจิตมักตกไปในอารมณ์ที่นำใคร่ นำ
ปรารถนา นำพอใจ เพราะความเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นมา
เป็นเวลานาน ทำให้จิตมีกามเป็นอาลัย คือที่อยู่อาศัย ที่
ยึดเหนี่ยว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงไว้ว่า

จิตที่ยินดีในกามคุณนี้ อันเขายกขึ้นจากอาลัยคือ
กามคุณ เพื่อจะให้ละวัฏฏะ เป็นที่ตั้งแห่งมาร ย่อมดิ้นรน
เหมือนปลาที่เขาจับขึ้นจากที่อยู่คือน้ำ โยนขึ้นไปบนบก
ดิ้นอยู่นั่น

งานของสมถกรรมฐาน คือการใช้คุณสมบัติของจิต
คือรับ จำ คิด รู้อารมณ์นั่นเอง แต่แทนที่จะปล่อยให้รับ
จำ คิด รู้อารมณ์ตามความปรารถนาของจิต เปลี่ยนให้จิตใช้
คุณสมบัติของตนรับ จำ คิด รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นธรรม

แต่ก่อนจะเข้าถึงจุดนั้นได้ จำเป็นต้องทำจิตให้สงบจาก
 อารมณ์ที่จิตมีความเคยชินเสียก่อน จะทำได้ก็ต้องอาศัยการ
 ฝึกจิต เหมือนเด็กที่ถนัดซ้าย เมื่อต้องการให้ถนัดขวาก็ต้อง
 พยายามฝึก ในการฝึกจิตนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดง
 ไว้ว่า

การฝึกจิตที่ข่มได้ยาก ที่เบา มีปกติตกไปตามความ
 ใคร่ในอารมณ์อันใดอันหนึ่งได้นั้น เป็นคุณให้ประโยชน์
 สำเร็จ จิตอันฝึกแล้วนำสุขมาให้

วิปัสสนากรรมฐาน กรรมฐานเป็นอุบายเรื่องปัญญา
 วิปัสสนา แปลว่า รู้แจ้ง รู้วิเศษ เห็นแจ้ง เห็นวิเศษ เป็น
 ลักษณะของปัญญาที่มีความรู้รูป นาม ไตรลักษณ์ มรรค
 ผล นิพพาน หรือปัญญาที่รู้แจ้งในวิสุทธิ ๗ ประการ หรือ
 ปัญญาที่รู้แจ้งในวิปัสสนาญาณ ท่านเรียกแตกต่างกัน แต่มี
 จิตมุ่งหมายอันเดียวกัน คือ

การรู้แจ้งเห็นจริงในความเกิดดับของรูปนาม จนละ
 ตัณหาอุปาทานในรูปนามได้เด็ดขาด ไม่กำเริบอีกต่อไป

วิปัสสนากรรมฐานมีปรมัตถธรรม คือการรู้ความจริง
 อย่างแท้จริงเป็นอารมณ์ การที่จะเข้าถึงปรมัตถธรรมได้ ก็
 ต้องรู้แจ้งเห็นความจริงในนามรูป เพราะโดยปกติจิตของคน
 ย่อมมีความยึดติดในนามรูป ด้วยอำนาจตัณหา มานะ ทิฏฐิ
 การที่จิตยึดติดในนามรูป เพราะ “ไม่รู้” เมื่อต้องการที่จะแก้

ไม่ให้ยึดติด ก็ต้องทำ “ความรู้” ให้เกิดขึ้นตามหลัก และวิธีการที่ทรงแสดงไว้ในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

อะไรเป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐาน ?

คำว่า อารมณ์ ที่ใช้ในการทำกรรมฐานนั้น หมายถึง สิ่งที่ใช้ “เพ่ง พินิจ พิจารณา” เพื่อให้เกิดผลคือ “ความสงบ และความรู้” ตามสมควรแก่กรรมฐานนั้น ๆ

เมื่อรวมแล้ว สมถกรรมฐานกับวิปัสสนากรรมฐาน ที่สมบูรณ์ จึงเป็นเรื่องความสมบูรณ์ของไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา

เมื่อสรุปให้สั้นเข้า คือธรรมทั้งหมดเป็นเรื่องของเหตุ ดังข้อความกล่าวไว้ว่า

“ธรรมทั้งหลายเกิดจากเหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมนั้น และความดับแห่งธรรมนั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”

ธรรม ๔ ประเภทดังกล่าว เป็นเรื่องสองเหตุสองผล คือกลุ่มธรรมที่ควรกำหนดรู้ เป็นผลของอกุศล กลุ่มธรรมที่ควรละ และธรรมที่ควรทำให้แจ้ง เป็นผลเกิดจากการปฏิบัติตามสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน สรุปว่า “อกุศลให้ผลเป็นทุกข์ กุศลให้ผลเป็นสุข” ไม่ว่าจะกาลใด ๆ พระพุทธองค์ทรงสอนให้เกิดความเข้าใจถึงความแท้จริงของธรรมนั้น ๆ ว่าอะไรเป็นอะไร และควรทำอย่างไร

ในชั้นของการปฏิบัตินั้น คนต้องปฏิบัติเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น คือภาเวตัพพรธรรม ในที่นี้ทรงหมายถึงสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ในอริยสัจทรงแสดงอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ซึ่งเป็นความแตกต่างแต่เพียงชื่อเท่านั้น เมื่อลงมือปฏิบัติย่อมเป็นการปฏิบัติในขอบข่ายของกุศลธรรมอันทำหน้าที่ขัดเกลา นำออก คือศีล สมาธิ ปัญญานั่นเอง

เมื่อปฏิบัติในภาเวตัพพรธรรมโดยบริบูรณ์แล้ว จะเกิดเป็นนิโรธอันเป็นผล นิโรธเมื่อเกิดแล้วจะทำลายอกุศลให้หายไป เมื่ออกุศลหายไป ทุกข์ทั้งมวลได้ชื่อว่าหายไป ว่ากันตามความเป็นจริงแล้ว อวิชา ภาวัตถนหา ที่ทรงสอนให้รู้แล้ว ควรละนั้น คนจะละเองไม่ได้ แต่คนสร้างสมถะและวิปัสสนาให้สมบูรณ์แล้ว สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานนั่นเอง จะทำหน้าที่ละอวิชาและภาวัตถนหาให้ - เพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจน ท่านได้อุปมาไว้ว่า

- สิ่งที่อยู่แล้วควรกำหนดรู้ เป็นเหมือนโรคที่เกิดขึ้นในกายคน

- สิ่งที่อยู่แล้วควรละ เป็นเหมือนสมุฏฐานของโรค

- สิ่งที่อยู่แล้วควรทำให้แจ้ง เป็นเหมือนการหายจากโรค

- สิ่งที่อยู่แล้วควรทำให้มีให้เพิ่มขึ้น เหมือนการ

เยียวการรักษาโรค

การหายจากโรค จึงเป็นผลโดยตรงของยาที่มีต่อ
สมุฏฐานของโรค เมื่อสมุฏฐานของโรคถูกทำลาย ความหาย
จากโรคก็ปรากฏ โดยคนไม่ต้องทำความหายจากโรคด้วย
ตนเอง เพราะทำไม่ได้

คำถามที่ว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนอะไร ? ก็ได้
คำตอบว่า พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเรื่องเหตุผล เพื่อให้
มนุษย์ตั้งเอาคุณสมบัติคือ “ความเป็นผู้มีเหตุผลของตน”
มาใช้ให้เต็มที่ จะได้ละอกุศลอันมีผลเป็นทุกข์ เจริญกุศล
อันมีผลเป็นสุข เพื่อตอบสนองความต้องการขั้นมูลฐาน
คือความรักสุข เกลียดทุกข์ของมนุษย์นั่นเอง.

กรรม กับ ชีวิต

การเรียน การศึกษาเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันเป็นหลักธรรมที่เกิดขึ้นจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า จนเกิดความรู้ความเข้าใจทำให้ยอมรับนับถือได้นั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากพระธรรมที่ทรงตรัสรู้นั้น มีลักษณะคงที่ ทรงดำรงก่อนที่จะแสดงธรรมแก่โลกว่า พระธรรมเหล่านี้เป็นธรรมที่

“ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบ ประณีต ไม่อาจคิดแบบตรรกศาสตร์ ละเอียด เป็นวิสัยแห่งบัณฑิตเท่านั้นจะพึงรู้ได้”

จากลักษณะของพระธรรมที่มีคุณสมบัติดังกล่าว ประกอบกับคนในโลกที่ทรงจำแนกไว้เป็น ๔ ประเภท อันเปรียบด้วยดอกบัว ๔ เหล่า ซึ่งคนส่วนมากแล้วจะอยู่ในประเภทที่เพลิดเพลिन ยินดี รื่นเริงอยู่ในกามคุณ อาลัยอยู่กับกามคุณ จึงเกิดสภาพที่เรียกได้ว่าขัดแย้งกันอย่างแรง คือ

“พระธรรมส่วนมากเป็นสภาพที่ลุ่มลึก แต่คนส่วนมากเป็นคนตื้น พระธรรมเห็นได้ยาก คนส่วนมากมีปัญญาจักษุน้อย พระธรรมรู้ตามได้ยาก คนส่วนมากมีปัญญาใน

ธรรมน้อย พระธรรมมีลักษณะสงบ คนส่วนมากไม่ค่อยสงบ
พระธรรมประณีต คนส่วนมากหยาบ พระธรรมไม่หยิ่งลงสู่
ความตริ่ได้ง่าย ๆ คนส่วนมากไม่ค่อยคิดเรื่องธรรม
พระธรรมละเอียด แต่ใจคนไม่ค่อยละเอียด พระธรรมเป็น
วิสัยของบัณฑิตที่จะรู้ได้ ในโลกกลับมีบัณฑิตไม่มากนัก”

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ แม้พระธรรมจะดีวิเศษอย่างไร
ก็ตาม เพราะความขัดแย้งกันดังกล่าว ปัญหาเรื่องความเข้าใจ
ข้องใจ สงสัยในหลักธรรมสำคัญ ๆ จึงเกิดขึ้นเสมอ เพราะ
ในแง่ของการศึกษาแล้ว ทรงจำแนกนักศึกษาไว้เป็น ๔
ประเภท คือ

๑. คือนักศึกษาน้อย ทั้งไม่เข้าถึงเรื่องที่ตนศึกษา
๒. คือนักศึกษาน้อย แต่เข้าถึงเรื่องที่ตนศึกษาได้ดี
๓. คือนักศึกษามาก แต่กลับไม่เข้าถึงเรื่องตนได้ศึกษามา
๔. คือนักศึกษามาก และเข้าถึงเรื่องที่ตนศึกษามาได้ดี

นักศึกษาทั้งสี่ประเภทนี้จะพบว่า คนที่ไม่มีปัญหามี
เพียงประเภทเดียวเท่านั้น นอกนั้นมีปัญหามากบ้างน้อยบ้าง
ทำให้ปัญหาเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ทุกยุคทุกสมัย และสิ่งที่เป็นข้อ
ข้องใจกันมากนั้น คือ

“เรื่องกฎแห่งกรรม และกฎแห่งสังสารวัฏ คือการ
เวียนว่ายตายเกิด”

ปัญหาทั้งสองประการนี้ ถกเถียงกันมาตลอดเวลา

อันยาวนาน แม้ในสมัยก่อนพุทธกาล สมัยพุทธกาล และ
หลังพุทธกาล จนถึงปัจจุบัน และคงเป็นเช่นนั้นอีกต่อไป
ไม่ว่าใครจะอธิบายอย่างไรก็ตาม จะมีคนเป็นอันมากตั้งข้อ
สงสัยอยู่เสมอ โดยเฉพาะในกรณีของกรรม ที่จะกล่าวในที่นี้
นั้น ปัจจุบันมีความคิดประเภทคัดค้านกรรมอยู่มาก และ
ออกจะเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลาย เช่น

- ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป
- ใตใตในโลกล้วน อนิจจัง
- เขาไม่เรียนก็ยิ่ง สอบได้
- เราเรียนนอกแทบพัง ยังสอบ ตกนา
- เพราะฉะนั้นจำไว้ อย่าได้เรียนมัน

ในกรณีที่ท่านแสดงถึงบาปกรรม ที่เกิดจากการ
ประพฤตินิดทางประเวณีว่า ทำให้คนตกนรก ต้องปีนต้นไม้
หนามแหลมเป็นต้น ก็ยังมีคนบิดเบือนออกไปว่า

- ขึ้นต้นไม้พลั่วไปต้นขนุน ผิดเมียท่านได้บุญ ทั้งลูก
ขนุนก็ได้กินเป็นต้น

เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นทฤษฏีที่มีการเผยแพร่ ทำ
ให้คนที่ไม่ค่อยคิดอะไรเชื่อได้ง่ายเหมือนกัน ปัญหาที่น่า
คิดมาก คือทำไมคนเป็นจำนวนมากจึงไม่ค่อยเชื่อกฎแห่ง
กรรม ?

ประเด็นอันเป็นปัญหานี้มีมาก ซึ่งอาจจะสรุปด้วยคำ

ที่ว่า “นานาจิตต” ก็ได้ เช่น

- ไม่รู้อะไรเป็นอะไร เช่นไม่รู้ว่ากรรมคืออะไร ผลกรรมคืออะไร การที่คนมีกรรมเป็นของของตน หมายความว่าอย่างไร

- ความคิดที่ติดในทางวัตถุนิยมจัด คือจะมองผลทุกอย่างเป็นวัตถุไปหมด ใจร้อน ขาดการระอคอย

- ความปักใจฝังใจในอำนาจภายนอกกว่ามีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงในชีวิตคน เช่นความปักใจว่า ผลดีหรือชั่วที่เกิดขึ้นในชีวิตของคนมาจากฟ้าบันดาลบ้าง พระเจ้าบ้าง พรหมลิขิตบ้าง เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลบ้าง ตลอดถึงดวงดี ดวงไม่ดีบ้าง เป็นต้น

- เนื่องจากเรื่องของกรรม เกี่ยวข้องกับเรื่องสังสารวัฏ นรก สวรรค์ จนแยกกันไม่ออก คนที่ทำบาปกรรมเอาไว้มาก ภายในจิตส่วนลึกก็กลัวนรก จึงพยายามปลุกปลอบใจตนเองว่าผลกรรมไม่มี เหมือนคนที่ปฏิเสธความมีอยู่ของผี แต่ส่วนลึกของจิตใจยังยอมรับ ยามเดินทางเปลี่ยวก็พยายามส่งเสียงบ้าง ร้องเพลงบ้าง เพื่อปลอบใจตนเอง

- ไม่ยอมรับนับถือใคร ทั้งไม่ยอมใช้เหตุผลตามสมควรแก่กรณี จนบางครั้งกลายเป็นคนโง่ที่เข้าใจว่าตนเองฉลาด อันได้แก่คนที่ไม่รู้ว่าตนเองเป็นใคร รู้อะไร ไม่รู้อะไร แต่พร้อมที่จะปฏิเสธหรือยืนยันไปตามอารมณ์ที่เกิดจาก

แรงดันของความเขลา ซึ่งคนประเภทนี้พระพุทธเจ้าทรง
แสดงว่า

**“คนโง่ที่ไม่รู้ตัวว่าตนเป็นคนโง่ นั่นคือคนโง่ที่แท้จริง
แต่คนโง่ที่รู้ตัวว่าตนเป็นคนโง่ ย่อมมีโอกาสที่จะเป็นคน
ฉลาดได้บ้าง”**

หรืออย่างที่คุณมาถามขงจื้อว่า ทำอย่างไรจึงจะเป็นคน
รู้ได้ ขงจื้อตอบว่า

**“สิ่งใดที่ท่านไม่รู้ ท่านรู้ด้วยตัวท่านเองว่า เรื่องนี้ท่าน
ไม่รู้ นั่นแสดงว่าท่านรู้ และสิ่งใดที่ท่านรู้ ท่านรู้ด้วยตนเองว่า
ท่านรู้สิ่งนั้น นั่นแสดงว่า “ท่านรู้”**

จากภาษิตทั้งสองข้อนี้ นำไปสู่กรณีที่มีคนพูดกันว่า
“คนโง่ขยัน” หรืออย่างที่ท่านพูดว่า **“คนอวดดี ไม่มีดี
ที่จะอวด เขาว่าชวด บอกฉลุ ดุน่าขัน เขาว่าไก่
โพล่าเบ็ด เท็จช่างมัน เดาศะบัน ทั้งที่สุ ไม่รู้เลย”**
ปัญหาที่ติดตามมาคือ **“ความลับสนในด้านการคิด ความ
เห็น การแสดงเหตุผล และการประพฤติปฏิบัติ”**

- ความหย่อนยานในด้านการศรัทธา ต่อศาสดา ต่อ
ศาสนธรรม คือไม่มีศรัทธาหยั่งลงในพระคุณของพระพุทธเจ้า
ในหลักธรรมที่ทรงแสดงไว้ จนบางครั้งถึงกับหันหลังให้พระ-
รัตนตรัย โดยไม่สนใจว่า

เรื่องนี้พระพุทธเจ้าทรงรู้เห็น และทรงแสดงไว้อย่างไร

มุ่งแต่จะเชิดชูตนเองว่า เรื่องนี้ข้าพเจ้ามีความคิดเห็นอย่างไร เพียงเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของตน โดยไม่รับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้นจากคนที่เชื่อ นำไปปฏิบัติตามว่า จะมีความสุขหรือความทุกข์เกิดขึ้นแก่เขาอย่างไรหรือไม่

- การขาดหลัก ที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการ คือการพิจารณาสิ่งทั้งหลายอย่างมีระบบ ความคิดเทียบเคียง เชื่อมโยง แสวงหาข้อยุติอย่างสมเหตุสมผล

- การใช้เครื่องมือผิดประเภท คือเป็นคนประเภทต้องการเอา “ตาพิสุจน์กลิ่น” หรือเอากล้องโทรทัศน์ดูเชื้อโรค เอากล้องจุลทรรศน์ดูสุริยจักรวาล เมื่อไม่สามารถพิสุจน์ได้ จึงปฏิเสธไปเลย นั่นคือคนประเภทที่ “โง่ แต่ไม่รู้ตัวว่าตนเป็นคนโง่” ดังกล่าว

- การรู้ไม่ตลอดสาย เพราะเรื่องกรรมและผลกรรม พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าเป็นจำพวกอจินไตย คือไม่อาจจะใช้ความคิดจนรู้แจ่มแจ้งได้ เมื่อรู้แจ่มแจ้งไม่ได้จึงปฏิเสธโดยลืมนึกว่าพระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งเรื่องนี้ หลังจากได้ปฏิบัติพัฒนาจิตของพระองค์ขึ้นไปถึงจุดที่ทรงแสดงไว้ว่า

“เรานั้น ครั้นเมื่อจิตตั้งมั่น บริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่มีกิเลส ปราศจากกิเลส เป็นธรรมชาติอันอ่อนโยน เหมาะแก่การทำงาน ถึงความไม่หวั่นไหว ตั้งอยู่เช่นนี้แล้ว ได้น้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เรามีจักขุทิพย์บริสุทธิ์กว่าจักขุ

ของสามัญมนุษย์.....”

ข้อนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า ทุกคนที่ได้รับการพัฒนาจิตมาถึงจุดนี้ จะรู้เห็นเรื่องกรรม สังสารวัฏ เช่นเดียวกับที่พระพุทธเจ้าทรงรู้ ทรงเห็น ผลคือความรู้เช่นนี้จะเกิดขึ้นแก่ทุกคนที่มีความเพียรเพากิเลสให้สิ้นไป ไม่มีความประมาท มีตนส่งไปในฐานะอันควร ซึ่งความรู้เห็นเรื่องกรรม สังสารวัฏที่เกิดขึ้นแก่พระอริยเจ้าทั้งหลาย เช่นเดียวกันกับที่เกิดแก่พระพุทธเจ้า จะต่างกันในเรื่องของรายละเอียดบางประการเท่านั้น พระอริยเจ้าทั้งหลายจึงไม่มีคำพูดที่ขัดแย้งกันในสังฆกรรมทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกรรม สังสารวัฏ อริยสังข์เป็นต้นก็ตาม

คนที่คัดค้านเรื่องของกรรม และสังสารวัฏ จึงเป็นคนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้ชาวบ้านศาลาคิด ในอภินิหารสูตร ความว่า

“คนบางคนปฏิบัติเสกกรรม ผลกรรมที่เกิดจากการฆ่าสัตว์ หรือใช้ให้คนอื่นฆ่า ลักทรัพย์ หรือใช้ให้คนอื่นลัก ประพฤติผิดในกามเป็นต้นนั้น ย่อมมีความโน้มเอียงไปในทางประพฤติกุจริตทางกาย วาจา ใจ เพราะมองไม่เห็นโทษของความชั่วและผลของความดี แล้วทรงยืนยันว่า กรรมมีอยู่แท้ ๆ แต่เขาเห็นว่ากรรมไม่มี ความเห็นของเขาจึงเป็นความเห็นผิด กรรมมีอยู่แท้ ๆ แต่เขาคิดว่ากรรมไม่มี

ความคิดของเขาเป็นความคิดผิด กรรมมีอยู่แท้ ๆ แต่เขาพูดว่ากรรมไม่มี คำพูดของเขาเป็นวาจาผิด กรรมมีอยู่แท้ ๆ การที่เขาพูดว่ากรรมไม่มี จึงเป็นคำพูดที่เป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ทั้งหลายในโลก เป็นการแนะนำคนอื่นให้สำคัญผิดในทางที่ไม่ชอบธรรม และการทำเช่นนั้นของเขา เป็นการยกตนข่มคนอื่น ละศีลธรรมอันดีมาเป็นคนทุศีล มีอกุศลธรรมอันลามกเป็นอันมาก คือความเห็นผิด คิดผิด พูดผิด การทำตนเป็นข้าศึกต่อพระอริยะ การให้คนอื่นเข้าใจผิดในทางที่ไม่ชอบธรรม การยกตนข่มคนอื่น ย่อมเกิดขึ้นแก่เขา เพราะมิจฉาทิฐิ คือความเห็นว่างว่ากรรมไม่มีเป็นปัจจัย

ท่านผู้มีปัญญาพิจารณาความเห็นของเขาแล้ว ย่อมมีความรู้ว่า

- ถ้ากรรมไม่มี คนเหล่านี้เมื่อตายไป ก็ทำความสวัสดิ์แก่ตนได้ แต่ถ้ากรรมมี เมื่อเขามีความเห็นเช่นนี้ ตายไปแล้วย่อมบังเกิดในนรก ทุคติ วินิบาต อสุรกาย

- แม้ว่างกรรมจะไม่มีจริง ๆ แต่คนเหล่านั้นจะถูกวิญญูชนตำหนิว่า เป็นมิจฉาทิฐิ เป็นคนทุศีล แต่ถ้ากรรมมีอยู่ เขาได้ชื่อว่าเป็นผู้ปราชัยทั้งสองโลก คือถูกวิญญูชนตีเตียนในโลกนี้ ตายไปแล้วย่อมบังเกิดในทุคติ วินิบาต นรก อสุรกาย

สำหรับคนที่เชื่อในกฎแห่งกรรม ซึ่งกล่าวโดยสรุปคือ

“ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” นั้น จะมีผลตรงกันข้ามกับที่กล่าวแล้ว คือ

- จะมีความโน้มเอียงไปสู่การกระทำที่สุจริตทางกาย วาจา ใจ เพราะเห็นผลคือความดี ความสุขที่เกิดขึ้นจากการทำ พูด คิดเช่นนั้น

- เขาได้ชื่อว่ามีความเห็นชอบ ดำริชอบ วาจาชอบ มีวาหะตรงกับพระอรหันต์ทั้งหลาย แนะนำคนอื่นตามหลักของพระสังฆธรรม คือหลักพระปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เป็นคนมีศีล ไม่ยกตน ไม่ข่มคนอื่น กุศลธรรม คือความดีเป็นอันมากจะเกิดขึ้นในชีวิตของเขา

จากความเชื่อว่า กรรมที่คนทำทั้งดีชั่วมีอยู่ ผลของกรรมนั้นมีอยู่ วิญญูชนพิจารณาแล้วจะรู้ทันทีว่า คนเหล่านั้นหลังจากตายไปแล้ว จะบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ในขณะที่มีชีวิตอยู่ จะได้รับการยกย่องจากวิญญูชนว่าเป็นคนสัมมาทิฐิ มีความเห็นชอบ คิดชอบ วาจาชอบ แนะนำชอบ ไม่เป็นข้าศึกต่อพระอริยะ เป็นคนมีศีล ไม่ยกตนข่มท่านเป็นต้น เขาจะเป็นผู้ชนะทั้งสองโลก คือ

**“อยู่ดีมีสุข วิญญูชนยกย่องสรรเสริญในปัจจุบัน
ตายไปแล้วจะบังเกิดในสุคติ”**

ดังนั้น ความเชื่อในกฎแห่งกรรม และกฎแห่งสังสารวัฏจึงเป็นฐานสำคัญในพัฒนาการด้านความประพฤติของคน

ทั้งหลายในโลกนี้ เพราะตามปกติแล้ว คนเราจะทำความดี ๒ แนว คือ

๑. **ทำความดีแบบเด็ก** ที่ต้องอาศัยการได้รับความรัก ความอบอุ่น การได้ลาภ ยศ สรรเสริญ และ เพราะกลัวการ ถูกตำหนิ การลงโทษ แม้คนจะมีอายุมากแล้วก็ตาม ส่วน มากแล้วการทำความดีละชั่วของคนก็ต้องอิงอาศัย “การได้ ผลประโยชน์ กับ ความกลัว” ดังกล่าวนี

๒. **ทำความดีแบบผู้ใหญ่** คือท่านที่เป็นนักปราชญ์ บัณฑิต วิญญูชน ท่านเหล่านี้จะทำความดี เพราะเห็นว่าเป็น ความดี เมื่อทำไปแล้วอำนวยผลเป็นความสุขให้ ท่านก็จะทำ ความดี ในขณะที่เดียวกันท่านพร้อมที่จะละเว้นความชั่ว เพราะเห็นว่าเป็นความชั่ว มีผลเป็นทุกข์ แต่พัฒนาการทาง จิตของคน que เข้าถึงระดับนี้มีน้อย ถ้าเรานำเอาโลกธรรม ๘ อย่างที่นำปรารถนามาเป็นมาตรฐานแล้ว จะพบว่า

คนที่ทำความดี ละเว้นความชั่ว เพราะต้องการได้ลาภ ยศ สรรเสริญ และกลัวจะไม่ไ้ลาภ ยศ สรรเสริญ มีมาก และคนเหล่านี้จะต้องการความสุขเพราะมีลาภมาก ยศสูง คนยกย่องมาก

คนที่ทำความดี โดยไม่ตั้งใจว่าจะไ้ลาภ ยศ สรรเสริญ หรือไม่ก็ตาม อะไรเป็นความสุขใจ สงบใจแล้ว พร้อมทั้งจะ ละเว้นความชั่ว ประพฤติความดี คนประเภทนี้จะมีอยู่

จำนวนน้อย ไม่ว่าในยุคในสมัยใดก็ตาม คนประเภทนี้จะมุ่งไปที่ความสุขใจที่เกิดจากการละเว้นเหตุแห่งความทุกข์ สร้างเหตุแห่งความสุขเท่านั้น

ถ้าจะมองกันให้ชัดอีกทีหนึ่ง คือคนที่มีความต้องการทางวัตถุ มากกว่าคนที่ต้องการความสงบใจนั่นเอง

ดังนั้น จะพบว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดโศกตัมปะ คือความสะดุ้งกลัวต่อบาป ที่ท่านบอกว่าเกิดจากปัจจัยภายนอก ๔ ประการ คือ

๑. กลัวว่า เมื่อทำไปแล้ว แม้ตนเองก็จะติเตียนตนเองได้ จึงละเว้นไม่ทำบาป

๒. กลัวว่า เมื่อทำบาปไปแล้ว ท่านผู้รู้ใคร่ครวญการกระทำของตนแล้ว จะติเตียน

๓. กลัวว่า เมื่อทำบาปไปแล้ว จะทำให้ตนถูกจับกุมคุมขัง ถูกลงโทษตามกฎหมาย

๔. กลัวว่า เมื่อทำบาปไปแล้ว ตนจะต้องประสบผลแห่งบาป มีความทุกข์ทรมานในนรก

ปัจจัยที่ให้เกิดโศกตัมปะทั้งสี่ประการนี้ จะพบว่า ข้อที่ ๔ มีหลักฐานมั่นคงที่สุด ในการควบคุมตนเอง จนอยู่ในจุดที่เรียกว่ามีวินัยในตนเอง เพราะความรู้สึกลัวภัยในนรก จะทำให้คนเราพร้อมที่จะละเว้นความชั่ว ประพฤติดีได้ทั้งต่อหน้าและลับหลังคน คนโบราณจึงพยายามอาศัยพื้นฐาน

คนที่ทำความดี ละชั่ว เพราะความกลัวดังกล่าว จึงสร้างหลัก
ทำนองเป็นนักร้างสำหรับสร้างตึกคือชีวิต ให้มีความแข็งแรง
มั่นคง โดยจับเอาประเด็นของความกลัวเป็นฐาน เช่น

- สั่งสอนให้คนเชื่อว่า เมื่อเราทำความชั่ว จะมีมบาล
คอยจดจารึกความชั่วของเราไว้บนหนังสือ แต่เวลาทำความ
ดี เขาจะจารึกไว้ที่แผ่นทองคำ

- รอบ ๆ ตัวของคนเราแต่ละคน มีเทพยดาที่มี
ทิพยเนตร ทิพยकरण คอยสอดส่อง และเป็นพยานในการ
กระทำความดี ความชั่วของคนอยู่ตลอดเวลา

แนวคำสอนเหล่านี้ จะเป็นจริงหรือไม่ ไม่สำคัญ ที่
สำคัญคือผลที่เกิดขึ้นจากความเชื่อแนวนี้ เพราะคนเราส่วน
มาก จะต้องอาศัยสิ่งอื่น บุคคลอื่นมาช่วยควบคุม แต่การ
จะหาคนอื่นมาควบคุมกันตลอดเวลา นั้น ย่อมเป็นไปได้
แต่การสร้างสิ่งหนึ่งขึ้นมาควบคุม ทำให้คนรู้สึกละอาย
เกรงกลัวในการทำ ความชั่ว และพร้อมที่จะทำความดี ไม่ว่าจะ
จะมีคนเห็นหรือไม่เห็นก็ตาม เพราะมีความรู้สึกว่า

**“มียมบาล เทพยดา เป็นพยานในการทำของตนอยู่
ทั้งด้านดีและด้านชั่ว”**

จากแนวความคิดนี้ นำไปสู่ความสำนึกที่สูงค่าในการ
ทำความดี ละความชั่ว นั่นคือ

ก่อนจะทำความชั่วเขาคิดว่า “อายผีสังเทวดาเขา”

ทำให้เกิดความพร้อมที่จะละเว้นความชั่ว แต่ยามที่กระทำ
ความดี เขากลับมีแนวให้คิดว่า “คนไม่เห็น ผีสงเทวดาก็
เห็น” ทำให้พร้อมที่จะทำความดีได้ในทุกโอกาส แนวความ
คิดที่เป็นเหมือนราวบันได ขอนไม้สำหรับรองเหยียบ เหล่านี้
มีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างความสำนึกให้มีความรับผิดชอบ
ชอบในการกระทำ ซึ่งพร้อมที่จะพัฒนาไปสู่จุดของการทำ
ความดี เพราะสำนึกว่าเป็นความดีอันเป็นความสำนึกของ
วิญญูชน

แต่อนิจจา เป็นเรื่องที่น่าเสียดายยิ่งนัก ที่คนในยุค
ปัจจุบันไม่น้อยเลยที่ไม่ยอมรับแนวความคิดเหล่านี้ ปฏิเสธ
กรรม นรก สวรรค์ และมองเห็นความเชื่อเหล่านี้ว่า งามาย
ไร้เหตุผล แต่กลับเชิดชูความคิด ในการปฏิเสธกรรม สังสารวัฏ
นรก สวรรค์ ว่าเป็นความคิดสมัยใหม่ มีความเป็น
วิทยาศาสตร์ โดยเขาหาหนักไม่ว่า ความคิดในทางปฏิเสธ
กรรมเหล่านั้น คือสิ่งที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า

นิตมิจฉาทิริ ที่ทำให้คนที่คิด เห็น พุด เช่นนั้น
ตายไปตกนรกโดยส่วนเดียว เพราะความคิดที่ว่าก้าวหน้า
เป็นเพียง “ขยะความคิด” ที่พระพุทธเจ้าทรงตำหนิว่า มี
ฐานะเหมือนผักกัมพลที่ทำด้วยผมคน คือใช้ประโยชน์อะไร
ไม่ได้ เพราะว่า

“มีกลิ่นเหม็น ใช้ในฤดูร้อนยิ่งร้อน ฤดูหนาวยิ่งหนาว

ฤดูฝนอุ้มน้ำทำให้หนัก และเหม็นจัด”

ขยะความคิดเหล่านี้ คือการปฏิเสธว่า “ไม่มีกรรมทั้งดี และชั่ว ผลทั้งหลายที่เกิดขึ้นไม่ได้มาจากเหตุคือกรรมที่ตน กระทำ ไม่มีบุญ ไม่มีบาป พ่อแม่ไม่มีคุณเป็นต้น” ขยะความคิดเหล่านี้ เป็นอันตรายมาก ใครที่เห็น คิด พูด ทำ ไปด้วยฐานความเชื่อเช่นนั้น จะไม่พ้นจากหุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ”

แปลกไหม ? ที่คนบางพวกเชิดชูขยะความคิดที่เขาทิ้ง ลงขยะ เมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว แต่กลับปฏิเสธหนังร้าน ราวบันได ที่ปู่ย่าตายายท่านอาศัยสร้างชีวิต ครอบครอง สังคม สืบต่อกันมาเป็นเวลานานแล้ว

ด้วยเหตุนี้ เรื่องของกรรม นรก สวรรค์ สังสารวัฏ จึงเป็นเรื่องที่ควรนำมาเผยแพร่กัน โดยไม่ต้องใส่ใจว่า นักวิทยาศาสตร์เขาจะว่าอย่างไร แต่จะพูดกันในหมู่ชาวพุทธ ว่า เรื่องนี้พระพุทธรเจ้าทรงแสดงไว้อย่างไร

เพราะคุณลักษณะที่ดีของพุทธศาสนิกชนนั้น ย่อมมี จุดเด่น อย่างที่ทรงแสดงไว้ในมหาวัจจโคตมสูตรที่ว่า

“อุบาสก อุบาสิกา ผู้เป็นสาวกสาวิกาของเรา ฝ่าย คฤหัสถ์ บริโภคกาม ทำตามคำสอน ทำตามเฉพาะพุทธ-โอรบาท ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากความเคลือบแคลง ถึงความเป็นผู้แก่ล้าวก้า ไม่เชื่อต่อผู้อื่น ในคำสอนของ

ศาสดา”

ก่อนที่จะพูดถึงกรรม ควรทำความเข้าใจประเด็นสำคัญของการกรรมไว้ก่อนว่า

เรื่องกรรม เป็นเรื่องที่ไม่อาจทราบโดยละเอียดได้ด้วยความคิด เพียงอย่างเดียว เรื่องที่ทรงใช้คำว่า อจินไตย มี ๔ เรื่องด้วยกัน คือ

- พุทธวิสัย วิสัยแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
- กัมมวิปากวิสัย วิสัยแห่งกรรม และผลแห่งกรรม
- ฌานวิสัย วิสัยแห่งฌาน และท่านที่ได้บรรลุฌาน
- โลกจินตา คือความคิดเรื่องโลก เช่นโลกเกิดขึ้นได้

อย่างไร ? ใครสร้าง ? สร้างด้วยอะไร ?

เรื่องทั้งสี่ประการนี้ทรงแสดงไว้ในอจินติตสูตร จตุกกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า “ภิกษุทั้งหลายสิ่งที่ไม่ควรคิด ๔ ประการนี้ อันบุคคลไม่ควรคิด เมื่อบุคคลคิด พึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นคนบ้า เตือดร้อน”

- พระพุทธเจ้าทรงรู้เห็นเรื่องกรรม วิปากกรรม ด้วยพระญาณ ที่เราเรียกว่า ทิพพจักขุ ดังที่ทรงแสดงไว้ในมหาสีหนาทสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ตอนหนึ่งว่า

“สารีบุตร ตถาคตย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพพจักขุอันบริสุทธิ์ เหนือจักขุของสามัญ

มนุษย์ รู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้
 กอปรด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระ-
 อริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ
 เบื้องหน้าแต่ตายไป เขาย่อมเข้าถึงอบาย หุคติ วินิบาต
 นรก

สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยสุจริตทางกาย วาจา ใจ
 ไม่ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วย
 อำนาจสัมมาทิฐิ หลังจากตายไป เขาย่อมบังเกิดในสุคติโลก
 สวรรค์

ความรู้เรื่องกรรม นรก สวรรค์ เกิดขึ้นแก่พระองค์ใน
 มัชฌิมยามแห่งราตรีที่ตรัสรู้ เมื่อทรงปฏิบัติผ่านขั้นตอนมา
 ตามลำดับ จนสภาพจิตสงบดังกล่าวนั้น และทุกคนที่
 ปฏิบัติมาถึงจุดนี้ จะเห็นเช่นเดียวกัน

- หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ที่พูดกัน
 ว่ามีถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้น เป็นโลกุตระธรรม คือ
 มรรค ผล นิพพาน เพียง ๘ ข้อเท่านั้น นอกนั้นเป็นเรื่องการ
 “ละกรรมชั่ว ทำกรรมดี เพื่อสร้างภพชาติของตนให้ประณีต
 ขึ้นโดยลำดับ เรื่องกรรม กับ สังสารวัฏ จึงไม่อาจแยกออก
 จากกันได้ เพราะมีกรรมจึงมีสังสารวัฏ สังสารวัฏจึงเกิดขึ้น
 เพราะกรรม เมื่อหมดกรรม ก็ยุติเรื่องสังสารวัฏได้ นั่นคือ
 นิพพาน อันเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา”

กรรม จึงเป็นตัวแปรอย่างสำคัญ ทั้งในด้านการทำชีวิตให้สูงขึ้น หรือต่ำลง ทั้งในชาติปัจจุบัน และชาติต่อ ๆ ไป จนกว่าจะหลุดพ้นจากบ่วงแห่งกรรม

ขอให้มาทำความเข้าใจ เรื่องของกรรมกันตามลำดับ ดังนี้ คือ

ก. กรรมคืออะไร ? เกิดขึ้นได้อย่างไร ? มีองค์ประกอบอย่างไร ?

- **กรรม** คือเจตนาที่เกิดขึ้นทางใจแล้ว บุคคลกระทำทางกาย พูดทางวาจา หรือคิดด้วยใจ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า “**ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลมีเจตนาแล้วทำกรรมด้วยกาย วาจา ใจ**”

เจตนา คือความจงใจที่เกิดขึ้นอันเป็นเหตุให้ทำกรรมนั้น มีทั้งเจตนาดี เจตนาไม่ดี และเจตนาที่เป็นกลาง ๆ คือไม่ดีไม่ชั่ว จึงทำให้กรรมกระจายออกไปเป็น ๓ ประเภทตามสมควรแก่เจตนา คือ

๑. **กุศลกรรม** กรรมดี เป็นการกระทำของคนที่ฉลาด มีผลเป็นความสุขทั้งแก่ตนและคนอื่น

๒. **อกุศลกรรม** กรรมชั่ว เป็นการกระทำของคนเขลา มีผลเป็นความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและคนอื่น

๓. **อัพยากตกรรม** คือกรรมที่เป็นกลาง ไม่ดีไม่ชั่ว ด้วยตัวของมันเอง

องค์ประกอบที่สำคัญของกรรมจึงมีอยู่ ๓ ประการ คือ **กิเลส** คือคนกระทำอะไรจะจัดเป็นกรรมได้ คนนั้นจะต้องมีกิเลส ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม เพราะพระอรหันต์ท่านมีการกระทำเหมือนกัน แต่เพราะท่านไม่มีกิเลส จึงเรียกการกระทำของท่านว่า **กิริยา**

เจตนา คือความจงใจอันเป็นแรงผลักดันให้มีการกระทำ ไม่ว่าจะดี ความชั่ว หรือกลาง ๆ ก็ตาม กาย วาจา ใจ เป็นที่ตั้งแห่งการกระทำกรรม คือกรรมที่คนจะกระทำด้วยเจตนาดังกล่าว จะต้องทำด้วยกาย วาจา หรือใจเท่านั้น

การกระทำของคนเรา เรื่องของใจจึงถือว่าสำคัญที่สุด เพราะกาย กับ วาจา เป็นเพียงคนรับใช้ของใจเท่านั้น ใจสั่งอย่างไรก็พูดก็ทำไปอย่างนั้น ความดีความชั่วของกรรม จึงเริ่มต้นมาจากเจตนา คือความจงใจดังกล่าว เงื่อนไขที่เกี่ยวกับกรรมจึงมีความสัมพันธ์กันดังนี้ คือ

ถ้าเจตนา คือความจงใจดี การทำ พูด คิด ก็เป็นเรื่องดี มีผลออกมาเป็นความดี ความดีนั้นก็เป็นผลที่คนผู้ทำกรรมจะต้องได้รับด้วยตัวของเขาเองเป็นเบื้องต้น

ถ้าเจตนา คือความจงใจไม่ดี การกระทำที่ออกมาทางกาย วาจา ใจ ก็ไม่ดี ผลที่ออกมาก็ไม่ดีตามไป และความไม่ดีนั้น เป็นผลที่ผู้กระทำความไม่ดีจะต้องรับด้วยตัวของ

เขาเองเป็นเบื้องต้น

ความเชื่อในเรื่องกรรม จึงต้องยอมรับทั้งสามชั้นของ
กรรมดังกล่าว นั่นคือ

กัมมัสัทธา เชื่อความมีอยู่ของกรรม คือเชื่อว่าเจตนาที่
บุคคลกระทำลงไป ไม่ว่าจะดี ชั่ว หรือกลาง ๆ ก็ตาม เป็น
ของมีอยู่ตามฐานะของกรรมเหล่านั้น

วิปากัสัทธา เชื่อความมีอยู่ของผลกรรม ที่สัมพันธ์กับ
เหตุ คือเจตนาให้กระทำ และผลกับเหตุจะไม่ขัดแย้งกัน
ไม่ว่าในกาลใดก็ตาม เหมือนปลูกมะพร้าวจะต้องได้ผลเป็น
มะพร้าวเสมอฉะนั้น

กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อการที่คนสัตว์มีกรรม และผล
กรรมเป็นของของตน ตามสมควรแก่กรรม อันเป็นต้นเหตุ
เสมอ เช่น

“การจงใจรับประทานอาหารเป็นกรรม ความอิมเป็น
ผลแห่งกรรม ความอิมจะต้องเป็นของคนที่รับประทาน
อาหารนั้นเท่านั้น คนอื่นจะมาอิมแทนไม่ได้ ถ้าต้องการอิม
ด้วยก็ต้องรับประทานเอาเอง”

การเรียนหนังสือเป็นกรรม ความรู้หนังสือเป็นวิปาก
คือผลแห่งกรรม ใครเรียนคนนั้นก็รู้ นั่นคือ การที่คนสัตว์มี
กรรมเป็นของของตน

การฆ่าสัตว์ คน เป็นกรรม การที่ตนต้องไม่สบายใจ

ติดคุก เป็นผลแห่งกรรม ความไม่สบายใจและการติดคุกนั้น
จะเป็นของผู้ฆ่าคน ลัทธิตัวเอง นี่คือ การที่เรามีกรรม
เป็นของของตน

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ ทำให้คนสามารถเชื่อมโยง
กรรม ผลกรรม และการที่คนเรามีกรรมเป็นของของตนได้
ทุกกรณีไป ข้อสำคัญต้องเป็นคนมีเหตุ มีผล พร้อมทั้งจะคิด
เชื่อมโยงได้เท่านั้น ก็จะเข้าใจเรื่องของกรรม ผลกรรม และ
การที่แต่ละคนมีกรรมเป็นของตนได้เป็นอย่างดี

ข. ปัจจุบันนี้ มีความคิด และคำพูดที่ออกจะแพร่
หลายว่า ทำดีไม่ได้ดี แต่ทำชั่วกลับได้ดี หลักพระพุทธ-
ศาสนาจะสามารถให้ความเข้าใจในเรื่องนี้ได้อย่างไร ?

- ความคิดแนวนี้เกิดมาจากเหตุปัจจัยหลายประการ
ด้วยกัน ก่อนที่จะเข้าสู่ประเด็นนี้ ควรหันมาดูหลักในกรณีนี้
ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เสียก่อน คือพระพุทธเจ้าทรง
แสดงไว้ในสคาถวรรค สังยุตตนิกายว่า

**“บุคคลหว่านพืชชนิดใด ย่อมได้ผลของพืชชนิดนั้น
ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว”**

จากพระพุทธภาษิตข้อนี้ ทำให้เรามองประเด็นความ
สับสนในเรื่องกรรม ที่มักพูดกันว่า ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วได้ดี
ได้ชัดมาก คือ

อย่าลืมเรื่องการปลูกพืช ที่ทรงยกขึ้นมาเป็นอุปมาว่า

ผลของพืชจะให้ตามชนิดของพืชเสมอ แต่ในขณะที่เดียวกัน พืชแต่ละชนิดมีช่วงในการให้ผลไม่เหมือนกัน บางชนิดให้ผลเร็ว บางชนิดให้ผลช้า แต่พืชทุกชนิดจะต้องให้ผลเสมอ เมื่อถึงคราวที่จะให้ผลตามชนิดของพืชนั้น ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า

“การไถนา หว่านข้าว ชักน้ำเข้านา ไขน้ำออก ปักดำกล้า เป็นหน้าที่ของชาวนา แต่การจะตั้งท้องเมื่อไร ออกรวงเมื่อไร สุกเมื่อไรนั้น เป็นหน้าที่ของต้นข้าว ชาวนาไม่อาจไปบงการให้ตั้งท้อง ให้ออกรวง ให้สุก ตามที่ตนต้องการได้ ฉะนั้น การกระทำความดีต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของคน แต่การจะให้ผลเป็นหน้าที่ของกรรม ฉะนั้น” ซึ่งอาจจะพูดโดยสรุปว่า

“การกระทำความดี เป็นหน้าที่ของคน แต่การจะให้ผลเมื่อไรเป็นเรื่องของความดี”

ความสับสนในกรณีนี้ อาจเกิดขึ้นได้เพราะ

๑. คนนั้นไม่ได้ปลูกพืชชนิดที่ตัวเองต้องการผล หรืออาจไม่เข้าใจกรรมวิธีในการปลูก การบำรุงรักษา คือคนประเภทที่ “ทำความดี ไม่ถูกความดี ทำความดีไม่ถึงความดี ทำความดีจนเกินความดีไป ทำความดีไม่พอดี แม้จะมีการกระทำตั้งหลายครั้งก็ตาม แต่ทุกครั้งเขาหาได้กระทำความดีไม่ เมื่อไม่ได้รับผลเป็นความดี จึงเป็นการสมควรแก่เหตุ เพราะเขาไม่ได้ทำความดีดังกล่าว”

๒. เพราะความใจร้อน เล็งผลเลิศ ต้องการผลที่เกินเหตุ คือทำอะไรแล้วอยากได้ผลเร็ว ๆ เหมือนปลูกมะพร้าว แต่ต้องการให้ได้ผลเร็วเท่ากับผักกาด ซึ่งไม่มีทางเป็นไปได้ หรือมักเล็งผลเลิศด้วยการทำงานแต่น้อย แต่ต้องการผลกำไรมาก เหมือนการเล่นหวย เมื่อไม่ได้ผลตามเป้าหมายที่ตนต้องการ ก็บ่นว่า ตนทำดีแทบตาย แต่ไม่ได้ดี

๓. ความสับสนในด้านผลของกรรม กับ ผลของกิริยา เพราะความคิดที่ติดในรูปวัตถุมากเกินไป ทำอะไรก็ต้องการผลเป็นขึ้นเป็นอันทุกที คนเหล่านี้จะวัดความดีกันที่มีเงินมาก บ้านใหญ่ รถคันโต ๆ ความมั่งคั่ง ร่ำรวยว่า นั่นคือ “ความดี” เมื่อตนไม่ได้สิ่งนั้นจึงบ่นใจว่า “ทำดีแล้วไม่ได้ดี” โดยเขาหาได้คิดให้ลึกลงไปอีกชั้นหนึ่งไม่ ว่าสิ่งเหล่านั้นเขาไม่เรียกว่าความดี แต่เรียกเงิน รถ บ้าน ทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ เป็นต้น อันเป็นผลของกิริยา เพราะสิ่งเหล่านั้นคนจะทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต หรือฉ้อโกงทุจริตต่าง ๆ ก็อาจจะเป็นเจ้าของ ครอบครองสิ่งเหล่านั้นได้เหมือนกัน จากความสับสนในจุดนี้เอง ทำให้ความคิดของคนบางพวกเตลิดหายไปถึงกับมีความคิดว่า “ถ้าอยากรวยต้องโกง ถ้าไม่โกงไม่รวย” เลยสับสนกันใหญ่ การมองผลกรรมจึงต้องมองให้เห็น ๔ ชั้นด้วยกัน คือ

๑. ผลของกิริยา ที่อาจจะเกิดขึ้นด้วยเจตนาที่เป็นกุศล

อกุศล หรือกลาง ๆ ก็ได้ เช่นการได้เงิน ทอง ทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ อาจจะได้มาจากการทำงานที่สุจริต หรือทุจริตก็ได้

๒. **ผลในด้านจิตใจ** เริ่มจะจำแนกให้เห็นได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น คนที่ทำชั่วทุจริตต่าง ๆ จะเป็นคนมีแผลใจ มีความวิตก กังวล เตื่อตร้อน จะไปไหนมาไหนไม่ค่อยมั่นใจ ถ้าทำความชั่วมาก ๆ อาจจะต้องมีมือปืนคุ้มกัน ไม่ค่อยกล้าสู้หน้าคนเป็นต้น แต่คนที่ทำความดีจะไม่เตื่อตร้อนใจ มีความมั่นใจ จะอยู่ที่ไหนก็ตาม ไม่ค่อยมีความหวาดระแวง แม้ได้ยินคนพูดถึงการจับกุม คุมขัง คนทำผิดในด้านใดก็ตาม จะไม่รู้สึกลัวหวาดหวั่น อย่างคนทำผิด

๓. **ผลทางสังคม** สำหรับคนที่ทำความดี มีความซื่อสัตย์สุจริต ยอมรับนับถือจากบุคคลในสังคม มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีความองอาจ มีความมั่นใจในตนเองสูง คนที่ทำชั่วทำผิดไว้นั้น อาจจะถูกกล่าวถึงในสังคมได้บ้าง แต่ยามใดที่ความชั่วของตนปรากฏ จะไม่ได้รับการยกย่องให้เกียรติจากสังคม แม้ว่าจะเป็นคนใหญ่โตอย่างไรก็ตาม ตัวอย่างคนประเภทนี้มีให้พบเห็นกันอยู่เสมอ

๔. **ผลอันเกิดจากการบันดาลแห่งกรรมจริง ๆ** ซึ่งจะเกิดขึ้นแก่คนเหล่านั้นตามชนิดของกรรมดังกล่าว เช่นการถูกจับกุมลงโทษในปัจจุบัน การถูกฆ่าตาย ความเสื่อมแห่งทรัพย์สิน ยศ ซึ่งผลในลักษณะนี้ถ้าหากลองติดตามพฤติกรรม

ของคนนั้นให้ตลอด ก็จะได้พบความจริง ตามที่โบราณท่าน
แสดงไว้ว่า “มักท่านเท่าใด มักตนเท่านั้น” ได้ไม่ยากนัก
ดังที่ท่านประพันธ์ไว้ว่า

อันความผิดพลาดพลั้งทั้งหลายเล่า

ใช้ดวงดาวในท้องห้องเวหน

มาเกี่ยวข้องกับพ้องพานบันดาลดล

แท้จริงผลของกรรมเราทำเอง

ค. ประเภทของกรรม ทางพระพุทธศาสนาแสดงไว้
อย่างไรบ้าง ?

- เรื่องของกรรม เป็นเรื่องที่ลึกลับพิสดาร จึงเป็นวิสัย
แห่งความรู้ระดับ “พุทธญาณ” เท่านั้น ที่จะจำแนก เชื่อม-
โยงได้อย่างชัดเจน แต่ในด้านของการศึกษาแล้ว ท่านจำแนก
ไว้เป็นกลุ่ม ๆ ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ

(๑) กรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ มี ๔ คือ

๑. **ชนกกรรม** กรรมแต่งให้เกิดในกำเนิดต่าง ๆ
ตลอดถึงภพ ภูมิที่แตกต่างกันตามสมควรแก่ชนิดของกรรม

เนื่องจากคนเรามีกรรมไม่เหมือนกัน เพราะชนกกรรม
ทำให้คนเราเกิดมาไม่เหมือนกัน อย่างที่ทรงแสดงว่า “กรรม
ย่อมจำแนก แบ่งแยก ให้คน สัตว์ เลว และประณีต
แตกต่างกัน” ข้อนี้พึงดูที่เราได้มาแต่กำเนิด อย่างที่ทรง
จำแนกแสดงไว้โดยพิสดารในจุฬกัมมวิภังคสูตร มีใจความ

โดยสรุปว่า

- คนที่มีปกติฆ่าสัตว์ มีใจคอโหดร้าย ไม่มีความเอ็นดูในคน สัตว์ ตายไปจะบังเกิดในนรก ทุกคติ หากไม่ตกนรก เกิดเป็นมนุษย์ จะมีอายุสั้น ส่วนคนที่ไม่ฆ่าสัตว์ มีความเมตตา เอ็นดูสัตว์ หลังจากตายไป จะบังเกิดในสุคติ หากเกิดมาเป็นมนุษย์ จะมีอายุยืน

- คนที่เบียดเบียนคน สัตว์ ให้ประสบความเดือดร้อน หลังจากตายไปแล้ว จะบังเกิดในทุกคติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ จะมีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน สุขภาพไม่ดี คนที่ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ประทุษร้ายสัตว์ หลังจากตายไป จะบังเกิดในสุคติ ถ้าเกิดมาเป็นมนุษย์ จะเป็นคนมีสุขภาพดี ไม่มีโรคเบียดเบียน

- คนที่เป็นขี้โกรธ มากไปด้วยความแค้นเคือง กระทบอะไรนิดหน่อยก็โกรธ ตายไป จะบังเกิดในทุกคติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ จะมีผิวพรรณไม่สวยงาม ฝ่ายคนที่ไม่เป็นเช่นนั้น ตายไป จะบังเกิดในสุคติ ถ้าเกิดเป็นคน จะเป็นคนมีผิวพรรณงาม

- คนที่มากไปด้วยความริษยา มุ่งร้าย ผูกความริษยา ในการได้ลาภ ยศ สักการะของคนอื่น ตายไป จะบังเกิดในทุกคติ หากไม่ถึงทุกคติ เกิดเป็นมนุษย์ จะมีศักดิ์น้อย ฝ่ายคนที่ไม่เป็นเช่นนั้น ตายไป จะบังเกิดในสุคติ ถ้าเกิดเป็น

มนุษย์ จะเป็นคนมีศักดิ์สูง

- คนที่ยินดีในการให้ทาน จำแนก แบ่งปัน คนเหล่านี้ตายไป จะบังเกิดในสุคติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ จะเกิดในตระกูลที่ร่ำรวย คนที่ตระหนี่ ไม่ยินดีในการให้ทาน การจำแนก แบ่งปัน ตายไป จะบังเกิดในทุคติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ จะเกิดในตระกูลที่ยากจนขัดสน

- คนที่มีมานะ เย่อหยิ่ง กระด้าง ไม่ยอมรับ นับถือให้ความเคารพ ยำเกรงคนอื่น ตายไป จะบังเกิดในทุคติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ จะเกิดในตระกูลต่ำ ฝ่ายคนที่มีสัมมาคารวะ มีความเคารพ กราบไหว้ต่อคนอื่น ตายไป จะบังเกิดในสุคติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ จะเกิดในตระกูลสูง

- คนที่ขาดการเข้าหาท่านผู้รู้ ศึกษาให้ทราบบาป บุญคุณ โทษเป็นต้น ตายไป จะบังเกิดในทุคติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ จะเป็นคนโง่เขลา เบบ้าปัญญา ฝ่ายท่านที่คบหาสมาคมกับนักปราชญ์ เล่าเรียน สอบถามสิ่งที่เป็นกุศล อกุศลเป็นต้น หลังจากตายไป จะบังเกิดในสุคติ ถ้าเกิดมาเป็นมนุษย์ จะมีสติปัญญาเฉียบแหลม

นี่คือ บางอย่างที่ติดตัวคนมาตั้งแต่เกิด เพราะกรรมที่ทำให้เขาเกิดนั้น ถ้าเป็นอกุศลที่มีกำลังมาก ก็ส่งผลให้เกิดในทุคติ ถ้ากำลังไม่มากจนถึงต้องบังเกิดในทุคติ เกิดมาเป็นคนจะมีอายุสั้น สุขภาพไม่ดี มีผิวพรรณไม่งดงาม คักดีต่ำ

ทรัพย์สมบัติน้อย ตระกูลต่ำ ปัญญาทึบ ถ้าเขาทำกุศลที่มีกำลังมาก จะส่งให้บังเกิดในสุคติ ถ้ามีกำลังไม่ถึงสุคติ เกิดเป็นคน จะมีอายุยืน สุขภาพดี ผิวพรรณงาม คักดีสูง ทรัพย์สมบัติมาก ตระกูลสูง ปัญญามาก ซึ่งจะเป็นผลที่สัมพันธ์กับเหตุเสมอ อย่างที่ทรงสอนให้พิจารณาว่า

“เรามีกรรมเป็นของของตน จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ใครทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่วก็ตาม จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น” และนี่คือ กิริยา กับ ปฏิกิริยา ที่จะต้องสัมพันธ์กันทุกกรณีไป

กรรมแต่่งให้เกิดดังกล่าวนั้น เราอาจย่นเวลาให้สั้นเข้าเป็นวัน เดือน ปี ก็ได้ เช่นคนที่ฆ่าคนอื่น คือคนที่อยู่เพื่อถูกฆ่า คนที่เบียดเบียนคนอื่น ตนเองย่อมถูกเบียดเบียน คนที่มักโกรธอยู่เสมอ หน้าตาย่อมไม่ผ่องใส คนที่มัวแต่ริษยาคนอื่น โอกาสที่จะเจริญก้าวหน้าจะน้อยลง คนตระหนี่ไม่เอื้อเฟื้อต่อคนอื่น ย่อมไม่ได้รับความเอื้อเฟื้อตอบ คนไม่ยอมศึกษา ค้นคว้า เข้าหานักปราชญ์ ย่อมไม่อาจฉลาดได้ในฝ่ายที่เป็นกุศลกรรม เมื่อย่นกาลให้สั้นเข้า ก็จะมองเห็นผลดังกล่าวได้เช่นกัน

อีกประการหนึ่ง ความเป็นต่าง ๆ ของคนเรานั้น ไม่ว่าจะในด้านดี ด้านไม่ดี ขึ้นอยู่กับความจงใจทำ จงใจพูด

จงใจคิด ของเขาเอง แม้ความเป็นเหตุดา เปรต ลัทธิวรก พรหม ที่เกิดขึ้นภายในจิตในแต่ละขณะ ตามสภาพของจิตที่ ประจวบด้วยกุศล อกุศล ในแต่ละขณะ ล้วนแต่เกิดขึ้นจาก เจตนา คือความจงใจของบุคคลที่ก่อให้เกิดด้วยตัวเขาเอง ทั้งนี้ ความเป็นไปต่าง ๆ ตามสมควรแก่กรรมที่ทรงแสดง ไว้ จึงเป็นเรื่องของกาลเวลาที่ขยายออกไปเท่านั้น

๒. **อุปถัมภกกรรม** กรรมสนับสนุน เหมือนพี่เลี้ยง นางนมที่ทำหน้าที่เลี้ยงทารกที่เกิดมา กรรมประเภทนี้จึงมี ทั้งฝ่ายดี และฝ่ายไม่ดี แต่จะเป็นกรรมประเภทเดียวกับ “ชนกกรรม” คือถ้าชนกกรรมแต่งให้เกิดมาดี พวกนี้จะเป็น กรรมดีเข้าสนับสนุน อย่างที่เราพูดกันว่า

“บุญมาวาสนาช่วย ที่ป่วยก็หาย ที่หน่ายก็รัก หรือ แข่งเรือแข่งพายแข่งได้ แต่แข่งบุญแข่งวาสนาแข่งไม่ได้”

ถ้าชนกกรรมแต่งมาไม่ดี คือเขาเกิดมาด้วยอำนาจของ อกุศลกรรม อกุศลกรรมเหล่านี้จะมาซ้ำเติมให้หนักยิ่งขึ้น อย่างที่เราพูดกันว่า “เคราะห์ร้ายใช้ร่ม ฝืนซ้ำด้ามพลอย ฝืนเรือนไม่ดี ฝืนป่าพลอย”

ประเภทแรก จึงเป็นคนประเภทที่ทรงแสดงว่า “สว่าง มา สว่างไป”

ประเภทที่ ๒ คือคนประเภทที่ทรงแสดงว่า “มืดมา

มืดไป”

ด้วยเหตุนี้ อุปถัมภกกรรม จึงอาจจะเป็นกรรมดี หรือกรรมที่เขาก่อขึ้นในปัจจุบันก็ได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาเทียบเคียงไปตามควรแก่กรณีนั้น ๆ

๓. **อุปปีฬกรรม** กรรมที่ทำหน้าที่เบียดเบียน คือจะเป็นกรรมตรงกันข้ามกับกรรมที่นำไปให้เกิด แต่มีกำลังไม่มากนัก จะทำหน้าที่บรรเทาความรุนแรงของชนกกรรมให้มีกำลังอ่อนลง กรรมประเภทนี้ ก็เช่นเดียวกัน คืออาจจะเป็นอดีตกรรมในชาติก่อน หรืออดีตกรรมในชาติปัจจุบันก็ได้ ซึ่งตรงกับบุคคลอีก ๒ ประเภท คือ

เกิดมาในตระกูลไม่ดี แต่กุศลกรรมในอดีตเข้าช่วย มีความเจริญก้าวหน้าได้ เป็นคนประเภทที่ทรงแสดงว่า **“มืดมา สว่างไป”**

เกิดมาด้วยกุศลกรรม เช่นเกิดในตระกูลที่มั่งคั่งเป็นต้น แต่บาปกรรมในอดีตมาบันดาลให้คิดผิด หลงผิด ทำชีวิตของตนให้ตกต่ำ ได้แก่คนประเภทที่ทรงแสดงว่า **“สว่างมาแล้วมืดไป”**

๔. **อุปฆาตกรรม** คือกรรมตัดรอน เป็นบาป หรือบุญที่มีกำลังมากเข้ามาตัดรอนผลของชนกกรรม แล้วให้ผล

แทนที่เสียเอง เช่น

คนที่เกิดมาด้วยอกุศลกรรม ในตระกูลยากไร้อนาถา อกุศลกรรมที่มีกำลังในอดีตตามส่งเสริม มีท่านผู้มีอำนาจวาสนาสูง นำไปเป็นบุตรบุญธรรม อย่างที่เรามักพูดกันว่า “บุญหล่นทับ” หรือ “ราชรถมาเกย”

คนที่เกิดมาด้วยผลแห่งกุศลกรรม แต่บาปกรรมในอดีตตามมาตัดรอน ทำให้ตกต่ำไป เพราะความเลื่อมญาติ เลื่อมตระกูลและเลื่อมทรัพย์บ้าง ประกอบอาชญากรรมในชาติปัจจุบัน ต้องติดคุกติดตะรางเป็นต้นบ้าง

(๒) กรรมที่ทำหน้าที่ให้ผลตามแรงหนักเบา มี ๔ ประเภท คือ

๑. ครุกรรม กรรมหนัก

ฝ่ายอกุศล ได้แก่แก่นันตริยกรรม ๕ มีการฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห้อพระโลหิต และทำสังฆเภท ฝ่ายที่เป็นกุศลกรรม คือรูปฌาน ๔ กับ อรูปฌาน ๔ กรรมเหล่านี้จะให้ผลก่อนกรรมประเภทอื่นทั้งหมด เช่นพระเทวทัต ซึ่งได้ทำความดีไว้มากเหมือนกัน แต่เพราะท่านทำสังฆเภท คือทำสงฆ์ให้แตกกัน และทำโลหิตุปบาท คือทำให้พระพุทธเจ้าห้อพระโลหิต เมื่อท่านมรณภาพไป จึงต้องตกนรก ส่วนความดีที่ท่านทำไว้ก็ต้องรอ

ไว้ก่อน เหมือนคนทำราชการมาด้วยความซื่อสัตย์สุจริต แต่เกิดลู่อำนาจแก่ความโกรธ ฆ่าคนตาย ถูกจับได้ ก็ต้องติดคุกไปก่อน ในด้านฆานดังกล่าวก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน แม้ก่อนที่คนนั้นจะได้บรรลุมาน หากทำกรรมอื่นไว้ แต่เพราะฆานมีผลสูงมาก หลังจากตายไปแล้ว ท่านจะบังเกิดในพรหมโลก ตามกำลังของฆานก่อน ส่วนความชั่วความผิด ต้องยกไปให้ในภพชาติอื่น เหมือนคนทำความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ไว้มาก แต่ท่านเกิดทำความดีพิเศษ ย่อมได้รับการยกย่องปูนบำเหน็จ รางวัลก่อน ความผิดเหล่านั้นต้องยกยอดไปให้ผลในคราวอื่นต่อไป หรือเหมือนกับคนที่มีความรู้ในด้านอื่น ๆ แต่มีความชำนาญในด้านหนึ่งโดยเฉพาะขึ้นมา ก็ต้องทำงานในสายที่ตนชำนาญไปก่อน

๒. อาจิณณกรรม หรือพหุลกรรม คือกรรมที่ทำบ่อย ทำจนชิน ทำอยู่เป็นปกติ

กรรมประเภทนี้ให้ผลนาน เหมือนการดื่มเหล้าเป็นนิสัย ทำให้สุขภาพเสื่อมลงโดยลำดับ หรือเหมือนการสนใจศึกษารรณะบ่อย ๆ จนกลายเป็นปกตินิสัย ทำให้จิตใจมีหลักยึดเหนี่ยวอยู่นาน แม้จะแก่เฒ่าไปแล้วก็ตาม ในแง่ของการให้ผลหลังจากตายไปแล้ว ก็จะทำหน้าที่เป็นชนกกรรม หากว่าไม่มีกรรมดังกล่าว กรรมประเภทนี้มีทั้งดีและชั่ว

เช่นกัน

๓. กัตตตากรรม กรรมลักแต่ว่าทำ

ไม่มีอะไรรุนแรง บางครั้งแม้เจตนาที่ไม่สมบูรณ์ หรือ บางคราวจะทำโดยไม่ตั้งใจ แต่เมื่อไม่มีกรรมอื่นที่รุนแรง ก็ อำนาจผลแก่เขาได้ อย่างพระเถระรูปหนึ่งเคยเย็บจีวรถูก เล็นตาย ต่อมาในชาติหนึ่งท่านถูกหอกของนายพรานมรณภาพ โดยนายพรานเข้าใจว่าเป็นสัตว์ เพราะท่านไปแอบอยู่ในพุ่ม ไม้ หรือการทำคนตายด้วยความประมาท หรือว่าช่วยคนอื่น โดยบังเอิญเป็นต้น ล้วนอำนาจผลให้ทั้งนั้น แต่ผลไม่มาก เท่านี้เอง

๔. อาสันนกรรม กรรมที่เกิดขึ้นเมื่อจวนจะตาย

ข้อนี้ท่านบอกว่า คนเราก่อนจะตายนั้น จะมีกรรม- นิमित กรรมารมณฺ์ ที่ตนกระทำ จะดีหรือชั่วก็ตาม ปรากฏ ขึ้นภายในจิตสำนึก จนทำให้เขามองเห็นคติ คือกำเนิดภพ ที่ตนจะไปเกิด ที่เรียกว่าคตินิमितตารมณฺ์ กรรมที่เกิดขึ้นเมื่อ จวนจะตายนี้จะทำหน้าที่เป็นชนกกรรม คือนำให้เขาไปบังเกิด ซึ่งกรรมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น อาจจะไม่แรงมากนัก แต่เขาจะ ต้องเกิดด้วยผลแห่งกรรมนั้นก่อน ท่านอุปมาว่าเหมือนโคอยู่ใน ในคอก เวลาเขาเปิดประตูคอก โคตัวใดอยู่ใกล้ประตูจะออก ได้ก่อน แม้ว่าจะเป็นโคที่อ่อนแอที่สุดก็ตาม ทั้งนี้เพราะโคตัว

นั้นอยู่ใกล้ชิดกับประตูออก หรืออาจจะมองในช่วงสั้น ๆ เช่นคนที่ขยันเรียนมาตลอด แต่เวลาตอบคำถามเกิดเพลอ จึงตอบผิดไป ทำให้คะแนนน้อย หรือนักเรียนที่เกียจคร้าน แต่ก่อนสอบเกิดดูหนังสือตรงกับที่ออกสอบ จึงสอบได้คะแนนดี กรณีนี้บุคคลอาจคิดเชื่อมโยงจากเรื่องอื่นได้อีกเป็นอันมาก อย่าลืมน่าในชีวิตของคนเรานั้น ช่วงความคิดที่เกิดขึ้นก่อน จะตัดสินใจทำอะไรลงไป มีผลอย่างสำคัญในการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของตน ทั้งด้านบวกและด้านลบเสมอฉันใด ขณะแห่งความคิดก่อนดับจิต จะมีผลกระทบต่อการศึกษาชาติต่อไปของคนเช่นเดียวกันฉันนั้น ข้อนี้มีตัวอย่างบุคคลที่ท่านแสดงไว้ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก เช่น

- พระนางมัลลิกาเทวี พระมเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงบำเพ็ญความดีมาตลอด แต่ก่อนที่พระนางจะสิ้นพระชนม์ ทรงทวนระลึกถึงคำเท็จที่พระนางเคยกราบทูลพระเจ้าปเสนทิโกศล ทำให้ใจชุ่มมัว สิ้นพระชนม์แล้ว ต้องไปเกิดในนรกถึง ๗ วัน

- หญิงชราวรรณะจันทาลคนหนึ่ง ไม่ได้ทำความดีอะไรไว้ แต่ก่อนตายได้ทำใจให้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเพียงอย่างเดียว จิตฝังใสในขณะนั้น และตายลงด้วยจิตที่

ผ่องใส จึงบังเกิดในสุคติ

ข้อนี้จึงตรงกับพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ว่า “เมื่อจิต
เศร้าหมอง ก็หวังได้ว่าต้องเกิดในทุคติ เมื่อจิตไม่เศร้า-
หมอง ก็หวังได้ว่าจะบังเกิดในสุคติ” ทั้งนี้เพราะสัตว์โลก
ทั้งหลายจะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกรรมของตน ทั้งช่วงสั้น
และช่วงยาวของชีวิต จนถึงข้ามภพชาติ ก็คงอยู่ในเงื่อนไขนี้

ความดี ความชั่ว ความสุข ความทุกข์ที่เกิดขึ้นใน
ชีวิตของคน จึงเป็นผลมาจากกรรม คือการกระทำของคน
เหล่านั้นเองโดยแท้ ดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ว่า

- ความชั่วย่อมนเผาผลาญในกาลภายหลัง
- กรรมของตนย่อมนำตนไปสู่ทุคติ
- ผู้ประพฤดิธรรม ไม่ไปสู่ทุคติ
- บุญนำสุขมาให้ ในคราวเป็นที่สิ้นไปแห่งชีวิต

เป็นต้น

กรรมทั้งสี่ประเภทนี้ ทำหน้าที่ให้ผลแก่ผู้กระทำทั้งใน
ชาติปัจจุบัน และยกยอดไปให้ผลในภพชาติต่อไปด้วย
เพราะชีวิตคนเหมือนบัญชีที่มีทั้งหน้ารับ และจ่าย トラบได
ที่รายรับ รายจ่ายไม่ดุลย์กัน ก็ไม่อาจปิดบัญชีได้ ต้องมี
ยอดยกมาเสมอไปตราบนั้น ดังนั้น จึงมีกรรมชุดที่ ๓ คือ

(๓) กรรมที่จัดตามลำดับกาลที่ให้ผล ๔ ประเภท คือ

๑. **ทิวฐธัมมเวทนียกรรม** กรรมที่ให้ผลในชาติปัจจุบัน คือจะให้ทั้งในรูปของกิริยา ด้านจิตใจ ด้านความรู้สึกของ สังคม และด้านการดลบันดาล กรรมประเภทนี้ส่วนมากจะเป็นกรรมมีกำลังมาก คือแรงทั้งสามด้าน

เจตนา คือความจงใจกระทำกรรมนั้น ประกอบด้วย โลก โกรธ หลงที่รุนแรง

วัตถุ คือบุคคลที่กระทำนั้นมีคุณมาก เช่นฆ่าท่านผู้มีคุณ ผู้มีอำนาจ ปล้นฆ่าทารกเป็นต้น

ความพยายาม คือการกระทำรุนแรง โหดร้าย

กรรมประเภทนี้จะให้ผลทันตาเห็นในชาติปัจจุบัน ข้อสำคัญคนที่ประสบผลกรรมนั้น ต้องเชื่อมโยงได้ว่า ผลที่เกิดขึ้นแก่ตนนั้นมาจากเหตุอะไร เช่น

- พระหลวงตารูปหนึ่ง ท่านเป็นโรคบิดอย่างแรง เจ็บปวดทรมานมาก จึงไปถ่ายในปากกล้วย ขณะที่กำลังจะนั่งยอง ๆ มีเงาดำมาปะทะที่หน้า ทำให้ท่านตกใจ จึงกระแทกลงไป หน่อกล้วยสวนเข้าทวารหนัก และตายด้วยโรคนั้น ก่อนจะตายท่านเล่าว่า นี่เป็นผลกรรมซึ่งท่านเคยทำสมัยยังหนุ่ม ๆ อยู่ ด้วยการจับคนที่มาขโมยปลาของท่านที่ดักไว้ แต่ไม่สามารถฆ่าให้ตายได้ จึงใช้ยอดจากแหลมสวนทวารหนักจนตาย แล้วฝังไว้ในนาซึ่งน้ำท่วม เป็นการกระทำในเวลากลางคืน ท่านถูกภาพนั้นหลอนอยู่เป็นเวลานาน และ

กรรมในคราวนั้นก็มาสนองท่าน โดยตายด้วยถูกหน่อกล้วย
สวนทวารหนัก

- สตรีคนหนึ่งมีบ้านอยู่ใกล้วัด ป่ลูกกอไผ่รุกที่วัด
เข้าไปหลายวา แล้วตู่ว่าเป็นของตน เนื่องจากวัดไม่มีเอกสาร
หลักฐานที่จะหักล้าง เพราะเป็นเรื่องของคนสมัยก่อน ยาย
คนนั้นจึงถือครองที่ดินวัดได้ เมื่อแก่ป่วยหนัก ไม่อาจนอน
บนเตียงได้ ต้องลงไปนอนที่พื้นดินทำเป็นปลัก เหมือนปลัก
ควาย กลิ้งเกลือกอยู่ในที่นั้นจนตายไปเป็นต้น ตัวอย่าง
บุคคลที่ประสบผลกรรมทั้งด้านดี ด้านไม่ดี ในปัจจุบันนี้มี
ให้เห็นเป็นอันมาก ในด้านดี เช่น

- ท่านผู้หนึ่งฝันว่า พระพุทธรูปมาขอให้ช่วยซ่อม
หลังคาวิหาร ท่านมีความยินดีมาก จึงไปซ่อมถวายทั้ง ๆ
ที่ฐานะธรรมดา ๆ หลังจากนั้นไม่นานท่านผู้นี้ทำการค้าเจริญ
ก้าวหน้า มีทรัพย์สมบัติมาก ท่านเชื่อมั่นว่าเป็นผลบุญ
บันดาล จึงมีความกล้าหาญในการทำบุญ ทั้งทาน คีล
ภาวนา มาถึงปัจจุบัน

๒. **อุปนิสัยชเวทเนียกรรม** กรรมที่ตามไปให้ผลในภพ
ชาติต่อไป ได้แก่ กุศลกรรม หรืออกุศลกรรมที่เป็นแรงดันให้
ถือปฏิสนธิในคติภพนั้น ๆ ตามสมควรแก่กรรม อย่างที่
ทรงแสดงไว้ในพระธรรมบทว่า

“ญาติและมิตรสหายมีใจดีทั้งหลาย มีความยินดีต่อ
 บุรุษผู้จากบ้านเรือนไปนาน กลับมาสู่บ้านด้วยความสวัสดิ
 ฉันทิ แม้บุญย่อมรับรองผู้ที่ทำบุญไว้แล้ว จากโลกนี้ ไปสู่
 โลกอื่น เหมือนญาติทั้งหลายรับรองญาติอันเป็นที่รัก ซึ่งมา
 แล้วฉันนั้น”

หรืออย่างที่ทรงแสดงไว้ในสังยุตตนิคาย สคาถวรรคว่า
 “สหายเป็นมิตรของผู้มีความต้องการเกิดขึ้นบ่อย ๆ
 บุญทั้งหลายอันบุคคลทำด้วยตนเอง บุญนั้นจะเป็นมิตรใน
 ภาพหน้า”

แม้กรรมที่เป็นบาป ก็จะยกยอดไปให้ผลในชาติหน้า
 เช่นเดียวกัน ดังที่ทรงแสดงโทษของทุจริตประเภทต่าง ๆ ที่
 บุคคลกระทำในชาตินั้น ข้อสุดท้ายจะจบลงเหมือนกันว่า
 “เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าทุกติ วินิบาต
 นรก อสุรกาย”

๓. อปฺราปรเวทนียกรรม กรรมที่จะให้ผลแก่บุคคล
 นั้น ๆ ในภพชาติสืบ ๆ ไป ที่ทำนอุปมาเหมือนสุนัขไล่เนื้อ
 ไล่ทันเมื่อไรก็จะเข้ากัดเมื่อนั้น “กรรมประเภทนี้จึงทำหน้าที่
 ติดตามบุคคลไปเหมือนเงาที่ติดตามคนไปฉะนั้น” ข้อนี้ฟังดู
 ตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่คนทั้งหลายในพุทธสมัย ซึ่ง
 พระพุทธเจ้าทรงเชื่อมโยงให้ฟังว่า ผลเหล่านั้นเกิดขึ้นจาก

เหตุอะไร เช่น

- พระโมคคัลลานเถระถูกโจรรุมทุบจนกระดูกแตก แม้ว่าท่านจะมีฤทธิ์มาก ทรงแสดงว่าเพราะผลกรรมที่ท่านได้ เคยทุบตีมารดา บิดา ในอดีตชาติมา จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกรรมได้ แม้ว่าจะเป็นพระอรหันต์แล้วก็ตาม

- การที่พระพุทธเจ้าได้รับการต้อนรับ และบูชาอย่างมโหฬาร คราวเสด็จไปประทับพุทฺธิกษภัยในเมืองไพสาลีนั้น ทรงแสดงว่า ไม่ใช่เป็นพุทธานุภาพ เทวานุภาพ แต่เป็นบุญญานุภาพ ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่ในอดีตกาลนานไกล พระองค์ได้เคยบูชาสฤๅบบรรจุพระธาตุของพระปัจเจกพุทธเจ้า ทรงพระนามว่าสุลิมะ ด้วยวิธีการเดียวกับที่เขาดำรงรับพระองค์ เมื่อคราวเสด็จไปเมืองไพสาลี

๔. **อโหสิกรรม** กรรมที่ให้ผลเสร็จแล้วหรือไม่มีโอกาสให้ผล กรรมประเภทนี้ เช่นคนทำดีทำชั่วมาได้รับผลกรรมนั้นเสร็จไปแล้ว หรือคนฆ่าคนตาย กว่าตำรวจจะจับตัวได้ เขาป่วยตายเสียก่อน กรรมที่ต้องติดคุกก็เป็นอโหสิกรรม แต่กรรมที่เกิดจากเจตนาฆ่า ต้องชดใช้กันในฐานะของกรรมประเภทที่ ๒ หรือ ๓ ดังกล่าว

ความละเอียดลึกซึ้งในเรื่องของกรรม และการให้ผลของกรรม ที่สร้างความรู้สึกขัดแย้ง ความไม่แน่ใจให้เกิดขึ้น

แก่คนอีกประการหนึ่ง คือความสลับซับซ้อนของกรรม ที่คนกระทำไว้ในอดีตไกล และอดีตใกล้ ตลอดถึงในขณะปัจจุบัน มีทั้งกรรมดี กรรมชั่ว ประเภทต่าง ๆ กัน การศึกษาเรื่องของกรรมจึงต้องจับหลักสำคัญ ในข้อที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกไว้ในมหากรรมวิมังสาสูตร โดยสรุปว่า

๑. คนประพฤตินอกกุศลกรรมบถ ๑๐ คือฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดทางประเวณี พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพื่อเจ้อ โลกอยากได้ของคนอื่น พยาบาท บ่อน้ำร้ายคนอื่น และเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ที่พบเห็นกันในปัจจุบัน ตายไปแล้ว อาจเกิดในทุคติก็ได้ สุกคติก็ได้ แต่การเกิดในสุคติของเขานั้น อาจเพราะ

- กุศลกรรมในอดีตตามมาให้ผล หรือเกิดความเห็นเป็นสัมมาทิฐิขึ้นก่อนดับจิตก็ได้ แต่ที่แน่นอน คือการเกิดในสุคติของเขาเป็นแรงดันของกุศลกรรม เพราะทรงแสดงไว้ว่าเป็นไปไม่ได้ที่คนซึ่งทำชั่วแล้ว จะได้รับความสุข ความเจริญ บังเกิดในสุคติเพราะกรรมชั่วของตน

- ในกรณีที่เขตายไปบังเกิดในทุคตินั้น อาจเป็นเพราะผลแห่งอกุศลกรรมในอดีต ปัจจุบัน หรือจิตเศร้าหมองก่อนตายก็ได้ แต่ที่แน่นอน คือการได้รับความทุกข์ การบังเกิดในทุคติ เป็นผลจากบาปกรรมของเขา

๒. คนที่ปฏิบัติอยู่ในหลักของกุศลกรรมบถ คืองด

เว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินิโคตในทาง
 กาม งดเว้นจากการพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำ
 หยาบ การพูดเพื่อเจ้าเล่ห์ไหล ไฉนไม่โลภอยากได้ของคนอื่น
 ไม่พยายามปกป้องร้ายใคร และเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม
 คนเหล่านั้นหลังจากตายไปแล้ว อาจเกิดในทุคติก็ได้ สุกคติ
 ก็ได้ แต่การที่เขาไปเกิดในทุคตินั้น อาจจะเป็นเพราะผลของ
 บาปกรรมในอดีตมาให้ผล หรือใจเกิดเศร้าหมองก่อนตาย
 ก็ได้ ที่แน่นอน คือเขาไม่ได้เกิดในทุคติเพราะกุศลกรรมที่
 เขาทำอยู่ในชาติปัจจุบัน

การบังเกิดในสุคติของเขา อาจเกิดเพราะกุศลกรรมใน
 อดีต กุศลกรรมในปัจจุบัน หรือจิตผ่องใสก่อนตาย

อาจจะมีปัญหาว่า แล้วกุศลกรรม และอกุศลกรรมที่
 เขากระทำในชาติปัจจุบันเล่า หายไปไหน ?

- กรรมในชาติปัจจุบัน ถ้าไม่ให้ผลหลังจากตายไป
 กรรมนั้นก็จะเป็นอุปราปรเวทนิยกรรม คือกรรมที่จะให้ผล
 ในภพต่อ ๆ ไป หรืออาจจะเป็นกรรมสนับสนุน กรรมบีบคั้น
 กรรมตัดรอน หลังจากเขาเกิดในชาตินั้นแล้วก็ได้ ซึ่งจะต้อง
 ว่ากันเป็นราย ๆ ไป ข้อที่ควรตระหนักไว้เป็นหลักใจ คือ

“ความดีงาม ความสุข ความเจริญ การบังเกิดในสุคติ
 พรหมโลกเป็นต้น เป็นผลแห่งกุศลกรรมเสมอ ส่วนความ
 ทุกข์ ความเดือดร้อน ความเสื่อม การบังเกิดในอบาย ทุคติ

วินิบาต นรก ล้วนเป็นผลของบาปกรรมทั้งหมด

ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพหุชาตสูตร ทรงชี้ถึง ผลกรรมดี และกรรมไม่ดี ที่บุคคลทำทางกาย วาจา ใจ โดยสรุปว่า

- มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส ที่ผลของทุจริตทางกาย วาจา ใจ จะเป็นที่น่าใคร่ น่าปรารถนา น่าพอใจ แต่เป็นฐานะ โอกาส ที่แน่นอนว่า ผลแห่งทุจริตทางไตรทวาร จะเป็นที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ

- มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส ที่วิบากแห่งสุจริตทางกาย วาจา ใจ จะไม่น่าใคร่ ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจ แต่เป็นฐานะ โอกาส ที่จะมีย่างแน่นอน คือผลแห่งสุจริตทางกาย วาจา ใจ จะเป็นที่น่าใคร่ น่าปรารถนา น่าพอใจ

- มิใช่ฐานะ โอกาส ที่คนซึ่งประพฤติกุศลทางกาย วาจา ใจ ตายไปจะบังเกิดในสุคติ เพราะทุจริตอย่างใด อย่างหนึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดในสุคติ แต่เป็นฐานะที่แน่นอนว่า คนที่ทำทุจริตเช่นนั้น จะตายไปบังเกิดในทุคติ วินิบาต นรก

- มิใช่ฐานะ โอกาส ที่คนซึ่งประพฤติกุศลทางกาย วาจา ใจ ตายไปจะบังเกิดในทุคติ เพราะสุจริตเป็นปัจจัย แต่เป็นฐานะ โอกาส ที่คนซึ่งประพฤติกุศล จะบังเกิดในสุคติ เพราะสุจริตเป็นปัจจัย

๔๗

เหล่านี้คือหลักฐานชั้นพระพุทฺธวจนะ ที่ยืนยันว่า สุข ทุกข์ เกิดดี เกิดไม่ดี ที่เกิดขึ้นในชีวิตของคน ด้วยเป็นผล ของกรรมที่คนนั้น ๆ ทำด้วยตนเอง นี่คือ “สังขารม ที่ไม่มี ความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น”

องค์ประกอบในการพิจารณาผลกรรม

ผลกรรมทั้งด้านดีและไม่ดีนั้น นอกจากจะเป็นเรื่อง ของอดีตกรรมดังกล่าวแล้ว องค์ประกอบที่สำคัญ ที่กลายเป็น ตัวแปรทั้งด้านบวกและด้านลบมีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. **คติ** ได้แก่ภาพที่เกิด รวมถึงสถานที่เกิด ตระกูลที่ เกิดดี หรือไม่ดี ถ้าภาพ สถานที่เกิด ตระกูลดี ท่านเรียกว่า คติสมบัติ ถ้าสิ่งเหล่านั้นไม่ดี ท่านเรียกว่าคติวิบัติ ข้อนี้จะ พบว่า ถ้าสถานที่ ตระกูลดี ทำให้คนได้โอกาสมากเป็นพิเศษ คนเราเริ่มต่างกันในจุดนี้

๒. **อุปธิ** คือรูปร่าง หน้าตา ทรวดทรง สุขภาพดีหรือไม่ดี ถ้าดีก็มีส่วนสนับสนุนเป็นอย่างมาก ท่านจึงเรียกว่า อุปธิสมบัติ ถ้าไม่ดีก็ทำหน้าที่ตัดโอกาสไปได้มากเช่นกัน ท่านเรียกว่า **อุปธิวิบัติ** นี่คือตัวแปรประการที่ ๒

๓. **กาล** หมายถึงยุค สมัย เวลา ถ้าสิ่งเหล่านี้ อำนวยให้ ทำให้คนเจริญได้เร็ว ท่านจึงเรียก **กาลสมบัติ** แต่ถ้ากาลเวลา ยุคสมัย ไม่อำนวยให้ เช่นผลิตสินค้าที่ตลาด

ไม่ต้องการ แม้ของจะดีอย่างไร ก็ไม่อาจสร้างความร่ำรวยให้
ได้ แต่ถ้าจังหวะ เวลา อำนวยให้ คนก็เจริญก้าวหน้าได้เร็ว

๔. **ปโยคะ** คือการกระทำ หรือความประพฤติในชีวิต
ประจำวันของแต่ละคน ข้อนี้เป็นตัวแปรที่สำคัญที่สุด ที่
เปลี่ยนจากร้ายให้กลายเป็นดี หรือเปลี่ยนจากดีให้กลายเป็น
ร้ายได้ อันได้แก่บุคคล ๒ ประเภท ที่กล่าวมาแล้วในตอนต้น
คือ

มีตมา สว่างไป เช่นคนที่คติคือภาพ สถานที่เกิด
ตระกูลไม่ดี แต่เป็นคนมีความคิด รับผิดชอบ ใช้ความเพียร
พยายามเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนให้สูงขึ้นในด้านการศึกษา
ฐานะทางสังคม คุณธรรมภายในใจ ตำแหน่งหน้าที่ การงาน
เช่นคนระดับมหาบุรุษในโลกเป็นอันมาก ที่เป็นคนประเภท
ข้างเผือกเกิดในป่า ดังนั้น โบราณท่านจึงเตือนไว้ว่า “**ไม้ล้ม
ข้ามได้ คนล้มอย่าข้าม**” หรือ “**ลูกยางหล่นไม่ไกลต้น**”
หรือว่า

“ลูกคนจน ชันแค้น แสนจะคิด
อาจแผลงฤทธิ์ กลายเพศ เป็นเศรษฐี
ลูกคนโง่ อาจโผล่ เป็นเมธี
เหตุฉะนั้น ไม่ควรหลู่ ดูหมิ่นกัน”

ในกรณีที่คนเกิดมาพร้อมทุกด้าน โอกาสที่จะเจริญก้าวหน้า ก็จะเป็นไปในเวลารวดเร็ว และสูงขึ้นไป ถ้าเขากระทำความดีในปัจจุบัน แต่ถ้าเกิดทำความชั่ว แม้ว่าข้างต้น ๓ ประการจะดี แต่ต้องตกต่ำลงไป ประเภทที่พูดมาแล้วว่า สว่างมา มืดไป เราจึงมีพวกผู้ดีตกยาก คนล้มละลาย ให้พบเห็นกันในยุคทุกสมัยเช่นกัน

ปัญหาเรื่องกรรมที่กล่าวมานี้ การประกอบกระทำในปัจจุบัน หรือกรรมปัจจุบัน เป็นตัวแปรที่สำคัญมาก เพราะสถานที่เกิด ตระกูลที่เกิด รูปร่าง เราได้อย่างไรก็เป็นอย่างนั้น แต่ถ้าคนรู้จักใช้ความเพียรพยายามให้เหมาะสมแก่กาลที่มาถึงเข้า จะเปลี่ยนจากร้ายให้กลายเป็นดีได้ ซึ่งจะต้องอาศัยหลัก

“กรรมลิขิต หรือ เรายลิขิตชีวิตเราเอง”

ประเด็นสำคัญ ที่ควรตระหนักเรื่องกรรม คือ

๑. สิ่งทั้งหลายในโลกนี้ล้วนเกิดขึ้นมาจากเหตุ ความสุข ความทุกข์ ความเสื่อม ความเจริญ ล้วนแล้วแต่เป็นผลที่เกิดมาจากเหตุ เมื่อเกิดมาแล้วจะทำหน้าที่เป็นเหตุ เพื่อให้เกิดผลตามหน้าที่ของตน ตามลำดับไป ตามหลักที่ว่า เมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้ก็เกิด

๒. คนเราแต่ละคนรักตน ถนอมตน ปรรณหาความเจริญในด้านอายุ วรรณะ สุข กำลัง เพื่อตนและพวกพ้อง

ของตน ผลเหล่านั้นจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าบุคคลทำกรรมชั่ว อันเป็นเหตุตัดรอนอายุ วรรณะ สุข กำลังของตน

๓. ปัจจุบันเราหวังใยเรื่องคนชาติวินัยในตน จนถึง ชาติวินัยภายในชาติ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นผลที่เกิดมาจาก ฐานแห่งความคิด ที่ไม่ยอมรับผิดชอบในกรรม ผลกรรม ไม่เชื่อในเรื่องนรก สวรรค์ แต่ถ้าคนเชื่อในเรื่องกรรม ผลกรรม สังสารวัฏแล้ว จะทำให้พร้อมที่จะทำความดี ในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ เพราะมีความรู้สึกว่า “อายุมีสง่างาม เมื่อทำความชั่ว คนไม่เห็น มีสง่างามก็เห็น” เมื่อทำความดี

๔. พระพุทธศาสนาแสดงว่า ฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดี ขณะดี ครูดี เกิดเมื่อยามที่คนทำดี กรรมทางกาย วาจา ใจ ที่เป็นกุศล ก่อให้เกิดผลเป็นสมปรารถนา ได้รับประโยชน์ที่ต้องการ

๕. ถ้ายังมีความสับสนไม่แน่ใจในเรื่องกรรม ผลกรรม นรก สวรรค์ ก็ขอให้ยึดมั่นในการทำความดีที่ต้องตามกฎหมาย คีลธรรมไว้เถิด เพราะผลที่เกิดขึ้นจากการประพฤติเช่นนี้ ทุกคนจะสัมผัสได้ในปัจจุบัน เป็นการยุติเวรภัยในปัจจุบัน นั่นก็คือ การพิชิตโลกนี้ และโลกอื่นในโอกาสต่อไป.

สมณศักดิ์เป็นอาภรณ์ หรือสิ่งผูกพันสำหรับพระสงฆ์

สมณศักดิ์ ในความรู้สึกของคนปัจจุบัน มักมองไปในแง่ของ **ศักดิ์นา** จนถึงกับมีการเรียกร้องให้เลิกแต่งตั้งสมณศักดิ์ มีคนบางพวกยกมาเป็นข้อตำหนิพระสงฆ์ว่า มัวเมาในลาภ ยศ จนบางพวกใช้คำแรง ๆ ว่า **พวกศักดิ์นาชนชั้น** ที่จะต้องขจัดโดยส่วนเดียว ซึ่งความคิดเห็นของใครอย่างไร เป็นเรื่องที่ควรแก่การรับฟังด้วยใจที่เป็นกลางตามสมควร แต่การจะตัดสินว่าอะไรเป็นอะไร ดีไม่ดี มีคุณมีโทษอย่างไร นั้น จำเป็นจะต้องศึกษาให้เข้าใจสิ่งเหล่านั้นโดยถ่องแท้พอสมควรเสียก่อนว่า สิ่งนั้นโดยสภาวะที่แท้จริงเป็นอะไรกันแน่

สมณศักดิ์ หากจะแปลกันตามพจนานุกรม ท่านบอก ว่า ได้แก่ **บรรดาศักดิ์ของพระ** แต่เมื่อไปดูความหมายของคำว่า บรรดาศักดิ์ ท่านบอกว่า

“ฐานะของขุนนางที่ได้รับเนื่องจากตำแหน่ง ในกาลต่อมาไม่เนื่องจากตำแหน่งก็มี”

คำว่า **ศักดิ์นา** ท่านให้ความหมายไว้ว่า อำนาจในการปกครองที่นา บางคราวใช้แทนคำว่า บรรดาศักดิ์ ก็มี ดังนั้น คำว่า สมณศักดิ์ ตามความหมายที่เข้าใจกัน อาจสรุปโดย

เนื้อหาว่า

๑. ฐานะของพระ ที่ได้รับพระราชทานแต่งตั้ง
เนื่องจากตำแหน่ง หน้าที่การงาน

๒. ฐานะของพระ ที่ได้รับพระราชทานแต่งตั้ง
เนื่องจากคุณธรรมความดี

๓. อำนาจ หน้าที่ในการบริหารคณะสงฆ์

ด้วยความหมายที่กล่าวมานี้จะพบว่า ฐานะที่กำหนด
เรียกกันว่าสมณศักดิ์ ไม่ใช่เป็นของใหม่ในวงการพระพุทธ-
ศาสนา แต่เป็นตำแหน่งหน้าที่ซึ่งได้รับการแต่งตั้ง ให้มีความ
รับผิดชอบในภารกิจนั้น ๆ และอาศัยคุณธรรมความดีของ
ท่านเหล่านั้น ที่โดดเด่นกว่าคนอื่นในจุดเดียวกัน จนได้รับ
การยกย่องไว้ในฐานะนั้น ๆ บัจฉัยที่ให้มีการยกย่อง แต่งตั้ง
ในตำแหน่งต่าง ๆ นั้น โดยเฉพาะในสมัยพุทธกาลจะเกิดจาก

๑. คุณสมบัติพิเศษเฉพาะตัวของบุคคลนั้น ๆ ที่เลิศ
กว่าคนอื่นในจุดเดียวกัน ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าใน
ฐานะเอตทัคคะ ซึ่งมีทั้งที่เป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา
เช่น

พระสารีบุตรเถระ เลิศทางมีปัญญามาก พระเชมาเถรี
เลิศทางมีปัญญามาก

จิตตคฤหบดี เลิศทางธรรมกถึก นางชุชชุตตรา เลิศ
ทางธรรมกถึก

๒. ฐานะ ที่เกิดจากอำนาจหน้าที่ เช่นธรรมเสนาบดี
 สารีบุตร อัครสาวก อัครสาวิกา ซ้ายขวาของพระพุทธเจ้า
 และตำแหน่งหน้าที่ทางคณะสงฆ์อย่างอื่น ตามเงื่อนไขของ
 พระวินัย ซึ่งเกิดขึ้นจากมติของสงฆ์ ที่แต่งตั้ง มอบหมายให้
 ท่านเหล่านั้นรับผิดชอบในเรื่องนั้น ๆ เช่น เจ้าอาวาส พระ-
 วินัยธร พระธรรมธร เสนาสนคหาปกะ ผู้แจกเสนาสนะ
 ภัตตุเทศกะ พระผู้ทำหน้าที่แจกภัตตร, ภัณฑาคาริก ผู้รักษา
 เรือนคลังของสงฆ์ เป็นต้น

ฐานะ ตำแหน่งเหล่านี้ อันที่จริงก็คือสมณศักดิ์ที่เรียก
 ขานกันในตอนหลังนั่นเอง เพราะการที่ใครจะได้รับยกย่อง
 ในฐานะ ตำแหน่งเหล่านั้นได้ ท่านกำหนดด้วยคุณสมบัติที่
 เหมาะสมเพื่อความเป็นในฐานะนั้น ๆ ซึ่งส่วนมากแล้วจะยึด
 หลัก

- ความรอบรู้พระธรรมวินัย แดกฉานในพระไตร-
 ปิฎก
- วัย อยู่ในปูนที่อาจได้รับการยอมรับ นับถือจาก
 คนอื่น
- ความประพฤติ ไม่เป็นที่รังเกียจของคนอื่น
- เข้าใจงานอันเป็นภาระหน้าที่ของตน หรือทำงาน
 เป็น
- ไม่มีอคติ คือความลำเอียงเพราะรักใคร่กัน เพราะ

ไม่ชอบ เพราะกลัว เพราะหลง

การแต่งตั้งตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้ มักจะเป็นเรื่องของพระวินัย ซึ่งเกี่ยวข้องด้วยการบริหารงาน บุคคล หมู่ คณะ และพระศาสนา อันเป็นเรื่องธรรมดาของงานบริหาร จำต้องมีการจำแนกตำแหน่ง เพื่อกระจายความรับผิดชอบงานบริหาร ให้ช่วยเหลือกันทำงานในหน้าที่นั้น ๆ เมื่อมอบหมายงานไปแล้วก็ต้องบัญญัติชื่อขึ้นมา เพื่อเป็นเครื่องหมายให้รู้กันว่าใครเป็นใคร มีหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างไร ส่วนมากชื่อที่กำหนดขึ้นจะบอกให้ทราบหน้าที่การงานไว้เสร็จ เช่นเดียวกับที่ทางโลกเรียกขานกันว่า พระราชา เสนาบดี ปุโรหิต อำมาตย์ เสนา พล เป็นต้น ในด้านการปกครอง ไม่ว่าในระบบใดก็ตาม จะไม่มีผู้ปกครอง ไม่มีผู้อยู่ใต้ปกครอง ในระดับต่าง ๆ นั้น เป็นไปไม่ได้ ไม่ว่าในกาลใดก็ตาม

พระพุทธศาสนา เป็นที่รวมของบุคคลที่มาจากตระกูลต่าง ๆ มีการศึกษา อธยาศัย ระดับวุฒิปัญญา ความมีระเบียบวินัยเป็นต้นแตกต่างกัน พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติพระวินัยขึ้น เพื่อควบคุมความประพฤติของผู้ที่บวชเข้ามาให้อยู่ในระเบียบวินัยอย่างเดียวกัน เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติจริง ๆ จึงมีการกำหนดตัวบุคคลขึ้นมารับผิดชอบในการบริหารงาน บุคคล เพื่อให้เกิดผลตามเจตนารมณ์ของพระวินัย

หลักในการบริหารนั้นจำต้องมี **นิคคหะ** คือการตำหนิในการกระทำที่ควรตำหนิ **ปิคคหะ** ยกย่องในการกระทำที่ควรแก่การยกย่อง ซึ่งไม่อาจจะขาดได้ สำหรับการปกครองบริหาร ตำแหน่ง หน้าที่ ชั้นยศ จนถึงที่เรียกว่าสมณศักดิ์ มีความเป็นมาและพัฒนามาจากจุดนี้ โดยมีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับกาล และความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ โดยสรุปดังนี้

๑. ตำแหน่งที่ได้รับยกย่องแต่งตั้งจากพระพุทธเจ้า เช่นตำแหน่งเอตทัคคะ ๘๐ ตำแหน่ง ซึ่งทรงยกย่องทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา

๒. ตำแหน่งที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขของพระวินัย เช่น เจ้าอาวาส พระวินัยธรตำแหน่งรับผิดชอบงานคณะสงฆ์ ดังกล่าวแล้ว

๓. ตำแหน่งที่เกิดขึ้นเพื่อการปกครอง บริหาร ฝึกอบรม เช่นอาจารย์ อุปัชฌาย์ ธรรมธร ธรรมกถึก

๔. ตำแหน่งที่เกี่ยวกับงานศึกษา จำทรงพระพุทธวจนะ เช่นที่สมณภคกาทจารย์ มัชฌิมภคกาทจารย์ ซึ่งรับหน้าที่สั่งสอนพระไตรปิฎก นิกายต่าง ๆ

๕. ตำแหน่งที่เกี่ยวกับการเผยแผ่ศาสนาธรรม เรียกว่า ธรรมกถึกเป็นต้น ทุกตำแหน่ง จะต้องมีความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรม คุณสมบัติ ที่เหมาะสมแก่ฐานะนั้น

เข้ากำกับเสมอ

หลังจากพุทธปรินิพพานผ่านไป สถาบันสงฆ์มีส่วนผูกพันกับราชสำนักมากขึ้น เพราะงานพระศาสนาบางอย่างอำนาจหน้าที่ของพระเถื่อนไปไม่ถึง เมื่อเกิดปัญหาขึ้นมาไม่อาจจัดการให้สงบเรียบร้อยได้ เพราะไม่มีอำนาจมากพอ และไม่มีอำนาจสำหรับจัดการแบบกฎหมาย เช่นเมื่อมีการประพฤติดิตพระธรรมวินัยจารีตสงฆ์จนไม่อาจให้ระงับตามพระธรรมวินัยได้ เนื่องจากเป็นเรื่องใหญ่เกินกำลัง ทางศาสนจักรจำเป็นต้องขออารักขาจากทางบ้านเมือง โดยเฉพาะคือพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งทรงอำนาจในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้ ความผูกพันระหว่างสถาบันศาสนากับสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความเกี่ยวข้องกันสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ความเลื่อมความเจริญของพระพุทธศาสนา มักมีส่วนเกี่ยวข้องกับการยอมรับนับถือ ศรัทธา ให้การอุปถัมภ์มากน้อยของสถาบันพระมหากษัตริย์เสมอ

เมื่อพระเถระรูปใดมีความรู้ ความสามารถ ผลงานดีเด่นในด้านต่าง ๆ จะได้รับการยกย่องจากพระมหากษัตริย์ในฐานะต่าง ๆ เช่นอาจารย์ ที่ปรึกษา ผู้ดูแลนวัตรกรรมสมณทูตของพระราชาเป็นต้น แต่ในยุคนั้น ๆ พระเถระท่านมีชื่อว่าอย่างไรก็คงเรียกอย่างนั้น ชื่อที่ต่อท้ายคงยึดหลักสมัยพุทธกาล คือเถระ มหาเถระ ตามสมควรแก่อายุพรรษา

ต่อมาเมืองไทยเริ่มติดต่อกับลังกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยสุโขทัย ได้รับเอาลัทธิลังกาวงศ์ ที่มาตั้งเผยแพร่พระพุทธศาสนาอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช เข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในเมืองหลวง ไทยจึงได้รับเอาสมณศักดิ์ตามแบบลังกาเข้ามาด้วย ซึ่งในสมัยนั้นลังกามีสมณศักดิ์ ๒ ตำแหน่ง คือ **สวามี** และ **มหาสวามี** ทางสุโขทัยรับมาปรับเข้าตามระบบการปกครองของบ้านเมือง แบ่งสมณศักดิ์ออกเป็น ๕ ชั้น ตามอำนาจหน้าที่ของแต่ละท่าน คือ

“**ครุบา เถระ มหาเถระ สังฆราชา เทียบตำแหน่งมหาสวามี และสังฆปริณายกสิทธิ**”

ชื่อสมณศักดิ์ที่ใช้เรียก แสดงให้เห็นว่าได้ยึดถือเอาความรู้ ความประพฤติ การงานของแต่ละท่าน เป็นเครื่องกำหนดชื่อสมณศักดิ์ เช่น

เจ้าคณะคามวาสี ชื่อ สังฆราชญาณรุจิรมหาเถระ

เจ้าคณะอรัญวาสี ชื่อ พระบรมครูติโลกติลกติรัตน-

สีลคันธวนวาสี ธรรมกิตติสังฆราชามหาสวามี เป็นต้น

เมื่อมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น รูปแบบการปกครองสงฆ์ได้เปลี่ยนแปลงไป แต่ที่สำคัญคือยังคงอิงอาศัยสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่เหมือนเดิม สถาบันสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทร่วมทางบ้านเมือง ที่ไม่ผิดสมณวิสัยอยู่บ่อย ๆ ทำให้ท่านเหล่านั้นได้รับยกย่องจาก

พระเจ้าแผ่นดิน โดยทรงยึดถือความรู้ ความสามารถ ผลงานของท่านเหล่านั้น เป็นเครื่องกำหนดเหมือนเดิม ชื่อที่บัญญัติขึ้นแต่ละชื่อ บ่งบอกถึงคุณสมบัติของท่านรูปนั้น และเนื่องด้วยปัญญาคุณ บริสุทธิคุณ กรุณาคุณของ พระพุทธเจ้าอย่างชัดเจน แม้นำมาใช้ตั้งท่านรูปอื่นภายหลัง ก็คงยึดถือคุณสมบัติด้านต่าง ๆ ของพระเถระรูปนั้น ๆ สมณศักดิ์ได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามลักษณะการปกครอง การเพิ่มขึ้นของพระและโครงสร้างทางการบริหาร เป็นปัจจัย สำคัญ

ทำไมสมณศักดิ์ในปัจจุบันจึงเพิ่มขึ้นมากผิดปกติเล่า ?

ข้อนี้จะพบว่า สมณศักดิ์ได้เริ่มเพิ่มสูงขึ้นมากขึ้นใน ปัจจุบันนั้น สืบเนื่องมาจากโครงสร้างทางการบริหารคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งทางบ้านเมืองได้ ตราขึ้นถึง ๔ ฉบับแล้ว คือ

๑. พระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.

๑๒๑

๒. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔

๓. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

๔. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕

พระราชบัญญัติเหล่านี้ ทางราชการบ้านเมืองซึ่งทำ หน้าที่เป็นศาสนูปถัมภ์ ได้ตราขึ้นเพื่อจัดระเบียบการ

ปกครองคณะสงฆ์ ให้เหมาะสมแก่กาลสมัยนั้น ๆ เพราะพระภิกษุในพระศาสนาเป็นคน ๒ สถานะ คือ **เป็นประชาชนภายในชาติ และเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา** ซึ่งจำเป็นต้องยอมรับนับถือกฎหมายพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่ทางบ้านเมืองได้ตราขึ้น

เนื่องจากพระราชบัญญัติแต่ละฉบับ ได้จำแนกหน้าที่พระให้ทำงานพระศาสนาในตำแหน่งต่าง ๆ มากเป็นพิเศษ จัดประเภทของงานออกเป็น ๗ ฝ่าย คือ

“ฝ่ายปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ วิปัสสนาธุระ และสาธารณูปการ”

แม้ว่าบางฉบับจะไม่ระบุไว้ตรง ๆ อย่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ แต่โครงสร้างทั้งการบริหาร มีลักษณะอย่างนั้น จากหน้าที่ ตำแหน่งต่าง ๆ ที่จำแนกออกไปมากนี้เอง ทำให้มีการกำหนดสมณศักดิ์ชั้นต่าง ๆ ขึ้นสำหรับผู้รับผิดชอบในงานตำแหน่งเหล่านั้นเพิ่มขึ้น

แน่นอน ในเรื่องนี้จะต้องมีความรู้สึกแบบคนไทยปนอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน เพราะพระก็คือ คนไทยที่ออกบวชในพระพุทธศาสนานั่นเอง คนไทยเรามีลักษณะอย่างหนึ่งคืองานอะไรก็ตาม มักจะขยายออกไป พร้อมกับตำแหน่งหน้าที่ ชั้น ยศ เพื่อทำงานในหน้าที่นั้น ๆ ซึ่งอาจจะมองใน

แง่ของความเจริญก้าวหน้าของหน่วยงานเหล่านั้น หรือ
ต้องการแสวงหาตำแหน่งเพื่อพรรคพวก หรือเพราะค่านิยม
ในความเป็นเจ้าคนนายคน อย่างค่านิยมโบราณที่ว่า

“สิบพ่อค้า ไม่ถึงหนึ่งพระยาเลี้ยง” หรือความต้องการ
ของพ่อแม่ ที่ต้องการให้ลูกได้เป็นเจ้าคนนายคน ซึ่งเป็น
ความนิยมที่สืบเนื่องกันมานาน สาเหตุเหล่านี้ใครจะถือว่า
อะไรเป็นตัวการสำคัญก็ได้ แต่ข้อที่ไม่ควรลืม คือ

การอยู่ร่วมกันของคนหมู่มาก ไม่ว่าจะเป็นหมู่ของใคร
ก็ตาม จำเป็นจะต้องมีการจำแนกตำแหน่ง กำหนดเป็นอำนาจ
หน้าที่ กรอบขอบข่ายภารกิจ เพื่อช่วยกันรับผิดชอบต่อหมู่
คณะ ในชั้นของการบริหารจึงต้องแต่งตั้งชั้นยศขึ้น เพื่อเป็น
เครื่องหมายให้ทราบว่า ใครเป็นผู้บังคับบัญชาชั้นไหน และ
ใครเป็นผู้ใต้บังคับบัญชาของใครเป็นต้น เพราะถ้าไม่มีระบบ
ตำแหน่ง ชั้น ยศ หัวหน้า ลูกน้องแล้ว ไม่ว่าจะสังคมใดย่อม
ไม่อาจดำรงอยู่ได้ เรื่องนี้จึงเป็นเรื่องธรรมชาติ ธรรมดา แม้
แต่อวัยวะร่างกายของคนเราก็ไม่เท่ากัน ความสำคัญของ
อวัยวะเหล่านั้นก็ไม่เท่ากัน แต่เมื่ออวัยวะทุกอย่างทำงานใน
หน้าที่ของตนไม่บกพร่อง ชีวิตของคนก็ดำรงอยู่ได้ด้วยดี
ฉันใด เรื่องสังคมประเทศชาติก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน

“สมณศักดิ์ เป็นศักดิ์นาหรือไม่ ?”

ปัญหาข้อนี้อยู่ที่ว่า ศักดิ์นาที่เข้าใจกันนั้น มีความ

หมายกว้างแคบมากน้อยแค่ไหน ถ้าตามความหมายตามรูป
ศัพท์ที่ว่า “อำนาจปกครองที่นา” สมณศักดิ์ก็ไม่ใช่ศักดินา
ถ้าหมายเอาชื่อที่แต่งตั้งกันเป็นพระครูพระราชาคณะชั้นต่าง ๆ
ว่าเป็นศักดินาแล้ว ถือได้ว่าเป็นเรื่องหลงสมมติเท่านั้นเอง
เพราะชื่อนั้นหาได้ทำให้ดีหรือชั่วขึ้นมาไม่ แต่ชื่อที่ท่านใช้
เรียกพระ ที่เรียกว่าสมณศักดิ์ ส่วนมากจะบอกให้ทราบถึง
คุณสมบัติของท่านรูปนั้น อาจจะเป็นความรู้ ความสามารถ
หน้าที่การงาน ความประพฤติเป็นต้น เมืองไทยเรา
เกิดรังเกียจราชทินนามที่แต่งตั้งกัน เป็นขุน พระ พระยา
เจ้าพระยา สมเด็จเจ้าพระยาเป็นต้น โดยมองเห็นว่าเป็นศักดินา
อย่างเชื่อถือกันในยุคสมัยนั้น จึงหันมาเปลี่ยนเป็นระบบชั้น
จัตวา ตริ โท เอก พิเศษ ต่อมามีความรู้สึกกันว่าเป็นชนชั้น
เป็นศักดินา นายทุน ขุนศึกอะไรก็ว่ากันไป จึงเปลี่ยนมาเป็น
ซี จาก ๑-๑๑ แล้วเกิดอะไรขึ้นมาบ้างจากความเปลี่ยนแปลง
เหล่านั้น ?

สิ้นเปลืองเวลา แรงงาน งบประมาณไปโดยไม่ได้คุ้ม
ค่าอะไรขึ้นมาเลย เพราะในรูปของการบริหารแล้ว เจ้าพระยา
ก็คือชั้นพิเศษ ชั้นพิเศษก็คือ ซี ๗ ขึ้นไป คนชั้นสูงกว่า ซี
สูงกว่ายังคงมีอำนาจในการปกครองคนที่มีชั้น ซี ต่ำกว่าตน
อยู่นั่นเอง

แม้ระบบที่มักกล่าวหาคนอื่นว่า นายทุน ขุนศึก

ศักดิ์นา ยังมีชั้นยศ การจำแนกตำแหน่งเพื่อสะดวกแก่การปกครองและควบคุม ซอยกันถี่บีบยิ่งกว่าในระบบประชาธิปไตยเสียอีก ไม่ใช่ว่าเพียงเรียกขานกันว่า “สหาย” ก็สลายชนชั้นศักดิ์นา ได้แล้ว เพราะ สหายประธานพรรค กับ สหายกรรมการ นั้น คงมีความเป็นอยู่ห่างไกลกัน เหมือนสมเด็จพระเจ้าพระยา ฯ ชั้นพิเศษ ซี ๑๑ กับกรรมการ หาเข้ากินคำอยู่นั่นเอง

ซึ่งเรื่องนี้ หากเรามองกันในแง่สร้างสำนักพิเศษแล้ว สมัยที่มีบรรดาศักดิ์เป็นราชทินนามช่วยให้ท่านที่ได้รับพระราชทานตำแหน่ง ตามบรรดาศักดิ์ชั้นต่าง ๆ มีความสำนึกรับผิดชอบต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ราชการ ศิลธรรม ประเทศชาติสูงมาก หากมีใครทำผิดกฎหมาย เช่น คอร์รัปชัน ไม่ว่าจะป็นรูปแบบใดก็ตาม จะกลายเป็นคนถูกสาปจากสังคมนั้นทีเดียว ผลงานของท่านในอดีตจึงสามารถยืนยันความซื่อสัตย์สุจริตของท่านเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี และถือว่าท่านเหล่านั้นเป็น “ผู้ดี” ซึ่งส่วนมากแล้วท่านรักษาความเป็นผู้ดีของท่านไว้ได้สมแก่ฐานันดรศักดิ์ของท่าน

“สมณศักดิ์ เป็นอาภรณ์ หรือสิ่งผูกพันสำหรับพระสงฆ์”

เรื่องนี้ เมื่อว่าโดยหลักฐานความเป็นมา และเจตนารมณ์ในการจัดให้มี แต่งตั้ง สมณศักดิ์ ดังที่กล่าวมาแล้ว

๗๓

เราจะพบความจริงว่า สมณศักดิ์มีฐานะเป็นอาภรณ์โดยสภาพ คือโดยสภาพที่แท้จริงแล้ว สมณศักดิ์ เป็นอาภรณ์ประกาศเกียรติคุณของท่านเหล่านั้น ในฐานะที่ท่านมี

- ความรู้พระธรรมวินัย เหมาะสมแก่การยกย่อง
- ความสามารถในหน้าที่การงานตามตำแหน่งนั้น ๆ
- ผลงาน ในสายงานของท่านเป็นที่ยอมรับนับถือของสถาบันสงฆ์ และประชาชน
- คีล อาจารย์ เหมาะสมแก่สมณภาวะที่ท่านครองอยู่เป็นต้น

แม้การที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งพระอริยสาวก ในตำแหน่งเอตทัคคะต่าง ๆ ก็ทรงยึดถือคุณสมบัติเหล่านี้เป็นหลัก

นอกจากนั้น สมณศักดิ์ ยังมีฐานะเป็น “ราชสักการะ” ที่พระมหากษัตริย์ผู้เป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงถวายแก่พระเถระผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมแก่ราชสักการะ ในตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านั้น และแสดงให้เห็นถึงความไว้น้ำใจ ที่พระเถระานุเถระซึ่งทำหน้าที่บริหารคณะสงฆ์ มอบหมายให้ท่านเหล่านั้นรับหน้าที่บริหารพระศาสนา

หากว่าพระที่ ได้รับสมณศักดิ์ ไม่ว่าจะชั้นใดก็ตาม มีความสำนึกที่ชอบด้วยเหตุผลแล้ว ความเป็นอาภรณ์ของสมณศักดิ์จะปรากฏเด่นชัดขึ้น

ท่านผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ ควรมีความสำนึก
อย่างไร ?

ข้อที่พระซึ่งได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ ควรตระหนัก
ด้วยความภาคภูมิใจ คือ

๑. ในฐานะที่เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา
สามารถสร้างคุณสมบัตินั้นมาจนเป็นที่เชื่อถือ และไว้วางใจ
จากทางคณะสงฆ์ ให้รับภาระพระพุทธศาสนาในตำแหน่ง
หน้าที่ ซึ่งต้องกระทำด้วยความรับผิดชอบต่อหมู่คณะและ
พระพุทธศาสนา

๒. ในฐานะเป็นพลเมืองภายในชาติ ได้รับความไว้วาง
พระราชหฤทัยจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มอบ
หมายภาระพระพุทธศาสนาให้กระทำ ตามข้อความในใบ
ประกาศแต่งตั้งต่อนั้น ความว่า

“ขอพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระ
สั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณร
ในพระอาราม โดยควร เทอญ”

อันเป็นการแสดงว่า มิได้ทรงถวายเป็นราชสักการะมา
เฉย ๆ แต่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยให้ช่วยงานพระพุทธรูป
ศาสนาด้วย ซึ่งถือว่าเป็นเกียรติประวัติอันดีงาม ที่ได้รับความ
ไว้วางใจ มอบหมายงานให้ทำจากฝ่ายศาสนจักร และ
ฝ่ายอาณาจักร ฉะนั้นไม่ใช่เรื่องที่ได้ใครจะได้รับโดยง่าย

หากมีความคิดและสำนึกได้เช่นนี้ จะมีส่วนช่วยให้ท่านรูปนั้นทำงานด้วยความรับผิดชอบอย่างสูงต่อ

- หม่อมคณะ สถาบันสงฆ์ และพระพุทธรักษา ทายก ทายิกาผู้อุปถัมภ์บำรุง

- สถาบันพระมหากษัตริย์ ที่ทรงไว้วางพระราชฤทัย ถวายราชสักการะ และมอบหมายงานพระศาสนาไว้ให้

- สมณศักดิ์ชั้นนั้น ๆ ตำแหน่งหน้าที่การงานและตนเองเป็นต้น

ความสำนึกและทำงานด้วยความรับผิดชอบเช่นนี้ จะกลายเป็นหลักค้ำยันให้ท่านรูปนั้น สามารถใช้ความเป็นในตำแหน่งต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ เกื้อกูลแก่ตน ศาสนา ประเทศชาติ และสถาบันพระมหากษัตริย์ได้เป็นอย่างดี

แน่นอน ในแง่ข้อเท็จจริงนั้น สิ่งทั้งหลายย่อมมีความเป็นดาบสองคมอยู่เสมอ แม้สมณศักดิ์ก็ไม่พ้นความเป็นดาบสองคม คือ

- ถ้าเป็นได้ เป็นเป็น เป็นดี ก็เสริมสร้างสัญญา คือความสำนึกว่าเราเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ หน้าที่การงานอันใดที่เราจะต้องทำให้เหมาะสมแก่ตำแหน่ง หน้าที่ ก็รีบเร่งกระทำตามความสามารถ

- ถ้าเป็นไม่ได้ เป็นไม่เป็น เป็นไม่ดี ก็มีเสริมมานะ ความถือตัว จนถึงอติมานะ ดูหมิ่นคนอื่น เป็นคนเจ้า

ยศ เจ้าศักดิ์ จนถึงบ้ายศ ใครไม่ให้เกียรติ ยกย่อง ตามที่
 ตนคิดว่าควรจะได้รับก็โกรธ ถ้าเป็นเช่นนี้ ก็กลายเป็นดาบ
 เชือดเนื้อตัวเองไป เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า

- ได้ยศแล้วไม่ควรเมา, “ลาม ยศ ลักการะ ย่อมฆ่า
 คนใจดีได้ง่าย”

เรื่องของสมณศักดิ์นั้น ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ “ไม่ใช่
 เป็นอะไร ? แต่อยู่ที่เป็นอย่างไร ?” คือหากถือสมณศักดิ์
 เป็นแนวเสริมมาจะดังกล่าว สมณศักดิ์ก็กลายเป็นเครื่องผูก
 พันไปได้ จนถึงบังคับใจให้กระสันอยากที่จะเป็นเรื่อย ๆ ไป
 ด้วยแรงกระตุ้นของภวัตถุหา มีความกำหนดความเพลิดเพลिन
 สยบยินดีอยู่ในความเป็นเหล่านั้น จนบางครั้งอาจถึงกับวิ่ง
 เต็มแสวงหากันในทางที่ไม่ชอบไม่ควร

“เมื่อเป็นเช่นนี้จะเลิกสมณศักดิ์เสียดีไหม ?”

ดังกล่าวแล้วว่า เรื่องสมณศักดิ์เป็นเรื่องการจำแนก
 ตำแหน่ง ให้รับผิดชอบงานพระศาสนาเพื่อกระจายความรับ
 รับผิดชอบต่อพระศาสนาและศีลธรรมอันดีออกไปเป็นส่วน ๆ
 การจะเลิกหรือไม่เลิกจึงไม่ใช่ปัญหาสำคัญ เพราะเมื่อเลิกก็
 ต้องสมมติ ชื่อ ตำแหน่งอย่างอื่นขึ้นมา เพื่อผลทางการ
 บริหารดังกล่าว ซึ่งทางบ้านเมืองได้เปลี่ยนมาแล้วถึง ๓ ครั้ง
 ในระยะเวลา ๖๐ กว่าปี แต่ในข้อเท็จจริงแล้วเป็นอย่างไรบ้าง
 เป็นการเปลี่ยนแปลงแต่ชื่อเท่านั้น โครงสร้างทางการ

บริหาร การบังคับบัญชา ล้างงานคงเป็นไปเหมือนเดิม คือ เจ้าพระยา ฯ ชั้นพิเศษเต็มขั้น และ ชี ๑๑ ยังคงมีอำนาจ สูงสุดในสายงานของตนอยู่เหมือนเดิม จะผิดกันก็แต่เพียง “ความเป็นผู้ดี” ของตำแหน่งสูงสุดเหล่านี้เท่านั้น

สมณศักดิ์โดยเนื้อหาคืออะไร ?

สมณศักดิ์โดยเนื้อหาที่แท้จริง หมายถึงฐานะของ ความเป็นสมณะ หรือสถานภาพของความเป็นสมณะ โดย เนื้อหาแล้วสมณศักดิ์ในความหมายของพระพุทธศาสนานั้นคือ อะไร ?

ข้อนี้พึงสังเกตว่า พระพุทธศาสนาเป็น “ระบบคุณ- ธรรมล้วน” ใครจะเป็นอะไรอย่างไร จะถูกกำหนดด้วย คุณธรรมเป็นหลัก แม้พระรัตนตรัยเองโดยเนื้อหาสาระแล้ว เป็นเรื่องของคุณธรรมโดยตรง เช่นที่ท่านนิยามความหมาย ของพระรัตนตรัยไว้ว่า

พระพุทธเจ้า คือท่านผู้ตรัสรู้ดี ตรัสรู้ชอบด้วย พระองค์เองแล้ว สอนบุคคลอื่นให้ตรัสรู้ตามด้วย

พระธรรม คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ย่อม รักษาผู้ปฏิบัติตามมิให้ตกไปในที่ชั่ว

พระสงฆ์ คือหมู่ชนที่ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอน ของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของ

พระพุทธเจ้า แล้วสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามพระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ภารกิจร่วมของความเป็นพุทธศาสนิกชน หรือศาสน-บุคคลในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศาสดาและศาสนิก โดยเนื้อหาสาระแล้ว เป็นเรื่องการศึกษา ปฏิบัติ สัมผัสผล เผยแผ่ แก้ปัญหาเพื่อธำรงรักษาพระพุทธศาสนา ตามหลักพระพุทธปณิธานของพระพุทธเจ้า ก่อนที่พระองค์จะทรงประกาศพระธรรมต่อชาวโลก โดยใจความว่า พระองค์จะดำรงพระชนม์อยู่เพื่อ

๑. ช่วยให้พุทธบริษัททั้งสี่มีโอกาสศึกษา เรียนรู้ พระสัทธรรม คือปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และ ปฏิเวธสัทธรรม

๒. ให้พุทธบริษัทได้น้อมนำปริยัติสัทธรรม ที่ตน เรียนรู้มาแล้ว น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ

๓. ให้พุทธบริษัท ที่ได้รับการศึกษา ปฏิบัติ จนได้ สัมผัสผลด้วยใจตนเอง ได้รับความสุข ความสงบตามสมควรแก่ฐานะของตนแล้ว ได้อาศัยสิ่งที่ตนศึกษา ปฏิบัติ สัมผัสผลมาแล้ว ไปแนะนำบอกกล่าวแก่คนอื่น ด้วยความ เมตตากรุณาต่อคนเหล่านั้น ตามกำลังความสามารถที่จะ กระทำได้

๔. ยามใดที่มีการกระทำอันเป็นการบิดเบือน ใส่ร้าย

ทำลายพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือศาสนธรรม
ให้พุทธบริษัทมีความสามารถในการแก้ไขปรับวาทเหล่านั้น
ให้ยุติลงด้วยความเรียบร้อย เพื่อความดำรงอยู่อย่างมั่นคง
ของพระพุทธศาสนาให้สืบเนื่องต่อไปตลอดกาลนาน

ทั้งหมดนี้เป็นการแสดงให้เห็นกระบวนการของธรรม-
ปฏิบัติ ที่สรุปรวมเป็นการหมั่นกงล้อของพระสังฆธรรม คือ
การศึกษา การปฏิบัติ การสัมผัสผล การเผยแพร่ และการแก้
ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา อันเป็นวงจรที่หมุนกันมา
อย่างต่อเนื่อง จากอดีตถึงปัจจุบันและคงเป็นเช่นนั้นต่อไป
อีกตลอดกาลยาวนาน

คำว่า “สมณะ” เป็นคำที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้
ครั้งแรกใน “พระโอวาทปาติโมกข์” ที่พระองค์ทรงแสดง
แก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป หลังจากที่พระองค์ทรงตรัสรู้
ผ่านไปได้ ๙ เดือน ในพระโอวาทปาติโมกข์นั่นเอง ทรง
แสดง

ธรรมปฏิบัติระดับอุดมคติว่า **ความอดกลั้น คือ**
ความอดทน ทนทาน เป็นตบธรรมอย่างยอดเยี่ยม

ผลสูงสุดระดับอุดมการณ์ว่า **ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่า**
พระนิพพานเป็นบรมธรรม

นักบวชระดับอุดมการณ์ว่า **ผู้มาสัตว์อื่น เบียดเบียน**
สัตว์อื่น ไม่ชื่อว่าบรรพชิต สมณะเลย

พระพุทธดำรัสข้อนี้แสดงว่า คุณลักษณะของความเป็น
บรรพชิต สมณะ ในพระพุทธศาสนานั้น ต้องสามารถสะท้อน
ให้เห็นด้วยตา ได้ยินด้วยหูคนอื่น ด้วยการไม่ฆ่าสัตว์ ไม่
เบียดเบียนสัตว์ เป็นคุณสมบัติที่คนอื่นสัมผัสด้วยการดู
ด้วยการฟัง เพราะเริ่มด้วยหลักของศีล

ในขณะที่เดียวกัน ทรงแสดงสถานะของคน ที่ขาดคุณ-
ธรรม แม้จะอยู่ในรูปแบบของสมณะ ก็หาได้ชื่อว่าเป็นสมณะ
ไม่ ความหมายของความเป็นสมณะ จึงสะท้อนคุณธรรมให้
ปรากฏเสมอ เช่น

สมณะทั้งหลายมีกิเลสอันสงบระงับ

สมณะทั้งหลายไม่เป็นข้าศึกกับใคร ๆ ในโลก

สมณะควรเป็นสมณะที่ดี

สมณะผู้มีความเพียรเผาบาป

บุคคลจะเป็นสมณะ เพราะมีศีรชะไล่นักก็หาไม่ได้ ผู้ที่
ไม่ประพฤติพรต พุดจาพล่อย ๆ มากไป ด้วยความ
ปรารถนาและความโลภ จะเป็นสมณะได้อย่างไร

บุคคลผู้บวชแล้ว ยังกระทบกระทั่งผู้อื่น ยัง
เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ได้ชื่อว่าเป็นสมณะ

ภาพลักษณะของความเป็นสมณะ จึงเป็นอาการที่
สงบจากบาป อกุศล มีผลให้กาย วาจา สงบ เพราะใจท่าน
มีความสงบ

จากหลักฐานในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ชั้นพระไตรปิฎก พบว่าทรงใช้คำเรียกชื่อสมณะ ด้วยข้อความที่เป็นการปฏิรูปถ้อยคำ เพราะว่าคำเหล่านั้นใช้เรียกนักบวชประเภทต่าง ๆ กันมาก่อนหน้านั้นแล้ว พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นที่หลังเขา จึงจำเป็นต้องสื่อสารกับคนอื่นด้วยภาษาที่เขาคุ้นเคยอยู่ก่อน แต่จะมีการปฏิรูปถ้อยคำ โดยนิยามความหมายตามเนื้อหาสาระของพระพุทธศาสนา เช่น

ภิกษุ แปลว่า ผู้เห็นภัยในสังสารวัฏหรือผู้เที่ยวไปเพื่อถอนข้าว ท่านนิยามความหมายไว้ว่า ผู้ที่สงฆ์พร้อมเพรียงกันยกขึ้นเป็นภิกษุโดยชอบ ด้วยญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทาอันไม่กำเร็บ ได้ชื่อว่าภิกษุ แม้ท่านที่บวชด้วยสองวิธีแรกก็ชื่อว่าเป็นภิกษุ เพียงเกิดจากพระพุทธดำรัส และการประกาศตนถึงพระรัตนตรัย ย่อมได้ชื่อว่าภิกษุเช่นเดียวกัน

บรรพชิต แปลว่า ผู้เว้นบาป มาจากคำว่า บรรพชา ที่เป็นหลักปฏิบัติประการหนึ่งในสี่ปฐกธรรม

สมณพราหมณ์ เป็นคำที่แสดงถึงวัตรปฏิบัติ จนบางครั้งเน้นเฉพาะท่านที่เป็นพระอรหันต์แล้ว ทรงนิยามความหมายของพราหมณ์ ต่างจากที่มีการเชื่อกันในสมัยนั้น ตั้งแต่ยังไม่ได้ประกาศพระพุทธศาสนา ขณะประทับอยู่ภายใต้ต้นอชปาลนิโครธ ความว่า

“บุคคลใดมีบาปกรรมลอยเสียแล้ว ไม่มีกิเลสเป็นเหตุ

ให้รู้คนอื่นว่า หีหี ซึ่งเป็นคำหยาบ เข้าถึงฝั่งแห่งเวท อยู่จบ
พรหมจรรย์ ไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้กังวลในโลกนี้ คนเช่น
นั้นควรกล่าวว่าเป็นพราหมณ์”

ดังนั้น คำว่า ภิกษุ สมณะ บรรพชิต พราหมณ์เป็นต้น
จึงมีความหมายเดียวกันโดยเนื้อหา คือเป็นผู้ที่มีคุณธรรม
ภายในใจมากพอที่จะให้คนอื่นเห็นความสงบ การเว้นบาป
แต่ละชื่อมีความหมายสูงสุดอยู่ที่ความสามารถดับกิเลสและ
เพลิงทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิงเป็นเป้าหมาย นักบวชนอกพระพุทธ-
ศาสนาเรียกพระนามพระพุทธเจ้าว่า “พระมหาสมณโคดม”
หมายความว่าพระโคดมผู้มีความสงบอย่างสูงสุด คุณลักษณะ
ของความเป็นสมณะในทางพระพุทธศาสนา คือท่านที่
สามารถเดินไปบนเส้นทางแห่งความรู้ ความบริสุทธิ์ ความ
กรุณา ตามเสด็จรอยยุคลบาทของพระพุทธเจ้า สมณะที่เข้า
ถึงอุดมการณ์ในทางพระพุทธศาสนา คือท่านที่ดำเนินไปตาม
หลักที่ทรงแสดงไว้ในโอวาทปาติโมกข์ที่ว่า

การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้สมบูรณ์ การทำ
จิตให้ผ่องแผ้ว อันเป็นหลักการสำคัญ คือไตรสิกขา
หรืออริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ในกรณีที่ต้องเกี่ยวข้องกับ
บุคคลอื่น ท่านกำหนดด้วยคุณลักษณะระดับศีลไว้ว่า

อนุปวาโท ความเป็นผู้ไม่กล่าวร้าย คืองดเว้นจาก
วจีหุจจิต ๔ ประการ ได้แก่งดเว้นจากการพูดเท็จ

พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อเหลวไหล

อนุปมาโต ไม่ฆ่า ไม่ทำลาย คือไม่ทำลายสิทธิใน
ชีวิต ในทรัพย์สิน ในประเวณี เชื้อสายของคนอื่น

เพื่อให้สามารถคงสมณภาวะไว้ได้ จึงทรงวางหลักการ
ปฏิบัติอันเป็นวิธีการพัฒนาความเป็นภิกษุ สมณะ บรรพชิต
เป็นต้นไว้ในโอวาทปาติโมกข์ ๔ ประการ คือ

ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร สำรวมระวังในพระปาติโมกข์
เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต

มตฺตญฺญตา จ ภตฺตสฺมึ เป็นผู้รู้จักประมาณในการ
แสวงหา การบริโภคอาหาร

ปนฺตญฺจ สยนาสนํ มีความยินดีในที่นั่งที่นอน
อันสงบสงัด

อธิจิตฺเต จ อายโค มีความเพียรพยายามในการ
ทำจิตของตนให้เป็นสมาธิ จนมีความตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว
ไปตามอารมณ์ที่สัมผัสในแต่ละขณะ

เพื่อให้ความเป็นสมณะ เข้าถึงความสมบูรณ์แห่ง
สมณศักดิ์โดยเนื้อหา จึงทรงวางไว้เป็นขั้นตอนของการพัฒนา
เพื่อเข้าถึงความเป็นสมณะ ที่สมศักดิ์ศรี ทรงศักดิ์ของความเป็น
สมณะไว้ได้ ตามสมควรแก่ฐานะ

การปฏิบัติพัฒนาตนของภิกษุ สมณะ บรรพชิต ท่าน
จึงเรียกว่าพรหมจรรย์ คือการดำรงชีวิตที่ประเสริฐ เรียก

อีกอย่างหนึ่งว่า อนาคาริก คือเป็นผู้ไม่ครองเรือน เจตนา-
 รมณ์ในการประพฤติพรหมจรรย์ทางพระพุทธศาสนา
 พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ทั้งในรูปของปฎิเสธและรับรองไว้ใน
พรหมจริยสูตร จตฺกนิบาต อังคุดตรนิกาย ความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ใช่เพื่อลวง
 ประชาชน เพื่อเกลี้ยกล่อมประชาชนให้มานับถือ เพื่อ
 อานิสงส์คือลาภ ลักการะ สรรเสริญ หรือเพื่อการอวดอ้าง
 วาทะ เพื่อความปรารถนาว่า ชนจงรู้จักเราด้วยอาการอย่าง
 นี้ก็หามิได้

โดยที่แท้ตถาคตประพฤติพรหมจรรย์นี้เพื่อ**สำรวมระวัง**
เพื่อละ เพื่อคลายกำหนด และเพื่อดับกิเลส

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ได้ทรงแสดงพรหมจรรย์
 อันเป็นการละเว้น มีปกติยังสัตว์ให้หยั่งลงภายในพระนิพพาน
 เพื่อสังวร เพื่อละ ทนทางนี้อันท่านผู้ใหญ่ ผู้แสวงหาคุณ
 อันใหญ่ทรงดำเนินไปแล้ว

อนึ่ง ชนเหล่าใดยอมดำเนินไปสู่ทางนั้น ตามที่
 พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว ชนเหล่านั้น ชื่อว่าทำตามคำ
 สั่งสอนของพระศาสดา จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้”

พระพุทธดำรัสที่ตรัสในพระสูตรนี้ ทรงชี้ให้เห็นถึง
 วัตถุประสงค์ในการประพฤติพรหมจรรย์ คือการใช้ชีวิต
 ประเสริฐ ว่าเป็นเรื่องการพัฒนาพฤติกรรมของตน ให้

สามารถควบคุมความรุนแรงของกิเลสลงไป โดยอาศัยการ
สำรวมระวัง การลดกิเลส จนใจคลายจากความกำหนัด
ความขัดเคือง ความลุ่มหลงลงไปตามลำดับ มีการดับกิเลส
อย่างสิ้นเชิงเป็นเป้าหมายสูงสุด

แต่ในภาคปฏิบัติจริง ๆ แล้ว ต้องยอมรับความจริงว่า
ท่านที่สามารถปฏิบัติให้สมบูรณ์ แม้เพียงระดับศีลสมบูรณ์
ก็มีใช่เป็นของทำได้ง่าย บนเส้นทางสายนี้พระพุทธเจ้าจึงทรง
แสดงผลของการปฏิบัติไว้ว่า

“คนส่วนน้อยเท่านั้นที่ขึ้นสู่ฝั่งแห่งพระนิพพานได้ คน
ส่วนใหญ่เพียงแต่เลาะ ๆ ฝั่งไปเท่านั้น”

ประเด็นสำคัญของปัญหาเกี่ยวกับสมณะ ภิกษุ
บรรพชิตในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะประเทศไทย คือคน
ไทยจำนวนไม่น้อยที่มองภาพพระสงฆ์ในรูปที่เล็งผลเลิศ จน
ละเลยข้อเท็จจริงที่มีอยู่เป็นอยู่ตั้งแต่สมัยพุทธกาล มาจนถึง
ปัจจุบัน และคงเป็นเช่นนั้นตลอดไป นั่นคือ

การมองว่า พระคือผู้ที่สละแล้วด้วยประการทั้งปวง
อันเป็นการมองแบบนิทานเรื่องสังข์ทอง คือจุ่มตัวเองลงไป
ในบ่อทองคำแล้วก็กลายเป็นทองไปทันที ทั้ง ๆ ที่แม้ในกรณี
นี้ ก็เป็นไปไม่ได้อยู่แล้ว หากตัวเขากลายเป็นทองไปจริง ก็
แสดงว่าเขาตายแล้วเท่านั้น การมองพระในรูปเล็งผลเลิศจน
เกินความจริง ทำให้ชาวบ้านจำนวนไม่น้อยที่จ้องจับผิดพระ

เพราะคิดว่าเมื่อผ่านการบวชแล้ว ต้องบริสุทธิ์หมดจด ทำนองเปิดบัญชีฉบับใหม่ จนถึงกับมองพระสงฆ์เป็นพระพุทธรูปศาสนาไปก็มีไม่น้อย การปฏิบัติตนของพระสงฆ์ จึงกลายเป็นตัวแปรสำคัญที่สร้างหรือทำลายศรัทธาของพุทธศาสนิกชน บางพวก ความเข้าใจผิดในลักษณะนี้ คงมีสืบเนื่องมาเป็นเวลานาน ทำให้คนโบราณท่านเตือนสติไว้ว่า

**“ไหว้พระพุทธรูป อย่าให้ถูกอิฐถูกปูน ไหว้พระธรรม
อย่าให้ถูกใบลาน ไหว้พระสงฆ์ อย่าให้ถูกลูกชาวบ้าน”**

เพราะในแง่ของความเป็นจริงแล้ว พระภิกษุในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในประเทศไทยก็คือ บุคคลที่มีการเลื่อนไหลไปตามกระแสของสังคม จากครอบครัวไปโรงเรียนอนุบาล จากโรงเรียนอนุบาลไปโรงเรียนประถม จากโรงเรียนประถมไปโรงเรียนมัธยม จากโรงเรียนมัธยมไปโรงเรียนอาชีวศึกษา วิทยาลัย มหาวิทยาลัย จากมหาวิทยาลัยเข้าสู่ตำแหน่งงานด้านต่าง ๆ จนจากจุดเหล่านั้นเองที่ออกมาบวชในพระพุทธศาสนา ส่วนมากแล้วจะออกมาจากโรงเรียนประถมเป็นหลัก การที่เราจะให้ใครสักคนหนึ่งมีความสมบูรณ์พร้อม แม้ในระดับศีลธรรมจรรยา หาใช่สิ่งที่ทำได้โดยง่ายไม่ สังคมเป็นฉันใด พระสงฆ์ส่วนใหญ่ก็คงเป็นฉันนั้น พระสงฆ์ฉันใด สังคมบางส่วนก็เป็นฉันนั้น พระไทยคือคนไทยที่ออกบวชชาวบ้านส่วนหนึ่งก็คือ พระภิกษุที่ลาสิกขาออกมาครองเรือน

ศักดิ์ของความเป็นสมณะ บรรพชิต พระภิกษุ จึงอยู่ที่การรับผิดชอบในส่วนของการพยายามศึกษาพระปริยัติลัทธธรรม ปฏิบัติตามหลักของพระลัทธธรรม แล้วสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามหลักของพระลัทธธรรม ทุกจุดจะมียิ่งมีหย่อนเป็นธรรมดา เมื่อกล่าวโดยรวมการปฏิบัติตนของท่านก็คือปฏิบัติไปตามหลักของพระสังฆคุณ ๔ ข้อแรก คือ

- พยายามปฏิบัติตนให้ดี ให้ชอบตามพระธรรมวินัย ไม่มีการปฏิบัติถอยหลัง ไม่ทำตนเป็นข่าศึกกับใครในโลก

- พยายามปฏิบัติตนให้ตรงต่อตนเอง ต่อคนอื่น ต่อพระธรรมวินัย ต่อสถานภาพของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

- พยายามปฏิบัติขัดเกลาจิตใจ ให้กิเลสเจือจางเบาบางลงไป มีปัญญา ความบริสุทธิ์ ความเมตตากรุณาเพิ่มขึ้น ตามกำลังความสามารถที่จะทำได้

- พยายามปฏิบัติให้สมควรแก่ฐานะของความเป็นสมณะ บรรพชิตในพระพุทธศาสนา จนสามารถควบคุมอารมณ์กิเลสไว้ได้มากขึ้น สะท้อนคุณธรรม มีเมตตาธรรมเป็นต้น ออกมาได้บ้าง น้อยบ้าง ตามสมควรแก่ฐานะของความเป็นสมณะของแต่ละท่าน

ส่วนการที่ท่านจะเป็นผู้ที่ชาวพุทธเห็นว่า ควรแก่ของค่านับ ควรต้อนรับเมื่อท่านมาหา ควรแก่การถวายทาน เมื่อ

มีศรัทธา มีกำลังทรัพย์มากพอ ควรแก่การประณมมือไหว้ ด้วยความเลื่อมใสหรือไม่ เป็นเรื่องที่ชาวพุทธจะต้องมีความรู้สึกยอมรับ นับถือ ศรัทธาว่า

ท่านเป็นเนือนาบุญของโลกอย่างยอดเยี่ยมจริงหรือไม่ หากเห็นว่าไม่ก็ไม่ควรถวาย อย่าลืมว่าการนำของไปถวายท่าน ต้อนรับท่าน ถวายปัจจัยทานต่อท่าน ประณมมือไหว้ท่าน และมีความรู้สึกที่ท่านเป็นเนือนาบุญของโลกนั้น เป็นเรื่องของชาวบ้านที่มองเห็น ต้องการทำบุญกับท่าน เพราะการปฏิบัติตนดีของท่านทั้งสี่ประการ จึงทำให้ท่านเป็นเนือนาบุญของโลก มีการกระตุ้นให้มีการยอมรับนับถือ ศรัทธา และต้องการทำบุญกับท่าน

แสดงว่า แม้ว่าท่านจะปฏิบัติดีจนเป็นพระอรหันต์ก็ตาม หากคนไม่ยอมรับ นับถือ ศรัทธาท่าน เขาก็ไม่จำเป็นอะไรที่จะต้องคำนับ ต้อนรับ ทำบุญ ประณมมือไหว้ท่าน เพราะแม้แต่ท่านที่มีความบริสุทธิ์หมดจดอย่างพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ทั้งหลายสมัยพุทธกาล คนนอกศาสนาเป็นอันมาก นอกจากเขาจะไม่นับถือแล้ว บางพวกยังเบียดเบียน ประทุษร้ายด้วยซ้ำไป

ประเด็นนี้ หมายความว่าอย่างไร ? หมายความว่า คนเรานั้นล้วนมีกรรมเป็นของของตน จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรม

เป็นที่พึงอาตัย ใครทำกรรมอันใดไว้ จะดีหรือชั่วก็ตาม
เขาจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

หลักการสำคัญที่ต้องตระหนักเป็นพิเศษคือ “ความ
บริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนหนึ่งจะทำอีก
คนหนึ่งให้บริสุทธิ์หาได้ไม่” นั่นก็คือกฎของกรรมนั่นเอง
หน้าที่ของพระคือทำตนให้บริสุทธิ์ด้วยตนเอง คือรับผิดชอบ
ต่อกรรมคือการกระทำของท่านด้วยตัวของท่านเอง เพราะ
จุดประสงค์หลักในการประพฤติพรหมจรรย์คือ “เพื่อสังวร
เพื่อละ เพื่อคลาย เพื่อดับกิเลส” เป็นหลักสำคัญ ซึ่งนั่น
ก็คือ การพยายามกระทำให้สมบูรณ์ด้วยสังฆคุณ ๔ ประการ
ข้างต้น แสดงว่าเมื่อชาวบ้านมีความรู้สึกว่าคุณรูปนั้นเป็นเช่น
นั้น จึงถือว่าท่านเป็นเนืองนาบุญของโลก ตนเองต้องการบุญ
จึงทำบุญเพื่อตนด้วยการบำรุงด้วยจตุปัจจัย ต้อนรับเมื่อท่าน
มาสู่บ้านเรือนของตน ถวายทาน และประณมมือไหว้ ด้วย
พื้นฐานความรู้สึกว่าท่านเป็นที่ตั้งแห่งบุญ การกระทำเช่นนั้น
เป็นเหตุให้เกิดบุญแก่ตน คำกล่าวเวลากระทำบุญเช่นการ
ถวายทานเป็นต้น จึงแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของผู้ทำเช่น
นั้นไว้อย่างชัดเจนทุกแห่งทุกกรณี ในตอนสุดท้ายว่า

“เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
แก่ญาติทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้น ที่มีชีวิตอยู่และแม้แต่
ที่ละโลกนี้ไปแล้ว ตลอดกาลนาน เทอญ”

การมองพระสงฆ์ในสายตาของบัณฑิต จึงเป็นไปตามหลักทศ ๖ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า เป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน จะต้องกระทำต่อพระสงฆ์ คือ

- เมตตากายกรรม จะทำอะไรที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ให้ทำด้วยเมตตาต่อท่าน

- เมตตาวจีกรรม จะพูดถึง พูดกับพระสงฆ์ ก็ให้พูดด้วยเมตตา เข้าใจ

- เมตตาโมหกรรม จะคิดอะไรถึงพระสงฆ์ ก็ต้องคิดด้วยเมตตา มีความเข้าใจ ให้อภัย พร้อมทั้งจะรอความเติบโตทางจิตวิญญาณของท่าน

- เมื่อมีศรัทธา มีกำลังทรัพย์มากพอ ก็ยินดีที่จะถวายปัจจัยไทยธรรม ตามหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่มีเมตตาต่อพระสงฆ์ และปรารถนาบุญเพื่อตน

- เมื่อท่านมาสู่บ้านของตนก็ยินดีต้อนรับท่านตามสมควร สองข้อสุดท้ายเกิดจากความคิดว่า ท่านเป็นผู้ควรแก่ของค่านับควรแก่การต้อนรับ ในสังฆคุณ ๕ ข้อหลังนั่นเอง

จากข้อความในตอนสุดท้ายของพรหมจริยสูตร ท่านแสดงไว้ว่า “อนึ่ง ชนเหล่าใด ย่อมดำเนินไปสู่ทางนั้น ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว ชนเหล่านั้น ชื่อว่าทำตามคำสั่งสอนของพระศาสดา จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้”

ข้อความตรงนี้ แสดงว่าอย่างไร ?

แสดงว่าหากท่านรูปใดไม่ปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าทรง
 แสดงไว้ ท่านผู้นั้นก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ได้
 และท่านก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะได้รับของค่านับ การต้อนรับ การ
 ทำบุญ การประณมมือไหว้จากคนที่มีความรู้สึกศรัทธาต่อ
 ความดีของคนดี แสดงว่าความดีความชั่วเป็นเรื่องที่แต่ละ
 คนจะต้องทำด้วยตนเอง ท่านเองเดียวกับถ้าเราต้องการรู้
 หนังสือเราก็ต้องเรียนเอง แม้เราจะต้องอาศัยครูสอน ครูก็
 ทำได้แค่บอกกล่าว แนะนำ การจะฟัง จะอ่าน จะเข้าใจ จะ
 สามารถใช้ประโยชน์จากความรู้นั้นได้ เป็นหน้าที่โดยตรงของ
 ผู้ที่ต้องการความรู้จะต้องกระทำด้วยตนเอง

คำว่า สมณศักดิ์ เมื่อแปลตามความหมายที่สมบูรณ์
 เราจะพบว่า สามารถกระจายความหมายออกไปได้หลาย
 ความหมาย เช่น “สถานะของความเป็นสมณะ กำลังของ
 สมณะ ความสามารถของสมณะ และอำนาจของสมณะ”
 แต่ละอย่างล้วนเป็นการสะท้อนของความรู้ ความคิด ความ
 สามารถ คุณธรรมของความเป็นสมณะ ให้ออกมาเป็นรูปธรรม
 ตามสมควรแก่กรณีนั้น ๆ

ในมิลินทปัญหา ท่านแสดงสมณกรณียธรรม คือ
 หลักธรรมที่ควรประพฤติเพื่อความเป็นสมณะ หรือคุณลักษณะ
 ของความเป็นสมณะไว้ถึง ๒๐ ประการ คือ

๑. ตั้งอยู่ในภูมิอันประเสริฐ ที่นิยมเรียกกันว่าเป็น

อุดมเพศ เริ่มต้นด้วยการบรรพชาอุปสมบทเป็นสมณะโดย
รูปแบบ จากนั้นท่านจะต้องศึกษา ประพฤติปฏิบัติไปตาม
พระธรรมวินัย จนกว่าท่านจะมีภูมิจิต ภูมิธรรมของสมณะ
สมบูรณ์

๒. นิยมกิจอันเลิศ สิ่งอะไรก็ตามที่สมณะเข้าไป
เกี่ยวข้อง จะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของพัฒนาการทางกาย
วาจา ใจ เพิ่มความสะอาด ความสงบ ความสว่างขึ้น
ตามลำดับ

๓. มีความประพฤติเหมาะสม โดยมีจิตสำนึกกว่าตน
เป็นสมณะ อาการกิริยาอันใดเหมาะสมแก่สถานะของสมณะ
เหตุผล กาลเทศะ บุคคล กลุ่มคน แล้วปฏิบัติตนไปตาม
ควรแก่กรณีนั้น ๆ

๔. มีวิหารธรรมและอิริยาบถสมควร เช่นมีเมตตา
กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นฐานใจ และสามารถใช้ออกไป
ตามสมควรแก่สถานะของบุคคล ใช้อิริยาบถทั้งหลายเหมาะ
ควรแก่กรณีดังกล่าว

๕. สำรวมอินทรีย์ มีความสำรวมระวังใจ ไม่ให้
ความยินดียินร้ายครอบงำใจมากนัก ในยามที่ตนเห็นรูป
ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องเย็น ร้อน อ่อน แข็ง

๖. สำรวมระวังในพระปาติโมกข์ คือเว้นข้อที่
พระพุทธเจ้าทรงห้ามไว้ และทำตามข้อที่ทรงอนุญาต

๗. มีความอดทน คือมีความอดกลั้น อดทน ทนทาน อดอ้อมต่ออารมณ์ทั้งหลาย ปราภฏการณผิตปกติ ของธรรมชาติ ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นทางกาย ความเหนื่อยยาก ลำบากตรากตรำ และสิ่งที่กระตุ้นใจให้เกิดความกำหนัด ชัดเคือง ลุ่มหลง มัวเมา

๘. มีความสงบเสงี่ยม แม้จะถูกกระทำจากข้างนอก นอกจากจะอดทนได้แล้ว ภายในใจมีความสงบเสงี่ยม ความ เข้มชื่นภายในจิต ไม่มีความขุ่นข้อง อึดอัดใจหลงเหลืออยู่

๙. มีความยินดีในสังขารม สามารถใช้ปัญญา พิจารณาสอดส่อง มองเห็นความจริงในธรรมทั้งหลาย แล้ว ปลุกฝังความพอใจในสังขารมเหล่านั้น จนมีพลังศรัทธา เชื่อมมั่นไม่หวั่นไหวในพระธรรม

๑๐. มีความประพฤติในธรรมแท้ หมายถึงการดำรง ตนตามครรลองแห่งธรรม ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้

๑๑. มีปกติหลีกเร้น โดยเป็นคนยินดีในที่สงัดเงียบ ไม่มีเสียงรบกวน โน้มโน้มจิตเข้าสู่สมาธิได้ง่าย ที่ท่านใช้ คำว่า กายวิเวก คืออยู่ในที่สงัด

๑๒. มีความละอายบาป ใจมีหิริความละอายต่อบาป เป็นฐานใจ จะมีความละอายแก่ใจต่อบาป แม้จะเพียงเล็กน้อย ก็รังเกียจ ไม่ยอมประพฤติกระทำในสิ่งที่เป็นบาป

๑๓. มีความสะดุ้งกลัวต่อบาป การกระทำบาป ผล

ของบาป ไม่ยอมกระทำบาป

๑๔. มีความเพียร คือดำรงชีวิตด้วยความเพียร พยายามทั้งกลางคืนกลางวัน ในการป้องกัน ลดละอกุศล-
ทุจริต พัฒนารักษาสิ่งที่ดีงามอย่างต่อเนื่อง

๑๕. เล่าเรียน สั่งสอนพระพุทธพจน์ตามหน้าที่ของ
พระสงฆ์ที่กล่าวไว้ในตอนต้น

๑๖. สนใจศึกษา ค้นคว้าอรรถกถา อันเป็นการ
อรรถาธิบายข้อความที่ยากในพระไตรปิฎก เพื่อเสริมสร้าง
ความรู้ ความเข้าใจในพระสัทธรรม ที่ถูกต้องตามที่
พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ โดยพยัญชนะและเนื้อหาของหลัก
ธรรมเหล่านั้น

๑๗. มีความไม่ประมาทในวัย ในชีวิต ในความไม่มี
โรค ในการละกายวาจาใจทุจริต มาประพฤติกายวาจา
ใจที่สุจริต และละความเห็นผิดมาทำความเห็นให้ถูกต้องตาม
ทำนองคลองธรรม ที่สำคัญ คือสามารถระมัดระวังใจของ
ตนไม่ให้กำหนัด ชัดเคือง ลุ่มหลง มัวเมาในอารมณ์
ทั้งหลาย

๑๘. มีความยินดีในศีลเป็นต้น หมายรวมถึงความ
ยินดีในกุศลธรรมทั้งหลาย จนเป็นผู้ไม่ประมาทในบุญกิริยา
ทั้งหลาย

๑๙. เป็นผู้ไม่มีอาลัยในกามคุณทั้งหลายเป็นต้น

๒๐. สามารถปฏิบัติพัฒนาตนเองไปตามลำดับ จนเป็นผู้สมบูรณ์ในลักษณะทั้งหลาย

พึงสังเกตว่า คุณธรรมเหล่านี้ แม้จะเป็นการจำแนกแสดงออกไปพิสดารอย่างไรก็ตาม กล่าวโดยสรุปแล้วเป็นเรื่องของความพยายามทำให้สมบูรณ์ในพระสัทธรรมทั้งสาม คือการศึกษาเรียนรู้ การนำธรรมเหล่านั้นมาประพฤติปฏิบัติตามที่ทรงแสดงไว้ให้เป็นการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรม จนสามารถสัมผัสนิพพานในระดับต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายที่ผลอันสมบูรณ์

คุณธรรมเหล่านี้ สำหรับท่านที่มีความใคร่ธรรม ยินดีในธรรม บรรเทาความสงบจากอำนาจของกิเลสและความทุกข์ ย่อมทำใจของตนให้เลื่อมใส ชื่นชมยินดีในธรรมเหล่านี้ จนพยายามปฏิบัติตนให้สมบูรณ์ อย่างน้อยก็ตามกำลังความสามารถของตน เมื่อปฏิบัติได้ระดับใด ก็พยายามรักษาคุณธรรมเหล่านั้นเอาไว้ แล้วพยายามไปเรื่อย ๆ ตามที่ทรงสอนไว้ว่า

“บุคคลควรเพียรพยายามไปจนกว่าจะสำเร็จประโยชน์ตามที่ตนต้องการ เพราะคนจะล่วงพ้นทุกข์ไปได้เพราะความเพียร”

ท่านที่ครองเพศสมณะ แต่ยังไม่อาจปฏิบัติได้ ก็ไม่ควรท้อถอย พยายามเรื่อยไป ขอเพียงแต่ได้ใช้ความ

พยายามเท่านั้น ผลจะเกิดขึ้นมากหรือน้อยเป็นเรื่องของผล
หน้าที่ของคน คือการพยายามสร้างเหตุให้เต็มตามความ
สามารถเท่านั้นเป็นพอ

ในอัฐกนิบาต อังคุตตรนิกาย ทรงแสดงถึงคุณ-
ธรรมของพระอริยสาวก อันเป็นสมณะในความหมายที่สมบูรณ์
ดังที่รับสั่งแก่ท่านสุภัททปริพพาชกก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน
ความว่า

ตราบไคที่อริยมรรคมืองค์ ๘ ยังมีอยู่ การศึกษาและ
การปฏิบัติชอบตามอริยมรรคมืองค์ ๘ ยังมีอยู่ ตราบนั้น
โลกจะไม่ว่างจากสมณะที่ ๑ สมณะที่ ๒ สมณะที่ ๓ สมณะที่
๔ อันหมายถึงพระอริยบุคคล ๔ ประเภท ตามนัยแห่ง
พระสังฆคุณนั่นเอง ธรรมของพระอริยสาวก ๘ ประการ คือ

“มีธรรมอันเห็นแล้ว, มีธรรมอันบรรลุแล้ว, มีธรรม
อันรู้แจ้งแล้ว, มีธรรมอันหยั่งลงถึงแล้ว, มีความสงสัยอัน
ข้ามได้แล้ว, ปราศจากความสงสัยอันเป็นเหตุให้กล่าวว่า
อะไร ๆ, ปราศจากความครั่นคร้าม, ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นใน
คำสอนของพระศาสดา”

คุณธรรมทั้งแปดประการนี้ เป็นการพูดในระดับที่เป็น
ผลของการรู้อริยสัจ ๔ ประการด้วยญาณ ๓ คือ

สัจจญาณ รู้สถานะของอริยสัจแต่ละข้อตามความ
เป็นจริง

กิจจญาณ รู้ภารกิจที่จะต้องปฏิบัติต่ออริยสังข์แต่ละข้อ
 กตญาณ รู้ว่าตนได้ปฏิบัติไปตามสมควรแก่อริยสังข์
 แต่ละข้อแล้ว

และเป็นความรู้ที่เกิดมาจากเหตุ คือการปฏิบัติกระทำ
 ให้สมบูรณ์ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ที่ท่านเรียกว่า
 มัคคสมังคี คืออริยมรรคทั้งแปด ผสมกลมกลืนเป็นอันหนึ่ง
 อันเดียวกัน ทำให้เกิดญาณผุดขึ้นภายในจิตของท่าน ทำให้
 ท่านเป็นพระอริยบุคคล แต่ที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง มีเฉพาะ
 พระอรหันต์เท่านั้น

อริยธรรมทั้งแปดประการนี้ สำหรับคนที่ยังไม่ได้
 สัมผัสอย่างสมบูรณ์ ต้องพยายามทำให้เลื่อมใสในท่านที่
 ทำได้สมบูรณ์ แล้วพยายามน้อมนำธรรมเหล่านั้นมาไว้
 ภายในใจของตน อย่างน้อยในระดับการดำเนินชีวิตตามรอย
 พระอรหันต์ก็ดีมากแล้ว

การมีความรู้สึกต่อคนดี ที่มีความผิดอย่างฉกรรจ์
 คือความริษยา ความแข่งดี ดูแล้วไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่
 โลกก็คือ โลกที่คนดีมักจะถูกคนชั่วทำลาย ด้วยแรงริษยา
 ความเบียดเบียน และแข่งดี แม้จะมีตัวอย่างคนที่ประสบ
 อันตรายเพราะการทำลายคนดี เช่นพระเทวทัต นางจิณฺจ-
 มาณวิกา และพวกอัญญาเดียรถีย์เป็นจำนวนมาก ตลอดถึง
 คนที่ทำลายรัฐบุรุษทั้งหลาย แล้วประสบความพิบัติให้เห็น

กัน แต่คนจำนวนไม่น้อยที่มักริษยาต่อคนดี จนมีการทำลายคนดีกัน ความริษยาจึงเหมือนวิญญูณาลัทธิปา ที่เกิดขึ้นเพื่อทำลายทั้งตนเอง คนอื่น ตลอดถึงสังคม พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงไว้ว่า

“อรรถิ โลกนาสิกา ความริษยาทำโลกให้พินาศ”

ในหลักการปฏิบัติตนของคนดีทั้งหลาย ที่ใช้ปัญญาเป็นหลักในการดำรงชีวิต อันเป็นคุณลักษณะของบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นหลักไว้ว่า

- บัณฑิตใช้ปัญญาพิจารณาเทียบเคียงโดยรอบคอบแล้ว ยกย่องคนที่ควรยกย่อง เมื่อเขามีการกระทำที่ควรแก่การยกย่อง

- ใช้ปัญญาพิจารณาเทียบเคียงโดยรอบคอบแล้ว ให้การนับถือแก่คนที่ควรแก่การเคารพนับถือ เมื่อเขามีการกระทำควรแก่การเคารพนับถือ

หลักเหล่านี้ ยุติลงเป็นอันเดียวกันกับการที่บุคคลมองเห็นคุณของพระสงฆ์ในสังฆคุณ ๔ ประการแล้ว จึงนำไปคำนับท่าน ให้การต้อนรับท่าน ถวายทักษิณาทานต่อท่าน และกระทำอัญชลีต่อท่าน ที่ทำเช่นนี้เพราะอะไร

เพราะยอมรับนับถือว่า ท่านเป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีเนื้อนาบุญอื่นจะยิ่งกว่า การกระทำเช่นนั้นต่อท่าน จึงเป็นเหตุให้เกิดบุญแก่ตน นั่นคือการรู้สึกอนุโมทนา ชื่นชม

ในความดีของคนดี แล้วหาประโยชน์จากความดีของคนดีได้
ในระดับต่าง ๆ นั้นเอง

ท่านที่มีศรัทธาเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า จะ
มองพระภิกษุด้านดีเท่านั้น จะไม่ใส่ใจในความผิดพลาด
บกพร่องของท่าน นั่นคือลักษณะของบัณฑิต เพราะ
คุณลักษณะของความเป็นบัณฑิตอีกอย่างหนึ่งนั่นคือ “จะมี
การตรวจสอบโทษของตน แล้วแก้ไขปรับปรุงตนด้วยตน
จะไม่เพ่งโทษคนอื่นอันเป็นลักษณะของคนพาล” ข้อนี้พึงดู
ตัวอย่างนางจุฬาสุภัทธา ธิดาของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี
เมื่อบิดาของสามีถามนางว่า สมณะของนางมีลักษณะ
อย่างไร ? นางได้สะท้อนภาพของสมณะในอุดมการณ์ คือ
สมณะที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมของสมณะไว้ ความว่า

“ท่านมีอินทรีย์สงบ มีน้ำใจสงบ ยืนเดินเรียบร้อย มี
ตาทอดลง พูดพอประมาณ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม
ของท่านไม่เศร้าหมอง แต่กลับผ่องแผ้วยิ่ง ท่านพูดฟัง มี
รัศมีดุจสังข์และแก้วมุกดา หมดจตทั้งภายในภายนอก เต็ม
ไปด้วยธรรมอันหมดจด จิตของชาวโลกย่อมฟูขึ้นเพราะได้
ลาก ยศ สรรเสริญและความสุข สมณะของฉันกลับเป็น
ผู้คงที่ จิตชาวโลกแพบลงเพราะเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูก
นินทา ได้รับความทุกข์ สมณะของฉันไม่มีอาการขึ้นลง
จิตใจของท่านไม่หวั่นไหวไปตามอำนาจของโลกธรรม ทั้ง

ด้านที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจ”

คุณลักษณะของสมณะ ที่นางจุฬาสุภักททาพรรณานั้น แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ทั้งหลาย เพราะภาพลักษณะที่สมบุรณ์เช่นนี้ สะท้อนมาจากพระพุทธเจ้า พระอรหันต์เท่านั้น

ใช่ การทำจิตให้เลื่อมใสในสมณะ ที่มีคุณสมบัติของสมณะ ย่อมมีผลมีอานิสงส์มากในกาลทุกเมื่อ เพราะว่าบุญนั้นเป็นคุณภาพของจิตที่สามารถสงบกิเลสลงได้ ใจมีความรู้สึกปีติ ปราโมทย์ ดังที่ทรงแสดงว่า

“เธอทั้งหลายอย่าได้กลัวบุญเลย เพราะคำว่า บุญ ๑ นี้เป็นชื่อของความสุขนั่นเอง”

จากหลักธรรมทั้งหมดนั้น แสดงว่าการที่ใครจะเป็นสมณะสมบุรณ์มากน้อยแค่ไหนเพียงไร เป็นหน้าที่ของท่านที่ดำรงเพศสมณะ จะต้องรับผิดชอบในสถานะของท่านด้วยตัวท่านเอง ชาวพุทธจะทำใจให้เลื่อมใสหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้สึกของชาวพุทธเหล่านั้นว่า ยอมรับนับถือสถานะของท่านว่าเป็นผู้ควรแก่การยอมรับนับถือในสถานะของสมณะหรือไม่

หากมองเห็นว่าสมณะรูปนั้นยังมีความบกพร่องอยู่ ต้องการจะว่ากล่าวตักเตือน ควรทำด้วยความเมตตาต่อท่าน หวังจะเห็นความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีงามของท่าน หาก

ท่านไม่เปลี่ยนแปลงก็ต้องทำใจเป็นอุเบกขา โดยให้ท่านเป็นไปตามกรรมของท่านเอง ข้อที่ต้องตระหนักเป็นพิเศษคือ แต่ละคนนั้นเกิดมาในโลกนี้ด้วยกรรมของตน ดำรงชีวิต ประสบความเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม ก็เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเป็นหลัก แม้จะจากโลกนี้ไป ก็ไปตามกรรมของตนเอง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า

“สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม กรรมเป็นตัวจำแนกแบ่งแยกให้คนเลวแตกต่างกัน”

ข้อที่น่าทึ่งยิ่งในปัจจุบัน ในกรณีที่มีการกระทำความผิดของพระในพระพุทธศาสนา จะมีการกล่าวหากันทางหน้าหนังสือพิมพ์ แทนที่จะดำเนินการด้วยเมตตา เข้าตามตรอก ออกตามประตู โดยนำข้อหาเหล่านั้นไปแจ้งแก่ท่านรูปนั้น หรือเจ้าคณะปกครองสงฆ์ แต่กลับนำไปเล่นกันทางหน้าหนังสือพิมพ์ หากมีการสังเกตติดตามกันพอสมควรจะพบว่า

พอเรื่องการกล่าวหาพระปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์ การเขียนข่าวจะกลายเป็นการตัดสินไปแล้ว ใครไม่เห็นตรงกับตน หรือจะขออาศัยหลักที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ว่า “พิจารณา ใคร่ครวญโดยรอบคอบแล้ว ตำหนิคนที่ควรตำหนิ เมื่อท่านเหล่านั้นมีการกระทำที่ควรแก่การตำหนิ” หากพิจารณาตัดสินตรงตามข่าว ความเห็นในหน้าหนังสือพิมพ์ จะมีการยอมรับกัน แต่หากไม่ตรงกัน ทุกฝ่ายที่มี

ส่วนร่วมจะโดนด่าว่า คุกคาม ช่มชู้ อย่างขาดเมตตา กรุณา
ที่ไม่แสดงให้เห็นเลยว่า ชาวพุทธเหล่านั้นได้ทำหน้าที่ของตน
ต่อภิกษุในพระพุทธศาสนา ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้
ในเรื่องทศ ๖ ที่แสดงไว้ในตอนต้น

ความรู้สึกที่เป็นหลักของความเป็นพุทธศาสนิกด้วยกัน
ระหว่างพระภิกษุ กับชาวบ้าน คือเมตตา ที่พร้อมจะ
สงเคราะห์อนุเคราะห์กัน ด้วยสิ่งที่ตนมีอยู่ ดังที่พระพุทธเจ้า
ทรงสั่งสอนไว้ ความว่า

**“ชาวบ้านเขาสงเคราะห์เธอด้วยอามิส เธอควรสำนึก
ถึงคุณของชาวบ้าน แล้วสงเคราะห์เขาด้วยธรรม คือการ
สอนธรรม กล่าวธรรม”**

งานเหล่านี้ คนที่ขาดเมตตา หวังดีกันจะทำได้
ดังนั้น เมตตาจิต จึงเป็นฐานใจสำหรับคนที่อยู่ร่วมกันจาก
๒ คนขึ้นไป จนถึงโลกทั้งปวง ดังนั้น ท่านจึงสรุปคุณค่า
ของเมตตาไว้ว่า

**“โลโกปตถมภิกา เมตตา เมตตาเป็นธรรมค้ำจุน
โลก”**

แม้หน้าที่ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ที่จะต้อง
ปฏิบัติต่อพุทธศาสนิกชน ที่ทรงจำแนกไว้ ๖ ข้อ ล้วนเป็น
เพียงการสะท้อนความเมตตาภายในจิตออกมา เพื่อให้เกิด
ประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชาวพุทธศาสนิกชนเป็น

ประการสำคัญ ดังที่ทรงแสดงไว้ในสิงคาลกสูตรตอนหนึ่งว่า

“ดูกรคฤหบดีบุตร สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน
 กุลบุตรบำรุงด้วยสถาน ๕ อย่างนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์
 กุลบุตรด้วยสถาน ๖ อย่าง คือ

ห้ามปรามมิให้ทำความชั่ว ให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็น
 คนดี สงเคราะห์ชาวบ้านด้วยน้ำใจอันงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยัง
 ไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง บอกทาง
 สวรรค์ให้”

หน้าที่ทั้งหกประการนี้ ฟังสังเกตว่า เป็นการสะท้อน
 คุณธรรมของสมณะ นั่นคือปัญญาบริสุทธิ์ และความ
 เมตตาากรุณา อันเป็นจิตวิญญาณของความเป็นชาวพุทธนั้น
 เองออกมา แสดงว่าพระทำหน้าที่ของพระที่จะต้องมีต่อคนอื่น
 สัตว์อื่น ด้วยความเมตตาากรุณา แต่จะต้องกระทำอย่างมี
 เหตุผล ที่สำคัญคือต้องทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ โดยมองไปที่
 ผลประโยชน์ซึ่งชาวบ้านจะได้จากตนเป็นหลัก สำหรับพระจะ
 ได้เพียงความสุขใจที่ได้ทำหน้าที่ของตน เช่นเดียวกับชาว
 พุทธที่กอบปรีย์ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ และความเมตตาต่อพระ
 ผลที่ตนต้องการจริง ๆ คือ “บุญ” จากการทำหน้าที่
 ของตนเท่านั้น ซึ่งทั้งหมดมาสรุปลงที่แต่ละฝ่ายรับผิดชอบ
 ในการกระทำของตน อันเป็นกระบวนการของกรรม ที่ทุกคน
 จะต้องรับผิดชอบต่อกรรม ผลกรรม ที่ตนได้กระทำลงไป

ตามสมควรแก่กรรม

ประเด็นที่น่าห่วงใยมากเป็นพิเศษ คือการที่ชาวพุทธจำนวนไม่น้อยเลยที่อาศัยข่าวไม่ดีของพระ ซึ่งจะจริงหรือไม่จริงยังไม่ทราบชัด เพียงแต่เป็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์เท่านั้น แต่กลับเชื่อเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ไปแล้ว ถ้าเพียงแต่เชื่อพอทำเนา ที่มีปัญหามากและมีเค้าจะรุนแรงขึ้นโดยลำดับ คือ

อาศัยการทำความชั่วของคนอื่น เป็นเครื่องมือในการทำความชั่วของตน ด้วยการด่าว่า วิพากษ์วิจารณ์ ด่าว่า ลามปามไปจนถึงองค์ภคสังฆส่วนรวม มองพระรูปอื่น ๆ ซึ่งไม่เกี่ยวกับกรณีนั้นด้วยความสงสัย รังเกียจ หรือเหมาโหลไปเลย

อาศัยความชั่วของคนอื่น เป็นเครื่องมือในการหยุดทำความดีของตนเอง เช่นพอมิข่าวพระในทางไม่ดี หยุดไหว้พระ หยุดทำบุญให้ทาน หยุดรักษาศีล จนบางคนขอเปลี่ยนศาสนาไปเลย อันเป็นการแสดงว่าขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องกรรม และสังฆคุณในส่วนที่เป็นอัตตคุณ และปรหิตคุณดังกล่าวข้างต้น

ตามปกติแล้วหลักการศึกษาและปฏิบัติตนของชาวพุทธที่มีปัญญานั้น จะมองคนชั่วด้วยความวางเฉย เว้นไว้แต่ในกรณีที่ตนพอจะช่วยเหลือเขาได้ ก็ช่วยเหลือกันไปตามสมควรแก่กรณีที่ควรช่วยเหลือ แต่ไม่มีผู้ฉลาดคนใดที่ขอ

โดยสารทำความชื้นกับเขาด้วย ในกรณีของคนดีท่านสอนให้
ทำใจยินดี อนุโมทนากับท่าน และพยายามศึกษาการทำ
ความดีของท่าน นำมาเป็นแนวในการปฏิบัติตนตามท่าน ดัง
ที่ท่านสอนไว้ว่า

**“ให้เดินไปตามหนทางที่ท่านได้เคยเดินมาแล้ว หรือ
การคบหาสมาคมกับบัณฑิต เป็นอุดมมงคล แม้คติไทยที่ว่า
เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด ก็ทำนองเดียวกัน”**

หลักการสำคัญในพระพุทธศาสนา คือสามารถหา
ประโยชน์ได้จากทุกสิ่งที่คุณเข้าไปเกี่ยวข้อง คุณลักษณะของ
ความเป็นชาวพุทธคือ **“ความเป็นผู้รู้”** หมายความว่า
เป็นการดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญาในทุกกรณี แต่เพราะคนไม่
อาจพัฒนาปัญญาให้มาอยู่ในจุดที่จะหาประโยชน์ได้จากทุก
เรื่องดังกล่าว บางเรื่องจึงต้องอาศัยปัญญาจากคนอื่น โดย
น้อมใจเชื่อต่อท่านเป็นหลัก ทำนองรับประทานยาตามคำสั่ง
แพทย์ หรือยอมให้หมอฉีดยาตนทั้ง ๆ ที่เราไม่รู้ว่าหมอฉีดยา
อะไรให้ แต่เพราะเราเชื่อในความเป็นหมอและความรู้
ของท่าน จึงยอมให้ฉีดยาเพราะความเชื่อ จุดนี้แสดงว่าเรา
อาศัยศรัทธาในปัญญาของหมอ ชีวิตคนส่วนมากจึงใช้
ศรัทธามากกว่าปัญญา แต่ยามใดที่สามารถพัฒนาปัญญาขึ้น
ไปได้มากพอ จนมีปัญญารักษาตน ค้ำครองตนได้ ชีวิตจะ
ดำเนินไปด้วยปัญญา ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า **ชีวิตที่อยู่**

ด้วยปัญญา เป็นชีวิตที่ประเสริฐ อย่างน้อยที่สุดให้มีปัญญา
 ในระดับการพิจารณาเลือกเพื่อนก่อนที่จะตัดสินใจทำลงไป
 ตามสมควรแก่กรณีนั้น ๆ ซึ่งทรงวางเป็นหลักไว้ ๔ ประการ
 มีลักษณะเหมือนนั่งบนเก้าอี้นิรภัย คือ

“พิจารณาให้ดีเสียก่อน จึงบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔
 พิจารณาให้ดีเสียก่อน แล้วอดกลั้น อดทนต่อสิ่งที่
 ควรแก่การอดกลั้น อดทน

พิจารณาให้ดีเสียก่อนแล้ว จึงเว้นบาปอกุศลทุจริต
 ต่าง ๆ

พิจารณาให้ดีเสียก่อนแล้ว บรรเทาความคิดที่เป็น
 ปัญหาต่อความสงบจิต”

ความเป็นชาวพุทธ ไม่ว่าจะในฐานะของนักบวช หรือ
 อุบาสกอุบาสิกาก็ตาม มีจุดเด่นอยู่ที่ความสามารถในการคิด
 พิจารณา แล้วหาประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้น

ความเป็นสมณะ ทรงสอนในรูปการคิด พิจารณา จน
 สามารถดูตนเอง ออก บอกตนเองได้ ใช้ตนเองเป็น ดังที่ทรงแสดงไว้
 ในมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ความว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย มหาชนเขาย่อมรู้จักเธอทั้งหลาย
 ว่าสมณะ ๆ ดังนี้ ก็แหละเธอทั้งหลายเล่า เมื่อถูกถามว่า
 ท่านเป็นอะไร ? พวกเธอก็ย่อมปฏิบัติปัญญาว่า เราเป็นสมณะ
 ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอนั้นมีชื่อว่าสมณะอยู่อย่างนี้

ตั้งปฏิญญาตัวว่าเป็นสมณะอยู่อย่างนี้ ก็ข้อปฏิบัติอย่างใด มีความสมควรแก่ความเป็นสมณะ เราจักปฏิบัติซึ่งข้อปฏิบัติอย่างนั้น เมื่อความปฏิบัติของเราอย่างนี้มีอยู่ ทั้งชื่อทั้งความปฏิญญาของเรานี้ก็จักเป็นจริงได้

อนึ่ง เราบริโภคน้ำจืด บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานะปัจฉยะภะลัชชะบริหารของทายกเหล่าใด ความอุปการะเหล่านี้ของเขาในเราทั้งหลาย ก็จักมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

อนึ่ง การบรรพชาของเราก็จักไม่เป็นหมันเหมือนกัน จักเป็นไปกับด้วยผล เป็นไปกับด้วยกำไร ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาสำเหนียกอย่างนี้แล”

พึงสังเกตว่า พระพุทธดำรัสตรัสสอนตอนนี้ มีลักษณะเดียวกันกับที่ยกมาเป็นตัวอย่างในตอนต้น นั่นคือทรงเน้นให้ศึกษา พิจารณาสถานะของตน ตามหลักของอัตตัญญูตา คือความเป็นผู้รู้จักตน จนสามารถดูตนออก บอกตนได้ ใช้ตนทำ ใช้ตนพูด ใช้ตนคิด ซึ่งผลจากการพิจารณานั้นเองจะนำไปสู่การบริโภคใช้สอย การอดกลั้น อดทน การงดเว้น การบรรเทาไปตามสมควรแก่กรณี

ประเด็นที่ต้องมองต่อจากนั้น คือผลจากการคิด พิจารณานำไปสู่การทำ การพูด จะต้องออกมาในรูปของความเกื้อกูลต่อตนเอง คนอื่น รวมถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตน

และคนอื่น โดยมองไปที่ความสุขเพิ่มขึ้น ความทุกข์ลดลง
อันตรงตามเป้าหมายของการทำความดี ที่กล่าวกันแพร่หลาย
ทั่วไปว่า

“อมหากัม ทิมรตตัม นิตาย สุขาย เพื่อประโยชน์
เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนาน”

หลักการตรงนี้สามารถมองย้อนกลับไปสู่กระแสสังคม
ส่วนหนึ่งที่ “อาศัยความช่วยเหลือของคนอื่นมาเป็นเครื่องมือในการ
ทำความชั่วของตนเอง หรืออาศัยความช่วยเหลือของคนอื่นมาเป็น
เครื่องมือในการหยุดทำความดีของตนดังกล่าวข้างต้นนั้น
ใครสามารถตอบได้ใหม่ว่า ความคิด การกระทำเช่นนี้ มี
ประโยชน์อะไรแก่ใคร ที่ไหน อย่างไร สามารถเกื้อกูลอะไร
แก่ใคร และใครได้รับความสุขจากการคิด การทำเช่นนั้นบ้าง
ใหม่ ถ้าไม่ก็ต้องย้อนกลับมาถามใจตนเองว่า

คนที่ทำเช่นนั้นมีความฉลาด เป็นชาวพุทธ ที่เรียกว่า
ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน จริงหรือ ?

หลักธรรมที่สามารถอำนวยประโยชน์ มีความเกื้อกูล
และอำนวยความสุขแก่คนทั้งหลายได้นั้น สิ่งที่คุณจะต้อง
กระทำ คือ

เอหิภัสสโก ศึกษา ค้นคว้า พิจารณา ตรวจสอบ
หลักธรรมเหล่านั้น ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ

โอปนยโก น้อมนำหลักธรรมเหล่านั้นมาประพฤติ

ปฏิบัติ ตามสมควรแก่สถานะของธรรมเหล่านั้น

ในขณะที่มีหลักธรรมที่ทรงแสดงเพื่อให้นำไปตรวจสอบพิจารณาแล้วลงมือประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมแก่สมณภาวะแล้ว ยังทรงสะท้อนภาพของสมณะ ที่ขาดคุณลักษณะของความเป็นสมณะโดยเนื้อหา เพื่อให้ตรวจสอบตนเองแล้วพยายามหลีกเลี่ยงอาการเหล่านั้น ข้อนี้ทรงปรารภพฤติกรรมของพระสุธรรม เป็นพระระดับเจ้าอาวาส แต่กลับขาดคุณธรรมของความเป็นสมณะ คือ

๑. ปรารถนาการยกย่องจากคนอื่น ๆ ทั้ง ๆ ที่คุณธรรมเหล่านั้นหาอยู่ในตนไม่
๒. ต้องการเป็นใหญ่เหนือพระภิกษุทั้งหลายไปทุกกรณี
๓. ปรารถนาความเป็นใหญ่ภายในวัดนั้น ๆ
๔. ต้องการให้คนในตระกูลทั้งหลาย ยกย่องบูชาตนเพียงผู้เดียว
๕. ใครจะทำอะไรไว้อย่างไรก็ตาม ตนต้องการให้พระและฆราวาสเข้าใจว่า สิ่งดีงามเหล่านั้นเป็นการกระทำของตน
๖. ต้องการให้คนทุกคนจะทำอะไรที่ไหนก็ตามให้ขึ้นตรงต่อตน ทุกคนต้องอยู่ในอำนาจของตนอย่างราบคาบที่เดียว”

การแสดงออกทั้งหมดนั้น เป็นอาการของกิเลสที่รุนแรง
ที่ทรงปฏิเสธว่าคนเช่นนั้นไม่เชื่อว่าเป็นสมณะ ในความหมาย
ของพระพุทธศาสนา ตามนัยแห่งพระพุทธดำรัสที่ตรัสว่า

**อิจฺฉาโลกสมาปนุโน สมโณ ก็ ภวิสฺสติ คนที่มาก
ไปด้วยความปรารถนา ความโลภ จักเป็นสมณะได้
อย่างไร ? ดังกล่าวในตอนต้นนั่นเอง**

ดังนั้น ความเป็นสมณะโดยเนื้อหาของพระพุทธศาสนา
คือท่านที่สามารถดำเนินชีวิตไปตามครรลองแห่งธรรม อัน
เป็นโครงสร้างของพระพุทธปณิธานดังกล่าวในตอนต้น นั่นคือ

๑. มีการศึกษาเรียนรู้พระสัทธรรม ตามที่พระพุทธ-
เจ้าทรงแสดงไว้ ผ่านกระบวนการเรียนที่เรียกว่าปาหุสัจจะ
คือการเรียนรู้ทางประสาทสัมผัส ทรงจำได้ ท่องได้ นำมาคิด
พิจารณาด้วยใจ จนเกิดความรู้ความเข้าใจในลักษณะ หน้าที่
ผลขององค์ธรรมเหล่านั้น

๒. นำหลักธรรมเหล่านั้นมาประพฤติปฏิบัติ เป็นการ
ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรม
คือ เหตุ ผล ตน ประमाण กาลเทศะ กลุ่มคน บุคคล ที่
ตนต้องเกี่ยวข้องกับกรณีนั้น ๆ

๓. สัมผัสผลที่สะท้อนออกมาทางกายอย่างน้อยไม่
ทำร้ายใครทางวาจา อย่างน้อยไม่กล่าวร้ายต่อใคร ๆ มีใจ
สงบจากอกุศลบาปธรรมได้ตามสมควร

๔. มีโลกทัศน์ชัดเจนตามคำสอนพระพุทธเจ้า มีความเมตตากรุณาต่อคนอื่น ลัทธิอื่น พร้อมทั้งจะให้ความรู้ความเข้าใจแก่คนเหล่านั้น ในหลักปรีชาปฏิบัติศีลธรรม ตามที่ตนได้ศึกษาเล่าเรียนมา โดยการแสดงสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีผลในทางเกื้อกูล และอำนวยความสะดวกให้แก่คนอื่น

๕. ยามใดที่มีภัยอันตรายเกิดขึ้นแก่ศาสนสถาน ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธี ก็มีความรับผิดชอบต่อความดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งจะช่วยกันป้องกันพระพุทธศาสนา และป้องกันไม่ให้เกิดคนที่ไม่ดีประทุษร้ายต่อพระพุทธศาสนา กระทำบาปมากยิ่งขึ้น โดยทุกลำดับขั้นตอนทุกกรณีจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของการไม่มีเจตนาจะทำตนเป็นข้าศึก ศัตรูกับใคร ๆ ในโลกนี้เป็นเนื้อหาหลัก

“ขอพระสังฆธรรมของสัตบุรุษจงดำรงอยู่ตลอดกาลนาน
ขอให้บุคคลทั้งหลายได้รักษาพระธรรมไว้

ขอหมู่คณะทั้งปวงได้มีความพร้อมเพรียงกัน กระทำ
สิ่งที่เป็นประโยชน์ อันมีลักษณะเกื้อกูล และอำนวยความสะดวก
สุขให้แก่กัน

ขอพระสังฆธรรมจงรักษาเราทั้งหลาย ผู้ประพฤติธรรม
ทั้งปวง

เราทั้งหลายจงถึงความเจริญในธรรมที่พระอริยเจ้า

ทรงแสดงไว้ดีแล้ว ตลอดกาลนาน เทอญ”

อย่าลืมนะว่า ทุกสิ่งในโลกนี้จะมีความเป็นดาบสองคมอยู่เสมอ หากใช้เป็นก็เกิดประโยชน์ ใช้ไม่เป็นก็มีอันตราย แม้แต่ยาสำหรับขจัดโรคก็ไม่มีข้อยกเว้น

พระเป็นอะไร ย่อมมีความสำคัญน้อยกว่าท่านเป็นอย่างไร

จะเป็นอะไรก็เป็นกันเถิด ขอให้เป็นที่เป็นที่ เป็นให้ดีเท่านั้น จะไม่มีอะไรเสียหายหรอก

อย่าลืมนะว่า โลกนี้คือละครโรงใหญ่ ใครถูกกำหนดบทบาทให้แสดงอะไร แสดงอย่างไร ก็ให้แสดงให้สมบทบาท เมื่อเลิกแสดงก็เลิกให้ได้จริง ๆ อย่าเป็นละครหลงโรงก็เป็นอันใช้ได้แล้ว.